

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA HIMMERLAND

OG

KJÆR HERRED

1978

FRA HIMMERLAND
OG KJÆR HERRED

FRA HIMMERLAND OG KJÆR HERRED

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR HIMMERLAND OG KJÆR HERRED

67. ÅRGANG

1978

AKSEL SCHØLINS BOGTRYKKERI . AALBORG

Redaktionsudvalg:

Konsulent J. Jeppesen Jensen (redaktør)
Museumsdirektør Lars Rostrup Bøyesen
Vicestadsbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen
Rektor Kaj Løber
Overlærer Svend B. Olesen

Vor Frue kirke i Aalborg

Af Svend B. Olesen.

Den 22. december 1978 er det 100 år siden, den nu stående Vor Frue kirke i Aalborg blev genindviet efter, at den ældre for størstedelens vedkommende var brudt ned året før. I den anledning kan der være grund til at beskæftige sig med kirkens historie. Og da i første række med den del deraf, som ligger forud for genopbygningen i 1878. Nok er 100 år et langt tidsrum, men i sammenligning med kirkens ældste historie er et sekel ikke meget. Da genindvielsen fandt sted, havde der i mere end 750 år stået en kirke på stedet.

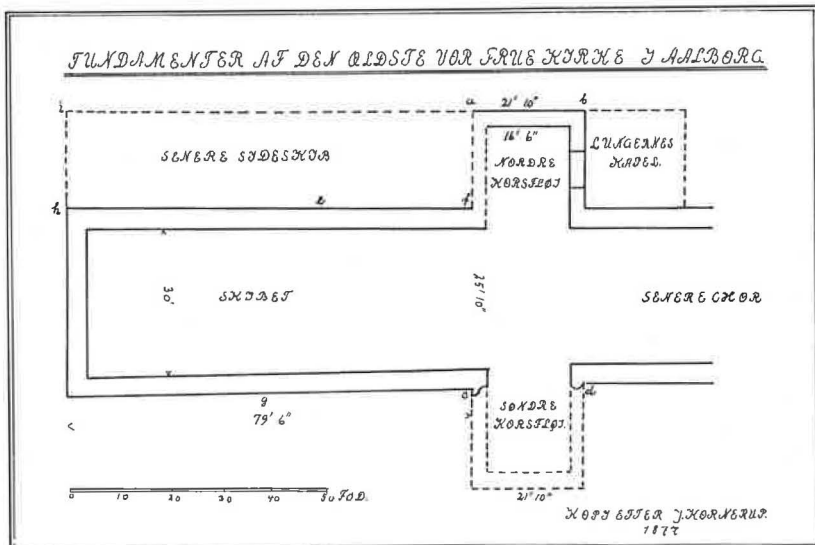
Hvor mange kirkebygninger, der har afløst hinanden i dette lange tidsrum, er ikke ganske klart; thi det vides ikke, om der fra første færd har været en trækirke her, og det bliver sikkert heller aldrig konstateret. Dertil er kirkens grund alt for omrodet af gamle begravelser og ældre stedfundne udgravninger og ombygninger.

Kirkens præcise alder er ikke kendt. Men i sin kirkehistorie, *Annales Ecclesiæ Danicæ* udgivet i årene fra 1741 til 1752 skriver Erich Pontoppidan, at Vor Frue kirke og kloster i Aalborg blev bygget i 1116. Som kilde til denne oplysning angiver Pontoppidan en ældre historiker, Cornelius Hamsfort, der levede fra 1546 til 1627. Men oplysningen om Vor Frue kirkes grundlæggelse findes desværre ikke i den del af Hamsforts skrifter, der i tidens løb er blevet trykt. Det kan derfor ikke ses, hvor han har sin oplysning fra, og året 1116 kan således ikke med sikkerhed tages som bygningsåret for den ældste Vor Frue kirke. Senere skal vi se, at årstallet måske ikke er så usandsynligt endda.

Det vides, at kirken i middelalderen hørte til et nonnekloster, sand-

synligvis af benediktinerordenen, men om det var grundlagt af en dansk konge eller af Viborg-bispen, er aldrig fastslået. Kong Hans' og Chr. II's betroede mand Hans Bartolemæussen, tolder og borgmester i Aalborg samt lensmand på Aalborghus, hævder i et brev til Chr. II, at kloster og kirke er funderet »af fremfarende konger i Danmark«, mens hans modstander biskop Jørgen Friis i Viborg lige så stejlt påstår, at stifteren er en af hans forgængere på bispestolen i Viborg.

Er der således usikkerhed med hensyn til såvel den ældste kirkes bygningsmateriale som dens alder og tilhørsforhold, kan det med bestemthed slås fast, at den nu stående, jubilerende kirke er den tredje stenkirke på stedet. Det bliver fortrinsvis dens to forgængere, den romanske og den gotiske kirke, der skal berettes om i denne artikel. Dog ikke alene om bygningernes historie og udseende, men også om, hvad der måtte være bevaret af gammelt inventar og gravminder fra disse kirkebygningers tid.

Kopi af J. Kornerups grundplan af den romanske Vor Frue kirke.

Vor Frue kirkes portal før Fritz Uldalls restaurering i 1868. Nationalmuseet fot.

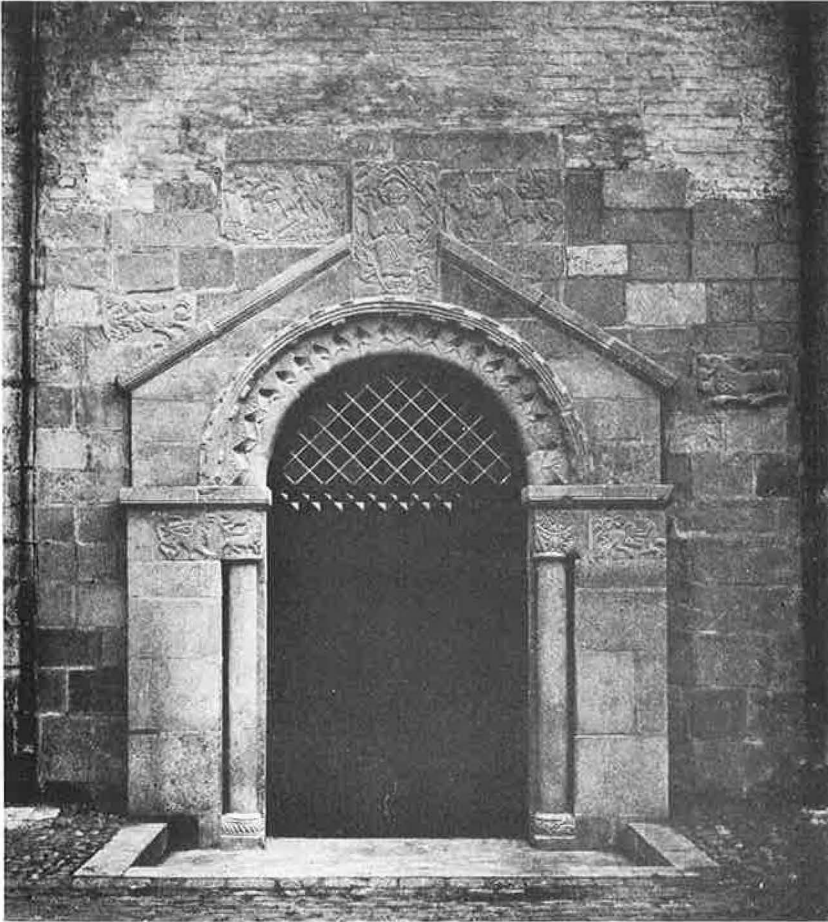
Den romanske kirkebygning.

Om den romanske Vor Frue kirkes udseende og ydre udsmykning kan der fås nogen oplysning, dels gennem de arkæologiske undersøgelser, der blev foretaget i forrige århundredes sidste halvdel, og dels ved at betragte de fremragende stenhuggerarbejder i granit, der er bevaret i den nye kirke.

Den første, der tog sig for at søge efter spor af den ældste Vor Frue kirke, var arkitekt Fritz Uldall fra Randers, der i september måned 1868 var indkaldt som løjtnant ved 30. batallion i Aalborg. Hans interesse for vore gamle kirkebygninger har naturligt også omfattet Vor Frue kirke med dens enestående portal. Under sit ophold i byen fik han tilladelse af kirkeinspektion ved Vor Frue kirke til på dennes bekostning at undersøge »de begravede sokler af den mærkelige gamle portal på kirkens nordside for derved at komme til kundskab om kirkebygningens oprindelige udstrækning«, som det hedder i hans indberetning om undersøgelsen.

Foruden undersøgelserne ved portalen lykkedes det Uldall at påvise en meget smuk dobbeltsokkel i to alens dybde ved gavlen af den bygning, der havde udgjort den gamle kirkes nordlige korsfløj, mens han på kirkens sydside i en dybde af to en kvart alen fandt grundstenene til den tilsvarende sydlige korsfløj, der var blevet nedbrudt i 1805. Her påvistes dog kun en enkelt sokkel med skråkant. Det samme var tilfældet med det stykke af kirkens sydmur, som han nåede at undersøge. Uldall havde ingen mulighed for at foretage eftersøgninger i koret, men måtte nøjes med at gisne om dets udseende. Han skriver: »Om korets udstrækning lader sig intet bestemt sige, men at dømme efter en sokkelsten, der er fundet ved gravningen, synes det rimeligt, at det har været afsluttet med en apsis«. (Om Uldalls undersøgelse og restaurering af portalen, se under beskrivelsen af denne).

Næste gang, der blev foretaget undersøgelser i og ved Vor Frue kirke var i 1877, da Jacob Kornerup på Nationalmuseets vegne var i Aalborg for at gennemgå kirken i anledning af, at det da var besluttet at lade den delvis nedbryde for at opføre en ny. Kornerups arbejde kan ikke have været af særlig grundig natur, da han kun opholdt sig her i byen fra den 25. til den 29. juni. De to første dage

Vor Frue kirkes portal efter Fritz Uldalls restaurering 1868. Nationalmuseet fot.

gik med en nærmest resultatløs søgen efter kalkmalerier, og kun de resterende dage blev anvendt til gravninger for at påvise den romanske kirkes grundplan. Resultatet af Kornerups undersøgelser findes i hans indberetning af 1. august 1877 til kammerherre Wor-saae. Fra denne indberetning gengives her afsnittet, der omhandler udgravningsarbejderne.

Vor Frue kirkes portal efter, at den i 1878 var flyttet til tårnets vestgavl i Peder Barkes Gade.

Nationalmuseet fot.

»Den oprindelige kirke var bygget af smukt tilhugne granitkvadre og synes også efter sin stil at være opført i første halvdel af 12. århundrede. Det har allerede tidligere været formodet, at hin kirke har været bygget i form af et kors. For om muligt at komme til sikkerhed i dette spørgsmål lod jeg gravninger foretage på en 7-8 steder til en dybde af over 2 alen under det nuværende jordsmon. Det lykkedes da også på kirkens nordre side, der, hvor muren for en stor del bestod af granitkvadre, og hvor reliefferne af kong Herodes og den hellige Lavrentius yderligere bidrog til formodningen om, at dette stykke af bygningen var oprindeligt, i en dybde af 2 alen at finde både en smukt profileret granitsokkel og ved punkterne *a* og *b* *begge hjørnestenene* (med deres profil og skråkant) *af nordre korsfløj*, hvilken fløj dog kun har haft en bredde af 21 fod og 10 tommer, ligesom murene have været betydelig tyndere end skibets. Også lige over for på kirkens søndre side, hvor korsfløjen forlængst er nedbrudt, fandt jeg beviserne for at der virkelig har været en slig korsfløj. Ved gravning fandt jeg ved punktet *c* et hjørne af huggen granit, som må have været en del af denne fløjs vestre mur. Ligeledes fandt jeg ved punktet *d* en noget sønderslået kvadrersten, der var bundet ind i muren og som åbenbart havde hørt til korsfløjens østre mur. Ved at undersøge målene fik jeg yderligere sikkerhed; thi målet over punkterne *c d* (21' 10") svarede nøjagtigt til målene over nordre korsfløj fra *a* til *b*.

For at få vished med hensyn til spørgsmålet om den gamle korskirke har haft sideskibe eller, som man snarere måtte formode, har savnet slige, (hvad hr. arkitekt Uldall, der tidligere har undersøgt kirken, formodede), lod jeg nogle af stolestaderne inde i det nordre sideskib nedbryde og foretog gravninger ved et par af pillerne ved punkterne *e* og *f*. Jeg fandt her i en dybde af 2 alen ved begge piller den samme smukt tilhuggede granitsokkel som ved nordre korsfløj, liggende i samme niveau som denne. Dette i forbindelse med den omstændighed, at bueåbningerne imellen sideskibet og hovedskibet tydeligt sås at være brudt igennem gammel granitmur, viste, at den omtalte sokkel havde stået under en *ydermur* og at *den ældre kirke ikke har haft sideskibe*.

På søndre side af skibet i en strækning af 41 fod fra korsets hjørne

(fra punkt *c*) fandt jeg i næsten $2\frac{1}{4}$ alens dybde en granitsokkel i sit oprindelige leje; men denne sokkel bestod her kun i en simpel men vel tilhugget skråkant. Måske har klosterbygningen forud stødt op til kirken på denne strækning. Vest derfor, fra punktet *g*, fandtes derimod atter den rigere romanske sokkel. Jeg måtte nu formode, at den gamle granitkirke havde strakt sig imod vest helt hen til »Peder Barkes Gyde«. Jeg lod derfor gravning foretage ved punktet *h* og fandt også her i en betydelig dybde et af vel tilhuggede kvadre bestående hjørne, som formentlig *måtte være skibets nordvestlige hjørne*. Det dybest liggende skifte af kvadre ragede omtr. $1\frac{1}{2}$ tomme frem fra murens flade, men den smukt tilhugne sokkel manglede dog her. Dersom min formodning er rigtig, har skibet fra sin vestlige gavl til korset haft en længde af 79 fod 6 tommer. Ved gravning op til sideskibets vestre gavl ved punktet *i* viste det sig snart, at hele granitmaterialet i denne gavl såvelsom den smukt tilhugne sokkel er *flyttet* materiale, thi soklen, der ligger over jorden er næsten 2 alen højere oppe end de ovenomtalte øjensynlig i deres oprindelige leje liggende sokler, også det underste sokkelskifte med den skrå kant manglede, og det hele hvilede på små løse kampesten.

I øvrigt må jeg dog tilføje, at det under de forhånden værende omstændigheder ikke var muligt at komme til yderligere sikkerhed. Når der derimod omtrent ved efterårets begyndelse skal graves grund til den nye kirke, og de gamle sokkelsten skulle optages, for efter bestemmelsen at benyttes til den nye kirke, vil der blive en god lejlighed til at få oplysninger, og jeg tvivler ikke om, at et og andet vil komme for dagens lys. Måske vil bygmesteren for den nye kirke, hr. arkitekt Gnudtzmann lettest til den tid kunne notere sporene af de gamle fundamenter«.

De forhåbninger Kornerup satte til Gnudtzmanns senere undersøgelser, kan ikke siges at være indfriet, da der ikke fremkom væsentlig nyt. Ved nedbrydningen af kirkens murværk blev dog fundet flere krumhuggede apsissten, en vinduesoverligger med en lysåbning på kun $16\frac{1}{2}$ tomme (ca. 42 cm), nogle kvadresten med indhuggede buer, der sikkert har tjent som gesimsprydelse. Desuden fandtes en itubrudt døroverligger med en falsk tympanon, hvori er

Kristus i mandorlaen.

S. B. O. fot.

Lasarus's opvækkelse.

S. B. O. fot.

udhugget et tungerækkende mandshoved i meget højt relief, og endelig en mærkelig granitsten med tre primitive mandshoveder. Betydningen af disse fund vil senere blive omtalt.

For en nutidig iagttager kan det forekomme mærkeligt, at der ikke blev gjort et alvorligt forsøg på at efterspore den romanske kirkes kor, men det har man vel ikke ment, der var tid og råd til. Det er så meget mere ærgerligt, som netop denne del af kirken må have været den mest interessante, og hvad værre er, vi er nu for stedse henvist til udelukkende at gisne om udseendet af hele denne kirkes østparti; for der er kælder under den nye kirkes kor.

Men i stedet for at ærgre os over dette, vil vi glæde os over, at det enestående romanske kunstværk, der består af kirkens vestportal med dens omgivende granitrelieffer, er bevaret.

Da arkitekt Uldall i 1868 undersøgte denne portal, var den anbragt som hovedindgang på den gotiske kirkes nordside, og såvel portalen som reliefferne var stærkt overkalkede. Uldall fik søjlebaserne gravet fri, portalens stærkt udfladede bue rettet op og alle dens dele samt reliefferne befriet for tykke kalklag, ligesom tre barokke løvefigurer

Flugten til Ægypten.

S. B. O. fot.

og andet uvedkommende blev fjernet. (Sammenlign illustrationerne på side 7 og 9).

Ved kirkens ombygning i 1878 blev portalen sammne med alle reliefferne flyttet om i Peder Barkes Gade, hvor den som vestindgang er anbragt i tårnet. Den flankeres af to søjler, hvis baser er forskelligt dekoreret og hugget i et med den nærmest siddende kvadre. Selve søjleskafterne er nye, hvilket bedst ses af, at de ikke har cirkulært gennemsnit, men kun er trekvart runde. Af søjlekapitælerne er det nordlige hugget i samme sten som et af reliefferne, mens det sydlige der heller ikke er frihugget, har tydelig forbindelse med et relief på en særskilt sten. Over kapitælerne ligger skråkantede, riflede krag- eller vederlagssten, hvorover der hvælver sig en dobbelt rundbue. Den inderste består af 19 kileformede sten således hugget, at der fremkommer en dobbelt zig-zag-linje. De derved dannede trekkanter er dekoreret med forskelligt udformede palmetter. Uden om denne bue ligger en anden med to rækker afbrudte rundstave (roll billets). Hvorledes tympanonfeltet oprindeligt har været udfyldt vides ikke. Nu er der indmuret en kedelig ny stenbjælke med et vinkelmønster og to kvart-

cirkelformede sten, mellen hvilke det gamle relief af Sankt Peder sidder.

I og ved portalen er indsat ni granitrelieffer, som naturligt kan opdeles i to grupper. En med kristocentrisk indhold, der skal symbolisere de gode magter, som den kristne kirke står for, og som varetages inden for dens mure. Samt en anden gruppe repræsenteret af mærkelige gamle, hedenske væsener, som symbol på de onde magter i verden, der lurar på menneskene uden for kirkens beskyttende mure. Således at forstå, at den første gruppe skal værne menneskene mod den sidstes onde anslag.

Midt over portalbuens top er anbragt et relief af den tronende Kristus i mandorlaen omgivet af de fire evangelistsymboler i følgende orden: Johannes-ørnen, Markus-løven, Matthæus-englen og Lukasoksen. Ikke som det ellers er sædvane: Matthæus, Markus, Lukas og Johannes. Kristus er fremstillet siddende med højre hånd hævet til det gamle velsignelsestegn: Tre oprakte fingre. Med venstre hånd holder han livets bog støttet mod sit knæ. Selve Kristusfiguren med den smukke korsglorie er værdigt og godt hugget. Dragtbehandlingen forneden er dog noget stiv og står ikke mål med kappens næsten elegante fald over skuldrene. Mandorlaen er helt gået i opløsning til fordel for fladens udfyldning. Alligevel har det svigtet i det nederste venstre hjørne, hvor Lukas-symbolet er blevet alt for småt til at fylde pladsen. Trods disse svagheder kan relieffet ikke frakendes en vis ophøjet storhed, og måske er det netop disse uregelmæssigheder, der forlener det med en særlig charme.

Ved Kristi højre side er indsat et relief, der i tidens løb har været genstand for mange tydninger: Syndefaldet, Moses i Nilfloden, Hyrdernes tilbedelse og De hellige tre konger, for blot at nævne nogle. Nyere forskere har været mere forsigtige og kaldt relieffet en gådefuld fremstilling. Her skal kun gentages den tolkning, som første gang blev fremsat af denne artikels forfatter og Kaj Nørgaard i et lille privattræk med titlen: Om en portal ved Vor Frue kirke i Aalborg. En tydning, som nu er almindelig anerkendt. Relieffet viser Lasarus's opvækkelse. De to skikkelser til venstre med de uforholdsmæssigt store fødder er givetvis mænd, mens de to til højre med de bitte små sko ligeså indlysende er kvinder. En nøjere betragt-

Sankt Peder.

Preben Ott fot.

ning af den forreste af de to mænd vil hurtigt afsløre, at han har korsglorie. Hermed er det fastslået, at denne mand er Kristus, da han er den eneste, der kan bære denne prydelse, som er hans kendetegn. Foran Kristus ligger Lasarus i sine gravklæder. At han ikke er større skyldes dels pladsmangel og dels, at han er tænkt set i forkortning. Stenen er væltet fra graven og Kristus støtter sin vandringsstav mod den og hæver sin højre hånd til velsignelse. Man kan næsten høre ham sige: Lasarus kom herud! Denne har allerede rejst sig halvvejs op, mens de to kvinder, hans søstre, Martha og Marie, undrende af forbavselse dels slår hænderne op og dels peger mod Lasarus. De er yderst overbevisende i deres forbløffelse over det, de er vidner til. Personen bag Kristus må tolkes som en af hans disciple, der med en talende håndbevægelse og en meget stor finger peger på Kristus og siger til beskueren af relieffet: Se dette er Guds søn, som alene formår dette!

Ved Kristus-relieffets modsatte side ses en fremstilling af Flugten til Ægypten. Det er det mest naturalistiske af samtlige relieffer. Den gamle Josef ses vandrende af sted med familiens få ejendele i to poser hængende på den vandringsstav, han bærer over højre skulder, mens han med venstre hånd leder det æsel, hvorpå Maria på kvindesvis sidder sidelæns med Kristus-barnet på skødet. Hun må hælde sit hoved, for at der kan blive plads til det inden for den givne ramme. Mesteren for dette relief har set et æsel og en træt mand.

I tympanonfeltet står Sankt Peder og stritter så mærkeligt med tærne på den ene fod. I venstre hånd bærer han den kolossale nøgle til Himmeriges port, og med den højre velsigner han sit kendetegn. Det er dette relief, Jacob Kornerup i 1877 mistydede som Sankt Lavrentius, idet han på grund af den kraftige overkalkning forvekslede Sankt Peders kæmpenøgle med den rist, der er Sankt Lavrentius's kendemærke.

Det sidste relief med bibelsk indhold er indmuret ved nordsiden af portalen og uden forbindelse med denne. Til trods for, at det tydeligt bærer indskriften HERODIS, har også dette relief været tydet forkert. Her skal blot gengives den fortolkning, som første gang blev fremsat i ovennævnte privattryk.

I en noget uregelmæssig rundbue sidder kong Herodes i en tronstol

Herodesstenen med Steffenlegenden.

Kaj Nørgaard fot.

Dragen.

S. B. O. fot.

af meget gammel type med fødderne hvilende på et dyr eller måske snarere på et dyreskind. På hovedet bærer han en tretakket kongekrone med nedhæng, ganske som det kan ses på mønter slået i Aalborg for Knud den Hellige før 1085. Blot er kronens midterste tak ikke formet som et kors. Herodes var jo ikke kristen. Han har et grumt udseende, der forstærkes af det vældige overskæg. I hænderne holder han sit drabelige sværd, som han er i færd med at drage af skeden, så dets blodrende blottes. Hans identitet er klar. Men hvem er de to små mænd uden for buen? De er sikkert en og samme person blot i to forskellige situationer. Næmlig den Steffen Stalddreng, der er nær knyttet til de mange legender om barnemordet i Betlehem. En af dem lyder således: Steffen var Herodes's stalddreng og den første, der julenat så Betlehemstjernen. Han ilede straks til Herodes for at berette om sit syn. Denne var netop sammen med sin dronning i færd med at indtage et måltid bestående af en stegt hane, da Steffen fik foretræde og fortalte om sin oplevelse. Herodes svarede Steffen, at han ikke ville tro på hans beretning medmindre, den stegte hane på bordet blev levende. Miraklet skete. Hanen fløj op og galedede. Herover blev Herodes så rasende, at han gav befaling

Løven.

S. B. O. fot.

til barnemordet og til, at Steffen skulle stenes til døde. Selve scenen med hanen ses ikke her, som det er tilfældet på det gyldne alter fra Broddetorp i Vestergötland, på et kalkstensrelief fra domkirken i Skara ligeledes fra Vestergötland og på døbefonte på Gotland. Alligevel må Herodes-relieffet hentyde til Steffen-legenden, men her skal den læses fra højre mod venstre, hvilket ikke er ukendt i tidlig romansk kunst. Vi har da fra højre Steffen, som i dybeste forbavselse rækker begge hænder mod den syvttakkede julestjerne, der ses lysende over hans hoved. Her er altså fortalt årsagen til den frygtelige vrede, Herodes demonstrerer ved at drage sit sværd, og endelig til venstre for buen ses resultatet af hans raseri. Øverst den døende Steffen, der synker sammen i dyb smerte efter at være stenet, og nederst seks af de mange barnehoveder, som måtte rulle på Herodes's befaling. De har været tolket som sten, men har tydelige ansigtstræk. Ejeformen HERODIS gør det mere end sandsynligt, at der til dette relief har knyttet sig et nu forsvundet, som måske har gengivet hanemiraklet eller en scene fra barnemordet.

Kan det undertiden være vanskeligt at tyde bibelske scener og begivenheder, stiller sagen sig endnu værre, når talen er om de gamle

hedenske symboler og mærkelige dyriske fabelvæsener til hvis tolkning nutiden savner en »bibel« at ty til. Nøglen til forståelse af deres fantasifulde verden er ofte gået tabt. Derfor må der tit blive tale om gætterier.

Under Lasarus-relieffet er placeret en vinget drage, som er i færd med at sluge et menneske, hvis ben og bagdel endnu hænger ud af dens opspilede gab. Det er klart, at dette væsen ikke hører hjemme blandt Vorherres gode skabninger, men må opfattes som symbol på det onde, der vil opsluge menneskene, og som de derfor skal vogte sig for. Dragens krop med vingerne og det halvt opslugte menneske er ikke alt for godt udført. Det fylder kun ca. halvdelen af den plads, stenmesteren har haft til sin rådighed. Den anden halvdel er derimod mesterligt udfyldt af dragens to sammenslyngede haler. De udgør et sandt festfyrværkeri af ornamentik, som det dog kræver nogen fantasi at hitte rede i.

Over for dragen og vendt mod den ligger en løve med et tungerækende mandshoved i sin højre forpote. Løven gaber over dette hoved og fremviser derved et kraftigt og fejlfrit tandsæt. Manken er fint stiliseret, og halen har den på god romansk vis mellem bagbenene og op over ryggen, hvor den ender i en dekorativt udformet haledusk. I modsætning til de øvrige relieffer er løven hugget i et meget højt relief. Hele den håndværksmæssige overlegne udformning, den stramme stilisering, øjets fuldkomne form, haleduskens elegance og hele den fornemme holdning, alt bærer præg af sikkerhed og gør det tillige klart, at denne løve ikke er skabt af samme kunstner som de øvrige relieffer, og at den er et unikum blandt romanske løver i Danmark. Den må ligesom dragen opfattes som et skræmmedyr.

Ved det sydlige søjlekapitæl er anbragt et relief i en meget elegant udførelse. Det viser et dobbeltvæsen med seks lemmer, sammensat af en løvekrop og den øverste del af en mandsperson. Det er ikke helt klart, hvorledes dette besynderlige væsen bør benævnes, idet det er en krydsning mellem en kentaur og en sfinks; men da dyret er en løve og ikke en hest, må den sidste benævnelse vel foretrækkes. Manden holder med begge hænder i løvens hale for at få den til at løbe fremad, men jo raskere løven kommer frem, des hurtigere går

Fabelvæsen.

S. B. O. fot.

det baglæns for manden. Om det er den symbolik, der ligger i fremstillingen, eller den ret og slet er et skræmmebillede, er svært at afgøre. Visse ornamentale detaljer i relieffet går igen i den noget usymetriske, men alligevel meget raffinerede palmet på det tilstødende søjlekapitæl, hvilket viser, at de skal opfattes som en helhed. På nordsiden har kapitælet en lille meget smukt udført drage i et felt omgivet af en tovstav.

Den sidste billedsten med skræmmedyr sidder ved portalens nordside og er både relief og søjlekapitæl, idet de er hugget i samme sten. Den er desværre så stærkt forvitret, at det kan virke forstyrrende på tydingen. Det stående, vingede dyr er nok det sjældent forekommende fabeldyr basilisken. Det er en hane med drage- eller slangehale og onde øjne. Basilisken fødes, når en ældgammel hane lægger et æg, og det udruges. Så det kan ikke undre, at den så sjældent ses! Den står her med en stram, næsten majestætisk holdning. Forvitringen er især gået ud over halepartiet, som derfor er vanskeligt at få rede på. Gådefuldt er også det lille firbenede dyr, der bider basilisken i struben. Søjlekapitælet har lidt mest under vejrets nedbry-

dende påvirkning. Det kluntede dyr, der ses øverst, må være en gris. Den var et af de hedenske offerdyr, men levede videre i den kristne forestillingsverden som fabeldyret gravsoen. Den passer således ganske godt ind i det sælsomme selskab. På kapitælets sydside findes et misfoster af en sfinks med et alt for stort, forvokset hoved og en lille, klumpet krop. Under disse to står to løver med et fælles brøstigt mandshoved. Dette motiv forekommre ofte i romansk kunst, især på døbefonte, hvor løverne opfattes som værnedyr. Her skal motivet muligvis tydes derhen, at de to løver i fællesskab er i færd med at opsluge manden. En tolkning, der langt bedre passer til hele den mystiske ånd og tone, som præger stenen.

Kryptisk er også den sten med tre hoveder, som i den gotiske kirke sad over det vestligste vindue i koret på kirkens sydside, men det kan ikke have været dens oprindelige plads. Stenen har været tolket som en piscina, en udtømmingsskål for skyllevandet fra de hellige kar. Er det rigtigt, må dens oprindelige plads have været i korets væg, så vandet kunne forsvinde ned i kirkens grund. Det var jo helligt og måtte derfor ikke komme i profane hænder, hvor det kunne anvendes til trolddomskunster. Stenen er en del forvitret, men alligevel så primitiv, at den dårligt kan tillægges de fremragende kunstnere, der har skabt reliefferne. Det skulle da lige være ham, der har ansvaret for det nordlige søjlekapitær. Hvad de tre hoveder, hvoraf kun det ene har overkrop og arme, symboliserer er ikke klart. Måske Treenigheden?

Efter denne gennemgang skal der gøres et forsøg på at tegne et billede af den romanske Vor Frue kirkes ydre for senere at se på, hvor forbillederne til dette særprægede bygningsværk findes, og af hvilke veje impulserne derfra er nået til Aalborg.

Kirkens grundplan er allerede delvis givet i Korenrups tegning. Den viser en enskibet kirke med sidekapeller mod nord og syd, således at skibets mure fortsatte et stykke øst for de smallere kapeller. Her er altså ikke tale om en korskirke i almindelig forstand, hvor korsfløjene har samme bredde som skibet, og hvor dette slutter ved korsfløjene. Selvom koret ikke blev undersøgt, kan det dog på grundlag af de fundne og endnu bevarede krumhuggede sokkelsten fastslås, at kirken har haft absis. Om den også har haft et romansk

Søjlehoved.

S. B. O. fot.

vesttårn, kan ikke afgøres af det indtil nu foreliggende; men det er givet, at vi står over for en grundplan, som er udformet i England før invasionen i 1066. Altså en angelsaksisk. Herhjemme kendes denne grundplan kun i Vor Frue kirke og i en noget rigere udformning i den ældgamle klosterkirke i Venge ved Skanderborg.

På den prættige dobbeltsokkel har Vor Frue kirkes kvadrestensmure rejst sig, sandsynligvis afsluttet øverst med en gesims af rundbuer, og forsynet med enkeltsmigede vinduer med en lysåbning på kun 42 cm. Antagelig har kirken haft tre indgange. En vestlig prydet af den bevarede portal, samt en nord- og en syddør i hvis karmsider nogle af de bevarede relieffer kan have haft deres plads. Over den ene må den bevarede overliggersten med det tungerækkende mandshoved have været placeret. Meget af dette tyder ligesom grundplanen på engelsk indflydelse, hvilket også er tilfældet med murenes tykkelse. På Kornerups tegning er nordre sidekapels ydre mål angivet til 21 fod og 10 tommer, trækkes herfra dets indre mål 16 fod og 6 tommer fås murtykkelsen på soklen 2 gange = 5 fod og 4 tommer. Halvdelen heraf udgør 2 fod og 8 tommer eller 83,69 cm, hvorfra

Basiliken.

S. B. O. fot.

går sokkelfremspringet 5 cm. Murtykkelsen bliver da 78,69 cm. Dette mål ligger meget nær det engelske idealmål for en romansk kirkemur, der er 76 cm, men langt fra den gængse danske kassemurs dimension på ca. 100 cm.

Allertydeligst ses den engelske indflydelse på vestportalen, hvis zig-zag-bue og roll-billets motiver har sin oprindelse i Normandiet, men som er nået hertil via England i tiden efter 1066. Også det særegne træk, at søjlebaserne og i al fald det ene kapitæl er hugget i ét med den nærmeste kvadre, er et engelsk træk. Ligesom relieffernes indhold og motivvalg peger mod England. Således er Steffenlegenden med hanemiraklet opstået dér. Scener fra Kristi undergønginger findes ikke andre steder i dansk romansk stenhuggerkunst. Lasarus's opvækkelse er det eneste eksempel, men det kan ses i Chichester kirke i England. Dragtbehandlingen i reliefferne har tydelige lighedspunkter med miniaturer i det engelske håndskrift *New Minster liber vita* fra 1000-tallet. Ja, selv en detalje som den karakteristiske måde, hvorpå Sankt Peder stritter med venstre fods tær, genfindes i dette værk. Dér findes også den kendte miniatur, som viser Knud den Store og hans dronning Emma, der sætter et gyldent kors på alteret i et kloster i Winchester. Over denne scene ses Kristus i mandorlaen med Jomfru Maria og Sankt Peder stående

*Den trehovedede sten. Måske en
piscina – udtømmingsskål for skylle-
vand fra kirkens hellige kar.
Nu i kirkens kælder.*

K. Helmer-Petersen fot.

ved hver sin side. Måske har Kristus på Vor Frue kirke på samme måde været flankeret af de to. Kristus og Sankt Peder er bevaret, og det forekommer ikke usandsynligt, at der blandt reliefferne kan have været et med gengivelse af Jomrfu Maria. Kirken var jo indviet til hende og bar hendes navn.

Nogen vil nok spørge: Kan det virkelig være tilfældet, at engelske kirkebyggere og stenmestre har virket i Aalborg allerede i første fjerdedel af 1100-tallet? En af vore største eksperter på området Francis Beckett mener det ikke. I sit store værk *Danmarks Kunst* daterer han reliefferne til ca. 1180. Han skriver: Dragterne er ikke længere de korte fra århundredets begyndelse, men de falder ned over fødderne, og ærmerne er vide for håndleddene. Her glemmer Beckett, at hellige personer og kvinder har båret lange klædninger helt op til vor tid, og at de to eneste profane mænd på reliefferne Josef og Steffen netop er iført korte dragter. I samme værk daterer han Gundhildskorset til senest 1100 årenes begyndelse med følgende bemærkning: Den kronede Vita har de vide ærmegab, der kendes fra datidens kvindelige moddragter. Netop sådanne dragter bærer Martha og Maria på Lasarus-relieffet. Becketts sene datering forekommer således ikke særlig overbevisende. Mange af relieffernes

*Det tungerækkende mandsboved fra romansk dørøverligger. Nu i kirkens kælder.
K. Helmer-Petersen fot.*

detaljer taler tværtimod for en tidlig datering. Lad os derfor et øjeblik se på forholdene i Limfjordslandet i slutningen af 1000-tallet og begyndelsen af 1100-tallet. Gennem hele vikingetiden og i begyndelsen af den romanske periode var Limfjorden vor vigtigste udfaldsvej mod vest og som en naturlig følge deraf den vestlige kulturs vej til Danmark. Tænk blot på de talrige vikingeflåder, der passerede fjorden på vej mod England, på vikingegravpladserne ved Lindholm og Højstrup og den mægtige Aggersborgfæstning. Men tænk også på, at ingen anden del af Danmark har så stærkt en indslag af engelsk kirkearkitektur som netop Limfjordslandet. Typiske eksempler er den ødelagte Sankt Thøgers kirke i Vestervig, de mange engelske tympanoner i Thy, Lime kirke i Vestsalling og Tømmerby kirke i Han herred, der ligesom domkirken i Aalborg er indviet til »Englands strålende stjerne« Bodulf, der levede i 800-tallet. Men hele denne blomstring varede kun så længe Limfjorden var åben mod vest og Jylland var rigets vigtigste provins. Med slaget ved Fodevig i Skåne 1134 var det slut med jydernes dominerende stilling. Fra da af var det den sjællandske Hvideslægt, der blev toneangivende i Danmark, og den havde sine kulturforbindelser mod syd. Omtrent samtidig med jydernes nederlag, må tilsandingen af Limfjordens vestlige udløb være indtruffet; thi to år efter flyttede det nordenfjordske bispesæde fra Vestervig i Thy til Børglum i Vendsyssel. Porten til den store verden var smækket i, og skibe og kultur søgte andre veje. Det vil derfor være realistisk at mene, at den rigt smykkede Vor Frue kirke er opført før denne katastrofe indtraf og ikke, som Beckett mener, længe efter, at forbindelsen vestud var gået tabt.

Hamsforts oplysning om, at Vor Frue kirke er bygget i 1116 er måske ikke så utrolig endda. Har han ret, er det sket i kong Nielses dage, og skal vi tro Hans Bartolumæussen, så er det denne konge, der er grundlæggeren.

Den gotiske kirkebygning.

Vor Frue kloster og kirke blev i løbet af den katolske tid en ret rig institution takket være betydelige sjælegaver i form af bøndergårde, købstadejendomme, skove, penge o. a., som mennesker ofte på deres

*Vor Frue kirkes ældste segl fra 1393.
Indskriften lyder: Sigillum die gracia
sancte Marie de Aleburg.*

Rigsarkivet fot.

dødsleje skænkede for at få sunget messer for deres sjæles frelse. I 1361 var det nær ved, at både kloster og kirke var blevet brudt ned; for da sendte Valdemar Atterdag en bønsskrivelse til paven i Rom, hvori han bad om tilladelse til at nedlægge flere klostre, som efter hans mening kunne være en trussel mod nogle af hans borge, fordi de lå for tæt på disse. Blandt de klostre, han ønskede fjernet, var Vor Frue kloster i Aalborg, som kun lå 200 m nordøst for det gamle Aalborghus. Tilladelsen blev nok ikke givet, for der skete intet.

Kun 30 år senere gav hans datter Margrethe klosteret dets største og rigeste gave, Egholm slot i Skørping sogn bl. a. for at få sunget sjælemesse for faderen i den kirke, han havde ønsket at nedbryde. Dronningens gavebrev er dateret den 17. maj 1391. I et såkaldt genbrev af 6. juli 1393 lovede priorinden og klostrets konvent at overholde de bestemmelser, der fandtes i gavebrevet, hvoraf følgende citeres:

»med så skel, at bygningerne både sten og træ, som nu er på fornævnte Egholm skal genest (snarest) nedbrydes og skal kom-

Den gotiske Vor Frue kirke set fra nordøst. Tilbygningen med det rundbuede vindue er Lungernes kapel. Derefter følger den romanske korsfløj. Det spidsbuede vindue og trappegavlen er nyere. I muren anes reliefferne af Herodes og Sankt Peder. De øvrige tilbygninger — tre med trappegavl og en uden — er tilføjet omved 1400 og udgjorde sammen med korsfløjen sideskibet i den gotiske kirke. Bygningen med stigen er Høegs kapel, og længst til højre ses lidt af kirkens gamle kapellanbolig.

Tegning fra 1859.

me til vort fornævnte klostres bygning og intet andet, og med så skel, at priorissen i vort nonnekloster i Aalborg skal lade dette gøre, som herefter følger: Først, at der nu genest bygges et alter i vort fornævnte kloster og vies Skt. Christoffer til at holde en sjungen messe af Skt. Christoffer hver dag indtil dommen . . . . .«.

Denne messe skulle holdes for dronning Margrethe og Valdemar Atterdag samt hele deres slægt. Af det citerede ses, at Vor Frue kloster kom i besiddelse af en del byggematerialer. Det kan da være fristende at antage, at disse er anvendt til at påbegynde en ombygning af den romanske enskibede kirke til en gotisk toskibet. Så meget mere som det var i slutningen af 1300-tallet og op gennem 1400-

Den gotiske Vor Frue kirke set fra sydøst. Hvor det rundbuede vindue er, var før 1805 den romanske korsfløj tilbygget. Den blev i 1634 indrettet til kapel for Otto Skeel til Hammelmose og senere for Gottfred von Pentz. Revnerne i murene og skævheden viser tydeligt kirkens forfald. H. Tønnies fot.

tallet, der over hele landet blev bygget sakristier, våbenhuse, helgenkapeller og tårne til de romanske kirker samtidig med, at mange fik indbygget hvælvinger.

Hvad skete der så i denne periode med Vor Frue kirke? Faktisk blev den helt ombygget. På sydsiden blev skibets mur nyopført på den gamle sokkel, og der blev indsat store, spidsbuede vinduer. Korsfløjen blev foreløbig stående som en udbygning på sydfacaden. Skibets nordmur blev nedbrudt til soklen og flyttet ud i flugt med korsfløjens nordmur og afsluttet med fem gavle. De fire østligste med blændinger og trappegavle. I den midterste blev den romanske portal og de fleste relieffer anbragt. De øvrige fik spidsbuede vin-

Det indre af den gotiske Vor Frue kirke set mod alteret. Til venstre pulpitter og bueåbninger til sideskibet og på pillerne epitafier. I koret ses den gamle altertavle og i korbuen det middelalderlige krucifiks. Til højre bemærkes Poul Pops prædikestol. Stolegavlene nederst til venstre er fra gamle magistratsstole. Gulvet er tæt belagt med gravsten.

H. Tønnies fot.?

duer. (Sammenlign med tegningen side 31, men husk, at den østligste gavl på billedet først kom til i 1612). Ved denne disposition fik kirken et sideskib. Det gamle kor blev revet ned og erstattet med et længere i samme højde og bredde som hovedskibet. Mod øst blev det afsluttet af en tresidet apsis med spidsbuede vinduer. Endelig opførtes der ved vestgavlen af kirken et murstenstårn med trappegavl i øst-vest. I det indre blev kirken overhvalvet med krydshvalv. Alt dette blev vel ikke gennemført på en gang, men henimod år 1500 har det nok været afsluttet.

Til det Skt. Christoffers alter, som dronning Margrethe betingede sig, har sikkert hørt den Christoforus-skulptur, som endnu fandtes

i kirken i 1767. I løbet af den katolske tid blev der yderligere oprettet tre sidealtre i kirken. I 1426 et Skt. Anna alter, i 1480 et Helligkors alter og endelig et Skt. Andreas alter i 1484. Intet fra disse altre er bevaret. Derimod er det store korbuekrucifiks, som nu hænger på sin rette plads i den nye kirke, fra middelalderens slutning. Det samme gælder den jernbundne kiste, der står i våbenhuset. Sådanne kister er bevaret i flere kirker, men den i Vor Frue kirke adskiller sig fra alle øvrige ved at have tre tragter i låget til at komme penge i, der naturligvis havnede i hvert sit rum i kisten. Det er blot gådefuldt, hvilke formål disse penge skulle tjene, men at de kom i rette hænder, kan der ikke herske tvivl om. Kisten er forsynet med tre låse.

Reformationsrøret i Danmark kom tidligt til at berøre Vor Frue kloster. Allerede i 1527 blev det en kongelig forlening, og efter at det var skadet af den store ildebrand i 1530, der ødelagde det meste af Aalborg, blev det den 2. juli 1531 lagt direkte under Aalborghus len. Ved reformationen fem år efter blev alle kirker og klostre i Danmark beslaglagt af kronen. Chr. III var dog klar over, at der måtte gøres noget for kirkernes og præsternes økonomi. Ved det såkaldte klemmebrev blev det bestemt, at der til hver kirke skulle høre en præstegård, men også at antallet af præsteembeder skulle skæres ned. Det sidste blev opnået ved, at en præst i mange tilfælde skulle betjene to eller tre kirker, og dels ved, at et betydeligt antal blev nedlagt. Den 27. september 1554 befalede Chr. III således, at Vor Frue kirke skulle nedbrydes, og at helligåndsklostrets kirke fremtidig skulle være sognekirke for beboerne i det østlige Aalborg. Besynderligt nok anvendte Chr. III samme begrundelse som Valdemar Atterdag havde brugt et par århundreder før. Her glemte kongen, at han selv havde kasseret det slot, som kirken kunne være en trussel for og opført et nyt ved fjorden. Allerede året efter kom kongen da også på andre tanker og gav borgerne lov til »at nyde og beholde Vor Frue kirke«, men ikke uden betingelser. Hvælvingerne skulle nedtages og erstattes med nye, og tårnet skulle nedbrydes. Om den første betingelse blev overholdt, ved vi ikke, men tårnet står den dag i dag, selvom det skjuler sig bag røde mursten.

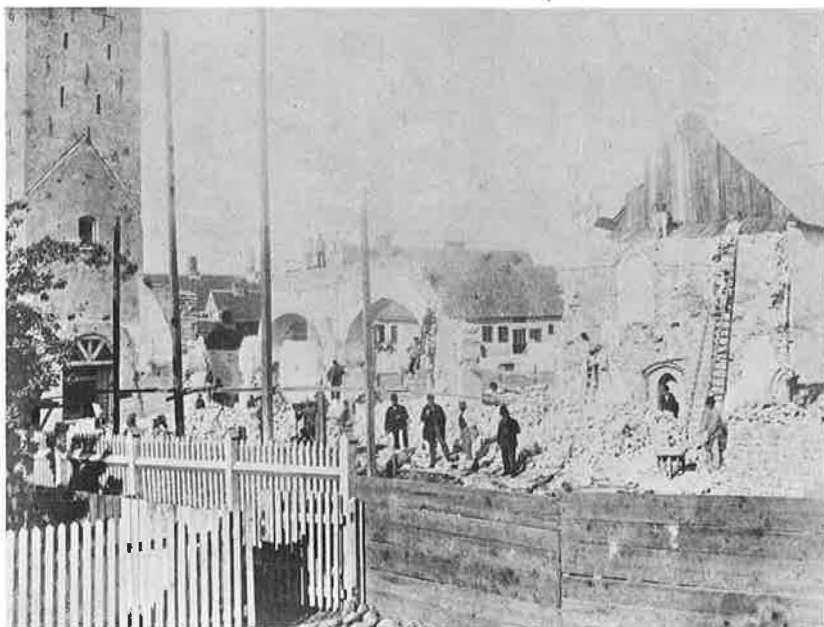
Til Vor Frue kirke hørte ingen præstegård, derfor blev Nørre- og

Det indre af den gotiske Vor Frue kirke set mod orglet. Til venstre hænger tolder Quists epitafium foran Poul Pops prædikestol. På orgelpulpiturets ballustrade ses det rokokoskjold, der nu findes i kirkens forhall. Til højre pulpiturer og epitafier. Nærmest rådmand Hans Wandels.

H. Tønnies fot.?

Søndertranders sogne henlagt til den som annekser. Derved fik sognepresten rådighed over disse sognes præstegårde, men han kunne ikke bebo dem på grund af den lange afstand til byen. Den 22. november 1567 skænkede Fr. II derfor den længe af klostret, som var bygget sammen med kirkens sydlige korsfløj, til bolig for sognepresten, mens resten af klostret blev nedbrudt året efter. I 1634 fraflyttede sognepresten sin residens, måske fordi den blev forringet ved, at korsfløjen blev taget fra og indrettet til gravkapel for Otto Skeel til Hammelmose. (Om bygningens senere skæbne se side 89). Men tilbage til kirken, som i tiden efter reformationen fik trange kår. Det blev der delvis rådet bod på ved at udnytte den honnerte ambition. Der blev solgt gravsteder i kirken, jo nærmere alteret des

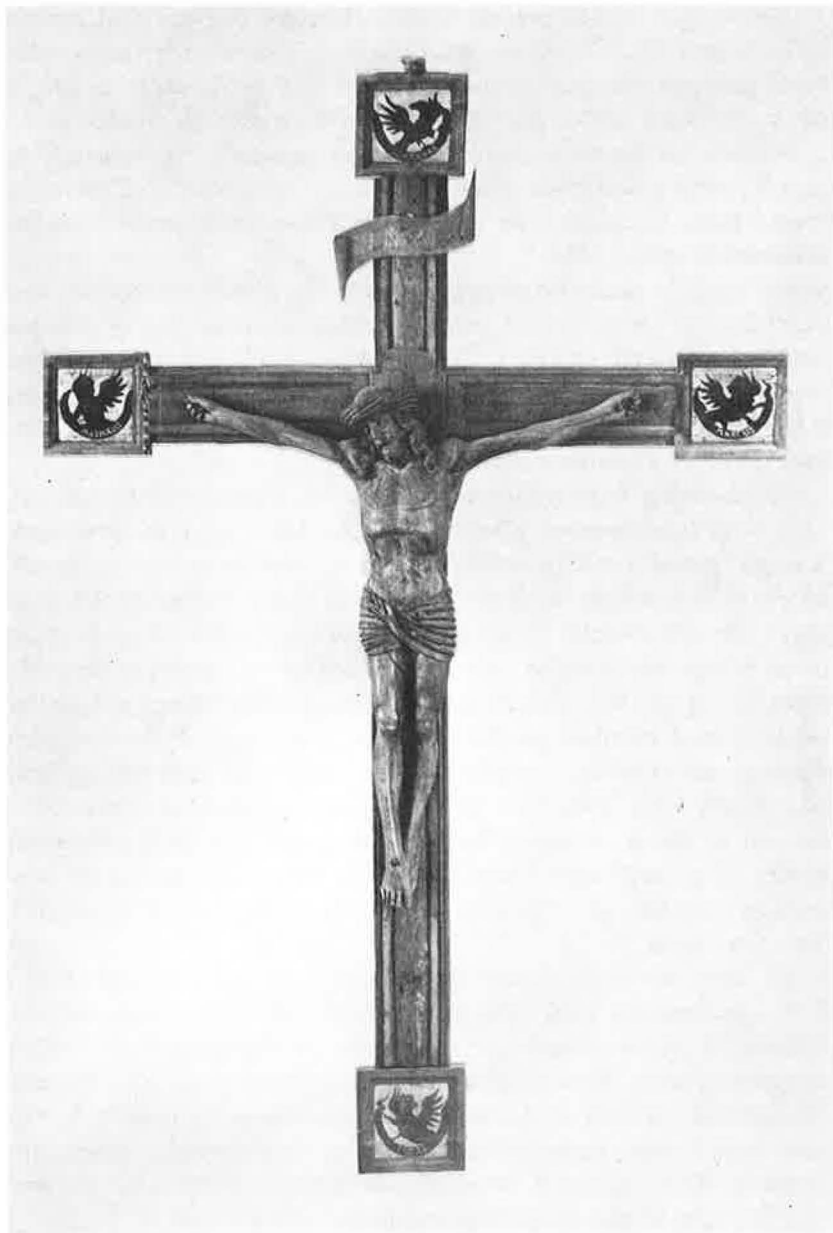

Den gotiske Vor Frue kirke under nedbrydning. Til venstre står tårnet tilbage og til højre Lungernes kapel. Endnu mangler arbejderne at fjerne de to sidste arkader mellem hoved- og sideskib. Bag stakittet er nogle kvinder beskæftiget med at rense mursten til genbrug.

H. Tønnies fot.?

dyrere, og opført gravkapeller: Lungernes i 1612, Skeelernes indrettet i 1634 og Høegs ved kirkens nordvestre hjørne købt i 1641. Også opsætning af epitafier og salg af pulpiturer og stolestader gav penge i kirkens kasse, navnlig i tiden frem til ca. 1730 i hvilket tidsrum Vor Frue kirke var anset for finere end Budolfi kirke; for det var her lensmændene og de rige borgere blev begravet, og her de lod opsætte epitafier. Ja selv tre af stiftets biskopper forsmåede domkirken og fandt deres sidste hvilested i Vor Frue kirke. I samme tidsrum indkom også mange gaver.

I 1767 blev der ved gaver og forbrug af kapital skaffet midler til en gennemgribende istandsættelse af tårnet, der ved samme lejlighed blev prydet med et blytækket løgspir, hvis vejrhane med Chr. VII's navnetræk endnu er bevaret. I de gode handelstider i slutningen af

Det middelalderlige korbuekrucifiks.

Lars Rostrup Bøyesen fot.

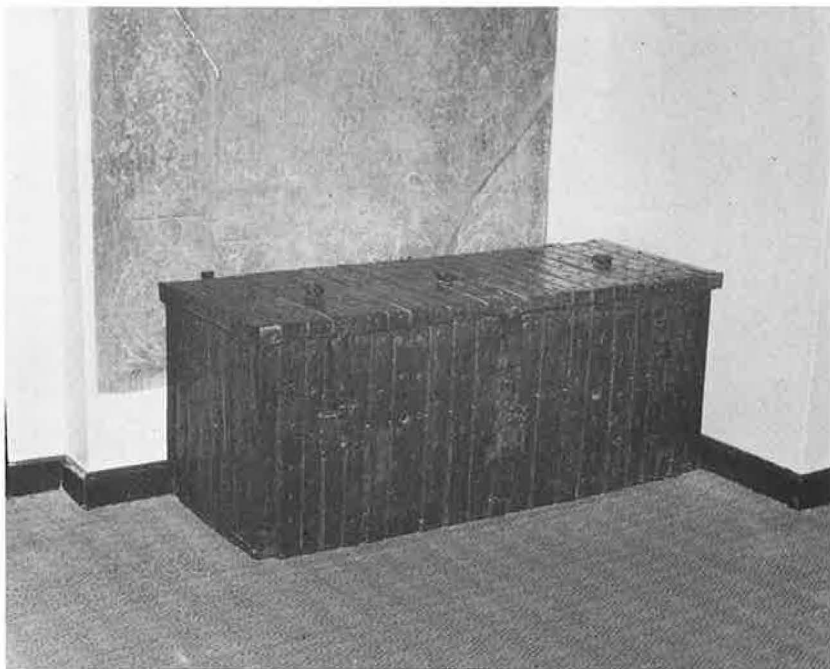

1700-tallet fik kirken mange til dels store gaver. Især skal nævnes kirkeværgen Chr. Jünglings, men om ham senere under gravmæler. Såvel gaverne som de indsamlede midler blev der hårdt brug for, da det i 1814 blev nødvendigt med en større reparation af kirken, der påførte den et betydeligt underskud. Det forøgedes det følgende år, da en storm i december måned anrettede store skader. Det var så meget mere uheldigt, som det faldt sammen med efterveerne fra statsbankerotten i 1813.

Omkring 1840 så det ud til at forholdene for kirken var bedret, men derefter blev dens forfald mere og mere åbenbar. Særlig galt var det med sydmuren og koret. Det sidste blev holdt sammen af bjælker med jernankre i murene, og sydmuren var efterhånden en halv alen ude af lod. Så ved midten af 1870erne blev det klart, at noget måtte gøres, hvis en katastrofe skulle undgås.

I 1875 foreslog bygningsinspektør Walther enten at ombygge sydmuren og hvælvingerne i hovedskibet og koret eller at sætte jernstænger gennem alle gjordbuer, men frarådede at opføre stræbpiller, hvilket havde været på tale som en tredje mulighed. Derefter skete der henvendelse til arkitekt Hoffmeyer for at få et overslag over, hvad ombygningen ville koste. Hoffmeyer mente, at den ville blive alt for kostbar, men da muremester Lauritz Wang ved samme tid kom med et tilbud på dette arbejde lydende på 25.000 kr., blev det vedtaget at udsætte en afgørelse og i stedet for rette henvendelse til arkitekt Fritz Uldall for at få ham til at undersøge kirken. Resultatet af denne undersøgelse blev, at Uldall frarådede at benytte kirken til gudstjeneste. Hans henstilling blev fulgt, og den 3. september 1876 blev der for sidste gang holdt gudstjeneste i den gamle Vor Frue kirke.

Efter dette drastiske skridt holdtes der flere møder, ikke alene i kirkeinspektionen, men også blandt menighedens medlemmer, som faktisk fik sagen overdraget og sendte en deputation til kultusminister Fischer. Han foranledigede, at arkitekt J. E. Gnudtzmann fra København kom til Aalborg for at undersøge og opmåle kirken samt fremkomme med forslag både til en istandsættelse og en ombygning. Resultaterne af dette arbejde sammenfattede Gnudtzmann i en skrivelse til kirkeinspektionen, dateret den 24. maj 1877.

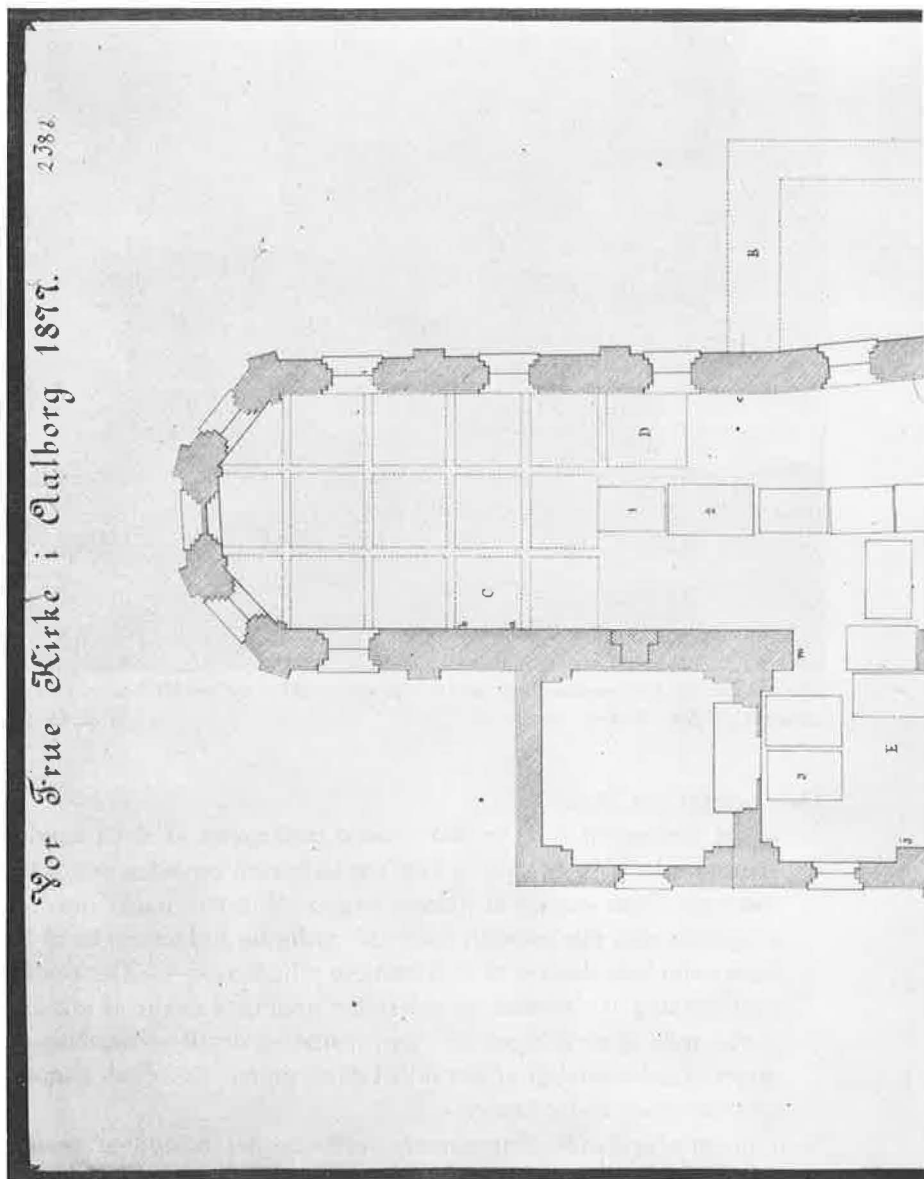
Middelalderlig, jernbunden kiste med tre pengesprækker og tre låseslag. Ukendt anvendelse. Nu i kirkens forhal.

S. B. O. fot.

Deri hedder det bl. a.:

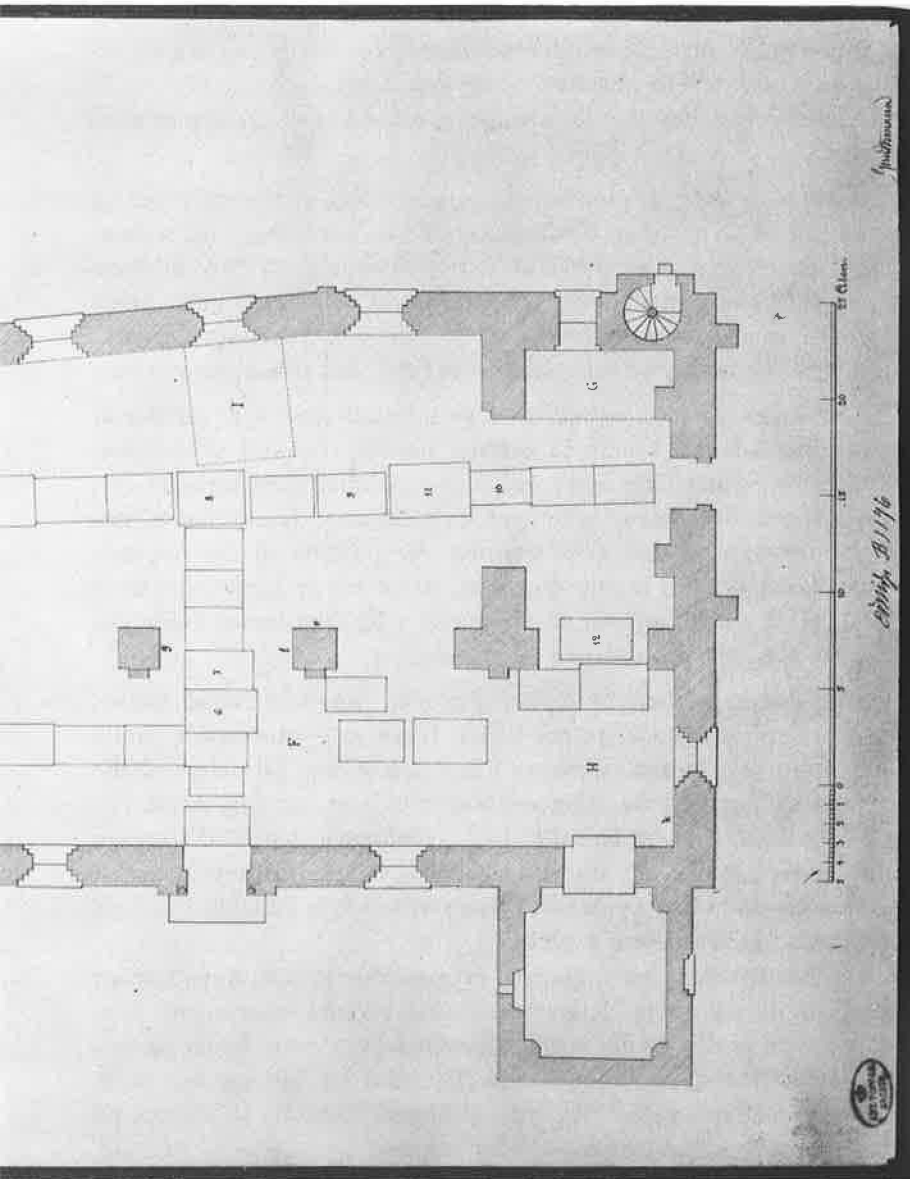
»Som kirken nu står, er den — med undtagelse af det i forrige århundrede opførte spir — helt i spidsbuestil og uden synderlig interesse. Som det ses af planen er grundformen meget skæv og uregelmæssig; alle former, både udvendig og indvendig er rå og materialet kun skikket til at fremhæve råheden. — — — Det eneste, som har nogen interesse, er sideskibet med dets række af takkede gavle; men disse er ligeledes rå i formen og dertil uensartede, og noget ejendommeligt er der ikke i dette motiv, som findes smukkere udviklet andre steder.«

Kun inventaret fandt Gnutzmann godt, da det bestod af mange skønne genstande fra renæssancetiden. Undtagelser var dog stolestaderne, pulpiturerne og orglet. Om det sidste skrev han: »Det er

Arkitekt Gundtzmanns plan af den gotiske Vor Frue kirke.

A. Fundament. B. Pentz'ske kapel. C. Hvælvet begravelse. D. E. F. og G. åbne murede begravelse. H. Tilkastet åben begravelse. I. Tilfyldt hvælving. Epitafier med indskrift. a. Henric Christian. b. Jacob Urbansen. c. Jacob Nielsen Quist. d. Christen Heug. e. Severinus Olai. f. Niels Christensen Hougaard. g. Poul Jensen Mørck. h. Hans Wandel. i. Peder Holst. j. Johannes Friedenreich. k. Henrich From.

I. Jens Jensen Nørretranders, m. Bjørn Andersens sten.

Gravsten: 1. Andreas Munch(erts). 2. Niels Thygesen. 3. Søren Sørensen Wulff.
 4. Johannes Friedenreich. 5. Erik Jensen. 6. Diderich Chr. Jüngling. 7. Sixtus
 Aspach. 8. Rasmus Jensen Holst. 9. Poul Pop. 10. Willads Sommer. 11. . . . Olie-
 søn. 12. Søren Sørensen Borresmid.

Nationalmuseet fot.

fra en tid, hvor smagen var i forfald«. Rokokoen og det usymmetriske var ikke Gnudtzmanns sag. Han sværmede for det romanske og renaissance og krævede ensartethed og symmetri.

Efter gennemgangen af kirken fulgte tre forslag til sikring af dens fremtid.

1. En istandsættelse, der omfattede forstærkning af tårnets piller og forankring af tårnmuren. Nedtagning af 5-6 hvælvinger og reparation af de øvrige. Aftækning af taget. Fornyelse af hovedskibets tagværk. Tækning med skifer og omlægning af kirkens gulv. Disse arbejder var anslået til at koste 30 til 40.000 kr., hvilket Gnudtzmann fandt alt for dyrt i forhold til »det lidet, der ville blive opnået«.

2. En ombygning med tilføjelse af et sideskib mod syd, således at hovedskibet overalt kunne få samme bredde. Derved ville opnås symmetri, men det ville medføre, at hovedskibet blev forhøjet for, at højkirkevinduer kunne give lys i kirkerummet. Koret skulle ombygges, og tårn og spir gives former, der passede til det nye udseende. Gnudtzmann mente dog ikke, at en sådan kirke ville have arkitektonisk værdi, og den gamle portal ville ikke kunne finde anvendelse, men måtte anbringes på et museum.

3. Opførelse af en helt ny kirke, dog med bibeholdelse af tårnet, men uden spiret, og Lungernes kapel. Disse to bygningsdele skulle skalmures, så de kunne indpasses i den nye kirke. Til denne skulle anvendes de gamle materialer, der var brugbare, og den skulle opføres i romansk stil som en søjlebasilika med trælofter. Ved at vælge denne løsning kunne der findes anvendelse for de gamle sokkelsten, portalen og de mange relieffer. Planen ville koste 125.000 kr., hvis man undlod at restaurere orglet.

Dette sidste forslag blev vedtaget i et menighedsmøde, hvor kun en stemte imod, og siden gennemført med enkelte ændringer. Den vigtigste var, at den gamle portal blev anbragt ud mod Peder Barks Gade og ikke som af Gnudtzmann foreslået på kirkens nordside. Det bedste ved den valgte plan var, at portalen undgik at komme på museum, og at Lungernes kapel blev bevaret.

Lykkeligvis blev der optaget nogle fotografier af såvel kirkens ydre som af det indre, så eftertiden dog er orienteret om dens udseende.

I august 1877 begyndte nedbrydningen af den gamle Vor Frue kirke, og ved midten af oktober kom opførelsen af den ny igang. Da den stod færdig mod slutningen af året 1878, havde den kostet ca. 131.000 kr., men så var orglet også restaureret. 4. søndag i advent, den 22. december 1878 fandt indvielsen sted ved en festgudstjeneste.

Kirkens inventar.

Det meste af den gamle kirkes inventar blev heldigvis overført til den ny, så den trods alt i det indre fik præg af at være en kirke med rod i fortiden, hvor det er lønnende at gå på historisk opdagelse. Dette inventar vil blive gennemgået i det følgende.

Altertavler.

En indmuret sten i den nye kirkes kor bærer følgende indskrift:

ANNO DOMNI 1582 LOD BIØRN ANDER
SEN TIL STENHOLT BIØRNSHOLM OG WORE
HØFVITZMAND PAA AALBORGHVS PAA SIN OM
KOST GIØRE TENNE HØGE ALTERS TAFL
OC GAF TEND TIL KIRKEN + SAMME AAR
HIALP HAND TIL AT GIØRE TED STORE
AARGEVERCK OC AT FLY KIRCKEN INDEN WDI

Ved samme lejlighed må kirkens katolske altertavle være kasseret. Hvorledes den har set ud, kan der kun gisnes om. Men det er nærliggende at antage, at det har været en trefløjet skabstavle, hvis hovedmotiv har været Jomfru Maria, til hvem kirken var indviet, og efter hvem den havde navn. I tavlens sidefløje har de 12 apostle, der nu ses på prædikestolen og dens opgangsparti, måske stået. En overgang stod de på et korgitter fra 1623.

Med hensyn til Bjørn Andersens høje altertavle er vor viden om muligt endnu dårligere, men den har jo nok været i tidens foretrukne stil: En trefløjet tavle med få eller ingen billeder, men med bibelske tekster malet med gyldne bogstaver, som blot de færreste var i stand til at tyde. Kun i ca. 40 år havde denne tavle sin plads i kirken; thi i begyndelsen af 1600-tallet blev den afløst af en ny i højrenæssancestil. Den omtales flere gange i kirkens regnskaber.

1615 gav ærlig og velbyrdige mand Jørgen Lunge til den nye altertavle 2 tylvter gode vognskud (ligeåret træ), som på kirkens bekostning blev hentet på Birkelse. I 1617 fik en vognmand betaling for at age skibstømmer fra Stranden til altertavlen, og billedsnideren gav 3 mark for en tylvt fjæle. Den 7. juli 1619 hedder det samme sted, at kirken var Hans Wandel skyldig 324 slettedaler foruden, hvad kirkeværgerne havde bekostet på altertavlen til billedsnideren og maleren. Det ses ikke, hvad tavlen kom til at koste. Andet steds siges det, at Hans Wandel alene gav 100 enkede daler til den. Om det var udover de 324 slettedaler, kan heller ikke afgøres, men dyr har tavlen i al fald været, og for at bøde lidt derpå blev den gamle solgt for 60 daler. Hvem der købte den, siges der intet om. Måske gemmer den sig i en eller anden landsbykirke langt af led, ligesom Budolfi kirkes gamle prædikestol, der havnede i Vejerslev kirke på Mors.

Kirkens regnskaber oplyser således, hvem der stod bag anskaffelsen af den nye altertavle, men lader billedsnideren og maleren forblive anonyme. Om den første giver Aalborg rådstuebog, den 31. oktober 1623 følgende oplysning: »Claus stod her for retten og bekendte, at der var bud til ham, at han skulle komme til Aalborg at opsætte den nye altertavle, som han havde gjort til Vor Frue kirke i Aalborg, og ikke kunne benægte det«.

Men inden mester Claus' identitet skal søges fastslået, vil det være nyttigt at se på hans værk, selvom det bortset fra enkelte detaljer gik til grunde ved en brand, den 14. april 1902.

Denne tavle var skåret i egetræ og havde den anselige højde af næsten 8 meter, mens bredden var knap det halve. Da tavlen på nær to figurer, evangelisten Lukas og Retfærdigheden samt enkelte dele af dens højre side blev flammernes bytte, kan den kun beskrives ud fra fotografier, hvoraf der findes et par stykker optaget i den gamle kirke, mens den endnu stod stafferet med hvidt og guld og ligeledes et par fotograferet i den nye kirke, hvor den var afrenset ind til det bare egetræ, så at også den gamle, farverige renæssancebemaling var gået til grunde. Det kan således kun blive en kortfattet og ufyldstgørende gennemgang af tavlens rige enkeltheder, der her kan foretages.

Nederst var tavlen forbundet med alterbordet med et spinkelt under-

Bjørn Andersens sten med hans våben mellem bustruernes. Til venstre Sidsel Ulfstands og til højre Cathrine Fris's.

S. B. O. fot.

parti og over det var der et bredt fodstykke, hvortil der nederst var fastgjort to kartoucher, hvoraf den venstre havde et ovalt relief af en knælende kvinde, der med foldede hænder læste i en bog og den højre et tilsvarende relief af en kvinde, som gav to børn frugter fra en kurv, Her er sikkert tale om to af de syv dyder, Troen og Kærligheden. De var flankeret af mærkelige, vingede kvindeskikkelser med fiskehaler. På fodstykket fandtes ligeledes to relieffer, og mellem dem var nadverordene malet med forgyldte bogstaver. De to rektangulære relieffers indhold var gammeltestamentlige forbilleder til Kristi død på korset. Til venstre sås brodermordet, hvor Kain dræber Abel med en asenkæft og i baggrunden tillige den offer-scene, der var årsag til den voldelige handling. Relieffet i modsatte side viste beretningen om Isaks ofring. Også her var der indkomponeret to handlingsforløb i samme billede. Først Abraham og Isak på vej til Moria bjerg, hvor offerhandlingen skulle foregå. I hjemmets dør vinkede Sara farvel til de bortdragende. Derefter fulgte scenen,

hvor en engel kommer frem bag en sky og hindrer, at ofringen bliver fuldbyrdet ved at gribe fat i Abrahams store sværd.

Tavlens storfelt var optaget af en fremstilling af nadveren i et meget højt relief. Omkring et langbord var Kristus og de tolv apostle grupperet således, at Kristus sad midt for med Johannes hvilende ind til sig. I forgrunden til venstre sad Judas med bortvendt ansigt og holdt pungen med de 30 sølvpenge skjult for de øvrige, men således at den straks måtte falde beskueren af tavlen i øjnene. Over Kristus var lovens tavler med de ti bud, og i baggrunden gik to kvinder i renæssancedragter for borde. Den ene med et lågfad og den anden med en mægtig vinkande. Dette centrale felt var flankeret af fire korintiske søjler med en overdådig udsmykning af frugtklaser, barne- og kvindefigurer ordnede som prydbælter om søjleskafterne. Mellem disse parvis ordnede søjler stod statuer af evangelisten Matthæus med sit symbol englen og Johannes evangelist med ørnen. Yderst var midterpartiet afsluttet af storvingerne med et mylder af dekoration: Kvindehermer, diademhoveder, basunblæsende engle, dyrehoveder og frugtklaser. Også på gesimser, topvinger og andre steder fandtes udsmykning især af bevingede englehoveder.

Tavlens topstykke havde to relieffer mellem tre kvindehermer forestillende Jesu korsfæstelse og opstandelse. Til siderne for disse relieffer sås evangelisterne Markus og Lukas, der var anbragt i rundbuede, åbne arkader, stående over deres symboler, løven og oksen. Topstykkets gesims bar en meget figurrig gengivelse af Jesu genkomst på dommedag, udført i et lavt, men stærkt bevæget relief. Til siderne for dette relief stod over arkaderne med Markus og Lukas to dyder, Klogskaben med en slange og Retfærdigheden med rester af sit sværd, men uden vægten, der var hendes andet symbol¹). Over dommedagsrelieffet var anbragt et kvindehoved omsluttet af to volutter, hvorover sås den typiske renæssancetrekant, og endelig som afslutning på det hele stod Kristus med sejrspanen i venstre hånd og den højre hævet til velsignelse.

Trods tavlens mangfoldige enkeltheder gjorde den et roligt og behersket indtryk, skåret som den var i højjerenæssancestil uden egentlige barokke elementer. Mester Claus arbejdede i den gamle stil,

Vor Frue kirkes gamle altertavle fotograferet i den gotiske kirke, mens tavlen endnu stod hvidlakeret med guldstaffering. Senere blev den afrenset til det bare egetræ, så også den farverige renæssancebemaling gik tabt. Tavlen brændte den 14. april 1902.

H. Tønnes fot.

men alligevel anes den kommende i tavlens pompøse karakter, der forlenede den med såvel storhed som ynde. Den var et kunstværk, hvis sørgelige skæbne dybt må beklages.

1. Disse symboler blev dog rekonstrueret, da tavlen blev overflyttet til den ny kirké.

Gennemgangen af tavlen med dens mange enkeltheder viser, at den ikke, som så ofte sagt og skrevet, er skåret af en snedker eller billedskærer med tilknytning til det lokale Aalborg-værksted fra 1600-tallets begyndelse; thi der fandtes ikke i tavlen en eneste af de detaljer, der er så karakteristiske for dette værksted. Her skal blot nævnes: Slyngebånd, æggestave, dukatornamenter, kassetteværk og rosetter. Men hvad der er lige så vigtigt, ingen af tavlens menneskeskikkelser har den mindste lighed med de stive, langbenede figurer, der er så typiske for Aalborg-værkstedets arbejder. Se Galskytskabet i Aalborgstuen, altertavlerne i Sulsted og Ajstrup, prædikestolen i Hallund og et epitafium her i Vor Frue kirke med billede af Lasarus' opvækkelse. Selv et flygtigt blik på tavlens bevarede Lukas-figur vil straks afsløre, at dens skaber ikke er udgået fra Aalborg-værkstedet, og at han var dets udøvere langt overlegen i menneskeskildring. Mester Claus var en førsterangs kunstner, men aalborgenser var han ikke. Havde det været tilfældet, måtte det være muligt at påvise andre arbejder i landsdelen fra hans hånd, men det lader sig ikke gøre. Kun senere og dårligere efterligninger findes: Tavlerne i Astrup, Vadum og Sebber.

Men hvem er da denne Claus? Sandsynligvis er han identisk med Claus Lauritzen fra Kolding, som udførte flere betydelige arbejder for Chr. IV og adelige personer såvel i træ som i sten, og som antagelig også er mester for Jørgen Lunges og Sophie Brahes epitafium her i Vor Frue kirke. (Se side 80). En detalje i Aalborg-tavlen kan måske styrke denne teori. I dens korsfæstelsesscene fandtes en kriger til hest. Det er utraditionelt for renæssancen, men ikke ukendt i sengotiske altertavler i Sønderjylland og kendes så nær Kolding som i Store Anst. Det kan være dér Claus fik ideen til rytteren!

En og anden vil måske indvende, at det er usandsynligt at træffe et arbejde af Claus Lauritzen så langt fra hans hjemstavn og fra den kreds, han dér arbejdede for. Men hans yngre kollega Peder Jensen

Lukas fra den brændte altertavle. Figuren var anbragt højt oppe og er derfor bevidst overdimensioneret i den øverste halvdel.

H. Ravnkilde fot.

Kolding, hvis arbejder findes i egnen omkring Horsens, har dog skåret den fortrinlige tavle i Jannerup i det yderste Thy, og i Farstrup i Vesthimmerland står en fremragende, bruskbarok tavle af Lorentz Jørgensen. Hans arbejder er ellers fast knyttet til Langeland og Nordvestsjælland. Sådanne undtagelser må skyldes givernes kendskab til den pågældende kunstner. I det aktuelle tilfælde er det nok Jørgen Lunge og Sophie Brahe, der har kendt Claus Lauritzen.

Efter den gamle altertavles brand gik der seks år inden kirken atter fik en altertavle. I dette tidsrum tjente det store middelalderkrucifiks som alterprydelse. Træværket i den ny tavle er skåret efter tegning af professor H. B. Storck, og malerierne er udført af maleren Frants Swartz. Da den ikke hidrører fra den gamle kirke, bliver den ikke nærmere omtalt her, hvilket heller ikke er tilfældet med de nyere ting, der hører til på og ved alteret.

Altersølv.

Alterkalken er et sølvarbejde fra 1700-tallet. Foden har seks buede tunger, og på det sekskantede skaft findes rudebossen. På hveranden er der en blomst, mens de øvrige har de tre initialer i Kristus-mono-

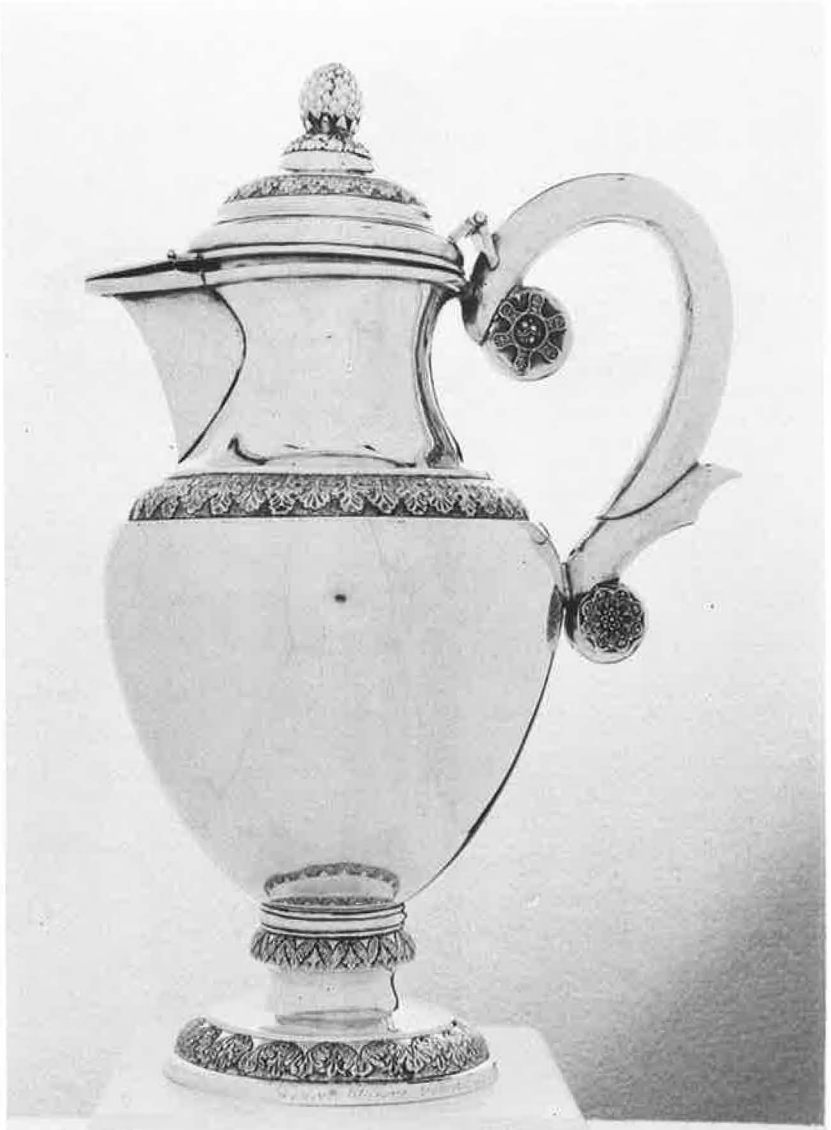

*Oblatæske skænket 1691
af Otto Skeel til Birkelse.
Det er gådefuldt, hvad G'et står for.
Ingen i Skeels slægt har fornavn,
der begynder med G.*

Brems Foto.

Sølvkrucifiks fra 1664. Oprindelig fra messehagel. Udført af guldsmed Jens Jensen Bruun. Brems fot.

Vinkande skænket 1603 af Dorte Jensdatter Kjerulf, som 17 år senere blev brændt på Skovbakken. Kanden er desværre omgjort både i 1649 og 1841. Brems Foto.

grammet I. H. S. Hverken kalkens mester eller giver er kendt, hvilket også gælder for disken til nadverbrødet.

Til opbevaring af dette ejer kirken en hjerteformet oblatæske af sølv. Den er givet af Otto Skeel til Birkelse i 1691 og bærer på låget Skeelernes tredelte våben, kronet af en hjælm, omgivet af akantusblade og øverst afsluttet af to slanger, der bider i en ring. Til siderne herfor står initialerne G. S. I spidsen af låget ses et dødningehoved, fra hvis øjenhuler der udgår to laurbærgrene, som omslutter våbnet. Mesteren for dette smukke arbejde er ukendt.

På alteret står et sølvkrucifiks, der er sat på træ. Korsets tværarm er dekoreret med en vinranke, og dets fire ender bærer evangelisttegnene i cirkelformede felter. Under den korsfæstede Kristus ses et kranium med korslagte knogler, og øverst under Matthæusenglen den sædvanlige indskrift: I N R I. Korsets historie er følgende. Den 10. marts 1662 lovede mombrygger Niels Lauritsen kirken 100 sletdaler, som den måtte anvende på bedste måde. Det resulterede i, at hans hustru Cathrine Hybertsdatter i 1664 lod fremstille en messehagel, hvorpå blev syet ovennævnte krucifiks med Maria og Johannes ved siderne. Messehaglen kostede 108 rd. Den må imidlertid hurtigt være gået til grunde; for i 1720 blev krucifikset og sidefigurerne sat på træ, og fjerde søndag i advent, den 21. december 1721, blev gruppen anbragt på kirkens alter, hvor den siden har haft sin plads. Ved altertavlens brand i 1902 smeltede sidefigurerne. Mester for krucifikset er Jens Jensen Bruun, der virkede i Aalborg fra 1661 til 1685.

Ved gudstjeneste i Vor Frue kirke benyttes ofte en vinkande, der i sin oprindelige skikkelse var fra 1603. Desværre er den lavet om i 1649 og i 1841, så det er vel tvivlsomt, om der er andet end sølvet tilbage af den originale. Den blev foræret til kirken af Dorthe Kjærulf. Hun var datter af herredsfogeden i Jerslev Jens Kjærulf og Anne Griis. Dorthe var enke og boede i Slotsgade, da hun gav kanden til kirken. Måske i anledning af mandens død. Om ham vides kun, at han hed Søren. Deres tre døtre var gift med indflydelsesrige mænd: Herredsfogeden i Han herred, sognepræsten i Ellidshøj og byskriveren i Aalborg. Men hverken hendes svigersønner eller fremtrædende mænd af Kjærulf-slægten kunne redde hende, da hun

sammen med Christence Kruckov og andre blev anklaget for trolddom blandt andre mod sognepræsten ved Vor Frue kirke David Jensen Klyne, og da især mod hans hustru, som de forgjorde. Uvenskabet med præsteparret opstod i 1607, da pladserne i kirken blev fordelt. Processen stod på i flere år, og endte med, at Dorthe måtte bestige bålet på Skovbakken i 1620. Mere om hende side 103.

Alterstager.

På alterbordet eller rettere ved siden af på stativer står to meget store, barokke malmstager. De er formet som buttede englebørn med en krans og en palmegren i hænderne. Ifølge en indskrift på foden er de en gave fra Martin Jensen og hustru Anne Hansdatter i 1730. Også disse stager blev hårdt medtaget ved branden i 1902, men kunne heldigvis restaureres. Martin eller Morten Jensen og Anne Hansdatter ejede Bispensgade 5 og 7.

Alterskranken.

I alterskranken er indsat 45 messingpiller. Kun de 30 er gamle. De blev givet af borgmestrene Hans Wandel og Lars Hansen Skriver samt rådmand Johan Ertmann med 10 fra hver, men ikke til deres nuværende funktion. De indgik oprindelig i et korgitter, hvorpå der var anbragt 12 apostelfigurer. Sikkert dem, der er omtalt under den gamle altertavle, og som vi senere skal møde på prædikestolen. Korgitteret blev opsat i 1623.

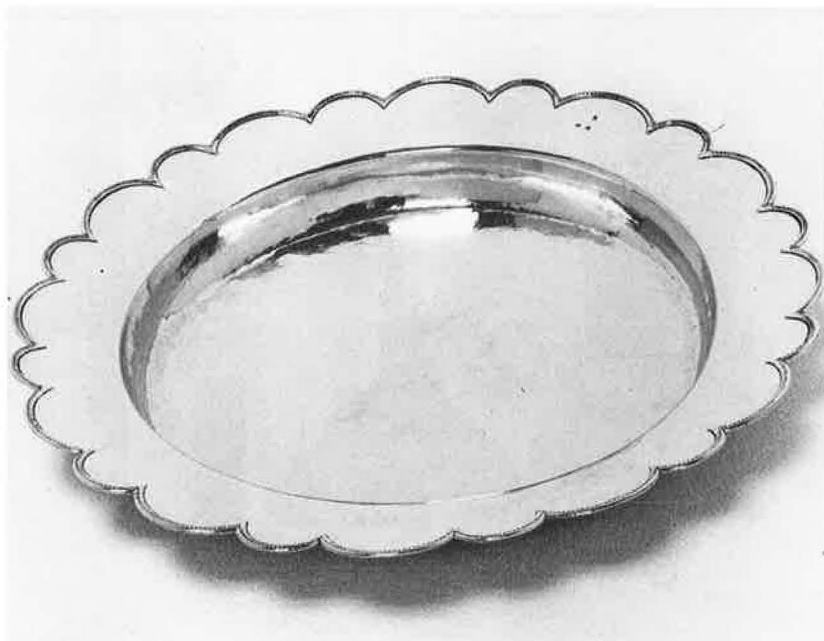
Døbefonten.

Blandt Vor Frue kirkes mange seværdigheder indtager døbefonten en fremtrædende plads. Det er en anselig malmfont med et låg, der hænger i en kæde, som er forbundet med en kontravægt på korloftet, således at det let kan hæves og sænkes. Øverst på låget sidder en due, og på dets rand står de fire evangelister med deres symboler og evangeliebøger. I et felt langs randen læses en indskrift med ophøjede bogstaver, hvoraf flere er brugt på anden måde end nu. Denne indskrift fortsætter på et tilsvarende felt på kummens øverste rand. Men da den var for lang, fik slutningen plads på selve kummen.

Kirkens maldøbefont med låget hævet. I fonten sølvfad fra 1717 og nyere dåbskande ligeledes af sølv. På væggen epitafium for tolder Henrich Christian og familie.

H. Clausen fot.

Sølvdåbsfad udført af Mikkjel Jensen i 1717. Giveren er ikke kendt. Brems Foto.

WIDE · I · ICKE · AT · ALLE · VI · SOM · ERE · DØBTE · I ·
 IESVM · CHRISTVM · WI · ERE · DØBTE · I · HANS · DØD ·
 SAA · ERE · WI · IO · BEGRAVEN · MET · HANOM ·
 FORMEDELST ·

DOBEN · I · DODEN · PAA · DET · AT · LIGE · SEM ·
 CHRISTVM · ER · OPVAGT · FRA · DI · DØDE ·
 FORMEDELST · FADERENS · HERLIGHED · SKVLE · WI ·
 OCSAA · VANDRE · IT · NIT ·

LEFNET · ANNO · 1619

Derunder findes to støbte adelsvåben i relief, et med to vesselhorn og et med en rose og tre blade. Under disse våben står:

OWE · LVNGIS · FEDERNE - ANNE · MALLTISDATTERS ·
 FEDERNE

Altså deres fædrene våben. Da lensmand Ove Lunge døde i 1601, er det hustruen, der har givet fonten til kirken det år, hendes eneste søn Jørgen Lunge døde. (Om disse personer se under Lungernes kapel). På fontekummen findes desuden relieffer. Det ene viser Jesu dåb i Jordan. Johannes foretager dåben, og i en sky kommer Helligånds-duen til syne. Det andet relief er mere levende. Det gengiver Jesu opstandelse. Af de fire romerske vagtsoldater er de to netop vågnet op i forfærdelse over det, de er vidner til, mens de andre endnu sover trygt.

Til fonden hører et dåbsfad af sølv fra 1717. Det er et gedigent arbejde af Aalborg-mesteren Mikkel Jensen. Dets eneste udsmykning er den tungede rand med 24 skiftevis brede og smalle tunger. Giverens navn er ukendt.

Prædikestolen.

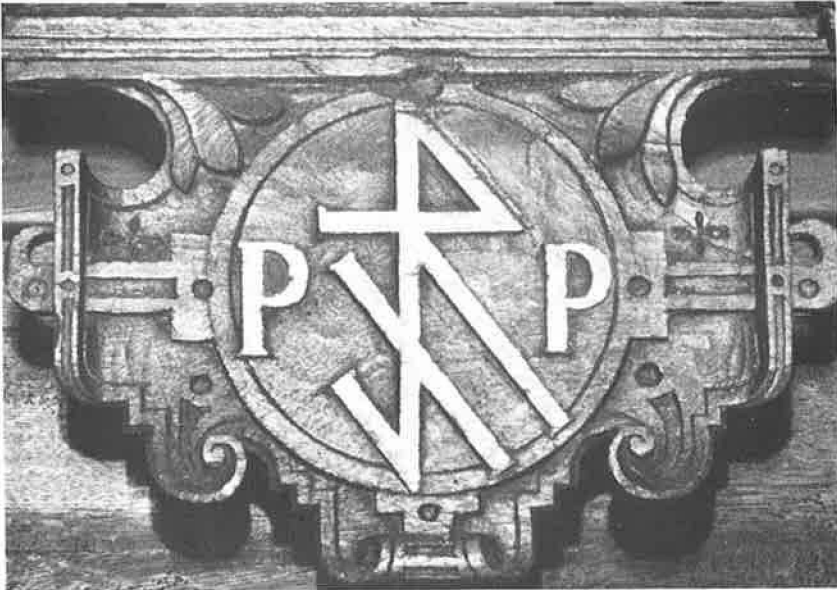
Dette prægtige snedker- og billedskærerarbejde er kirkens største klenodie. Stolen er skåret i egetræ og er af karnaptype. I de seks storfelter findes godt skårne relieffer med motiver fra Jesu historie. 1. Fødslen. 2. Dåben. 3. Korsfæstelsen. 4. Opstandelsen. 5. Himmelfarten. 6. Genkomsten. I postamentfelterne derunder er latinske indskrifter skåret med forgyldte reliefversaler, der ofte er sammenskrevet og varieret i størrelse. 1. *DEVS HOMO FACTVS EST PRO NOBIS*. Gud er blevet menneske for vor skyld. - 2. *HIC EST FILIVS MEVS DILECTVS*. Denne er min søn, den elskede. - 3. *TRADITVS EST PROPTER PECCATA NOSTRA*. Han er hængiven for vore synder. - 4. *RESVRREXIT PROPTER IVSTIFICATIONEM NOSTI*. Han er opstanden for vor retfærdiggørelse. - 5. *ASCENDO AD PATREM MEVM ET PATREM VESTRVM*. Jeg stiger op til min fader og eders fader. - 6. *MATTHEI INDVENTVRVS EST IVDICARE VIVOS ET MORTVOS*. Matthæi. Derfra skal han komme at dømme levende og døde.

I de øverste smalfelter står ligeledes en latinsk indskrift med forgyldte bogstaver. 1. *COELVM ET*. 2. *TERA*. 3. *PERIBVNT*. 4. *VERBA*. 5. *AVTCM*. 6. *MEAS NON*. - Himlen og jorden skal forgå, men mine ord ikke. Under den øverste kant af stolen er med indskårne bogstaver skrevet følgende på dansk:

Poul Pops prædikestol fra 1581. Bag opgangen ses det middelalderlige korbuekrucifiks.

Leif Nielsen fot.

Kartouche med Poul Pops bomærke og initialer fra prædikestolen.

S. B. O. fot.

HIMMELEN OCK JORDEN SCHAL FOR GAR FOR MIN
ORDT SCAL EVINDELIG STA O MINSKE TENKE
DERE PO.

Under postamentfelterne findes ligeledes en dansk indskrift med samme typer.

POEL POPP OCK MAREN POPPIS HANS HØSTRO KERRE
LODE MEG OPSETTE GVS ORDT TIL ERRE SOM DE
GERNE HORRE OCK LERE.

Oprindelig har der været søjler mellem storfelterne. De er nu erstattet med forgyldte apostelfigurer, som altså ikke oprindelig hører til stolen. De omtales derfor senere. Under hjørnerne findes hængestykker formet som vingede englehoveder, og der imellem snitværk. Under karnapfremspringet hænger en kartouche med ovennævnte Poul Pops forgyldte bomærke og initialer skåret i relief.

Den femsidede underbalkin ender nederst med en mystisk, krum-bøjet mandsling, der faktisk bærer hele stolen på sin ryg. Det overlades til hver enkelt at fabulere over, hvad han skal symbolisere.

På stolens bagvæg findes et noget groft skåret relief af Jesus og den samaritanske kvinde. Jesus sidder ved brønden i skyggen af et træ, og kvinden kommer slæbende på to enorme vandkrukker. Over relieffet læses med indskårne bogstaver:

ANNO 1581 SCRIF IEG BOGET BLEF

og nedenunder med samme typer på latin:

QVI SITIT AD FONTEM VENIAT SAMARITIDES HV-
IVS CHIRSTVS EST VERVM NECTARIS VNVS HABET

Det er: Hvo som tørster, han kommer til denne samaritanerindes brønd, det er Kristus, han alene har den sande nektar.

Prædikestolens himmel er ottekantet, og i dens sidefelter er med forgyldte reliefversaler skåret:

HIMMEL OC JORDEN FORGAA MEN MINE ORD
FORGAA

her mangler tydeligt et IKKE. På hjørnerne ses nedhæng formet som vingede englehoveder, og i centrum svæver helligåndsdue i en strålekrans. På overkanten findes nyere snitværk og drejede spir samt kronede spejlmonogrammer fra Chr. 6. og dronning Sophie Magdalene.

Opgangen til prædikestolen er fra 1601. Den har fire rundbuede felter med gennembrudt rankeværk, hvori bl. a. ses fugle, en klokke, et hjerte og et lille drengebarn. Også her er apostlene en senere tilføjelse. I 1603 kom det smukke dørparti til. Stolperne har lisener med bosser og er øverst afsluttet med æggestave. Dørfløjen har to fyldninger hver med et rudeformet felt. Over den står:

ANNO DOMINO 1603

Gesimsen har typisk Aalborg-kassetteværk, og i et rektangulært felt i topstykket ligger en genius, der hviler højre albue på et kranium

Den sammenknugede mandfigur, der bærer hele prædikestolen på sin ryg.

Max René fot.

Kristus og Den samaritanske Kvinde fra prædikestolens bagklædning.

V. Kragmann fot.

og støtter et timeglas mod sit knæ. På en lille tavle står denne indskrift:

HODIE MIHI CRAS TIBI

I dag mig, i morgen dig. Et memento mori.

På topstykket er anbragt de sidste tre apostle. Det er allerede berørt, at de muligvis oprindeligt har haft plads i sidefløjene på en katolsk altertavle og siden været anvendt på et korgitter.

De tre på dørpartiets topstykke er Peter med nøgle, Andreas med skråkors, og Jacob den Ældre med stav. På opgangen står Thomas med (spyd), Matthias med økse og Matthæus med (sværd). På selve stolen står Philip med (korsstav), Judas Thaddæus med krølle, Simon med sav, Bartholomæus med kniv, Johannes med giftbæger og Jacob den Yngre med (valkestok). Nogle af apostlene har mistet deres kendetegn. De er angivet i parentes. Disse apostles identitet kan ikke med sikkerhed fastslås.

Apostlene Peter og Andreas stående over prædikestolens opgangsdør. Brems Foto.

Som indskriften siger er giveren af prædikestolen Povl Pop og hans hustru Maren. Pop var købmand og borgmester i Aalborg. I en periode havde han samarbejde med den færøske sørøver Mogens Heinesen. Måske er Pops gave en tak, fordi han slap helskindet fra det kompagniskab? Heinesen blev halshugget.

Mellem prædikestolens dør og korvæggen er opsat et renæssancepanel med tre rundbuede arkader med slyngbånd. Derpå hviler to genier mod dødningehoveder. Den ene bærer et timeglas og den anden en sæbeboble. Altså to memento mori. De sidder ikke på oprindeligt sted.

Orgler.

I 1582 fik Vor Frue kirke et orgel. Det fremgår af indskriften på den stentavle i koret, der beretter, at lensmand på Aalborghus Bjørn Andersen var med til at give kirken »ted store Aargeverch«. I Frederik den Femtes regeringstid fik kirken et nyt orgel, som dog adskillige gange er bygget om, men altid med bibeholdelse af rokokofacaden. Den har fem fremspring, alle med blanke piber og dekorede topstykker. Det midterste er rigest udsmykket med englehoveder, fem trompeter og andre musikinstrumenter. De to yderste fremspring er buede ligesom det midterste. Det til højre har i topstykket et rødt skjold med Frederik den Femtes spejlmonogram og derover en krone. Det venstre er udsmykket tilsvarende, blot har det dronning Louises spejlmonogram. De to midterste fremspring er kantede, De har kun piber i den øverste halvdel, og topstykket består udelukkende af rokokoormentik. Mellem fremspringene findes otte flade felter med mindre piber og nogen ornamentik. Til siderne afsluttes facaden med smalle rokokovinger i blå og guld. Det hele står i afrenset egetræ, der sammen med guldbelægningen og de blå og røde farver giver orglet et festligt udseende. Det angives ofte at være fra 1760, men det må være nogle år ældre; thi da det bærer Frederik den Femtes og dronning Louises monogrammer, kan det tidligst være opsat i 1746, da han blev konge, og senest i 1751, da hun døde, eller idet mindste inden kongen i 1752 giftede sig med Juliane Marie.

Orglet står på et pulpitur i kirkens vestende. Ud mod kirkerummet

Interiør fra kirken set fra søndre sideskib mod orglet. På vestvæggen Johan Ertmanns og Niels Christensens epitafier.
H. Clausen fot.

er det afgrænset af et renæssancepanel med brede og smalle arkader med lisener og kapitæler, mens selve buerne består af slyngbånd. Midt på panelet er i 1937 anbragt et rygpositiv, kopieret efter orgelfacaden. Til venstre for det ses det danske rigsvåben og til højre Aalborg byvåben. Til orgelpulpituret hørte forhen det rokokoskjold med byvåben, som nu er anbragt i våbenhuset over indgangsdøren.

Lysekroner.

I den nu stående kirke hænger et stort antal lysekroner. Kun de fem i hovedskibet er gamle. I 1649 gav Rasmus Jensen Holst en dobbelt lysekrone til Vor Frue kirke. Den vejede 644 pund og blev omgjort i 1813, men den findes ikke mere. I køret hænger en dobbelt krone, som bærer følgende indskrift:

Denne Lysekrone er Skjænket til Frue Kirke Anno 1878
Af Kobbersmedemester Christen Jensen Hvilsom i Aalborg
og Kirstine Bolette Marie Hvilsom født Madsen
og forfærdiget af deres Søn
Jens Peter Hvilsom

Vestligst i hovedskibet under orgelpulpituret hænger en enkelt lysekrone med denne indskrift:

GUD TIL ÆRE OG KIRKEN TIL ZIRAT ER DENNE
LYSEKRONE FORÆRET TIL VOR FRUE KIRKE
I AALBORG AF PEDER CHRISTENSEN HOLST OG
CATHRINE HENDRICHSDATTER STAMPE:
GUD LYSE FOR OS JO LÆNGERE JO MERE OS ALLE
TIL GLÆDE OG FROMME. AMMEN 1734.

Dette ægtepar boede i Slotsgade nr. 14, der senere fik navnet Gabels gård, og blev nedrevet i 1890. Han var købmænd og sønnesøn af ovennævnte Rasmus Jensen Holst. Hun var datter af sognepræst Henrik Stampe i Hammer præstegård (nr. 4 af 17 børn). De gav 100 rd. til katekisation i kirken om torsdagen. Efter mandens død gav hun en lang række gaver og legater til kirken og andre formål.

Lysekrone nr. 2 i rækken er noget større end den første. Den har denne indskrift:

*Lysekronen skænket 1694 af garver Jacob Müller og hustru Margrethe Erichsdatter.
Lars Rostrup Bøyesen fot.*

JACOB MÜLER CERBER IN AALBORG SAMT SEINE
HAVSFRAUN MARGRETE ERICHSDATTER HABEN
DISSE LYSEKRON FRAUEN KIRCHEN VEREHRET
GODT ZUR EHREN UND DER KIRCHEN ZUM
ZIRATEN ANNO 1694

Jacob Müller var garver og boede i gården på det østlige hjørne af Sct. Hansgade og Nørregade. Han gav 66 rd. 4 mk. til kirken, der dog blev stående som prioritet i hans ejendom. Renterne skulle anvendes til køb af otte vokslys årlig til lysekronen. Denne forpligtelse hvilende på ejendommen til engang i 1930'rne, da den blev afløst med en sum en gang for alle.

Lysekrone nr. 3 bærer denne indskrift:

HENDRICH BERTRAMSEN FROM BORGER OG HAN-
DELSMAND I AALBORG SAMT HANS KLÆRE HUSTRU
MAREN JACOBSDATTER RIBER FORÆRET DENNE
LYSEKRONE TIL VOR FRUE KIRKE GUD TIL ÆRE
OG KIRKEN TIL ZIRAT ANNO 1712

Om dem se under epitafier. Den 26. februar 1721 gav Karen Fogh salig Niels Windes 100 rd. til kirken. For renterne skulle Froms lysekrone hvert år til jul forsynes med otte vokslys. Som modydelse betingede hun sig, at hendes lig efter hendes død blev nedsat i Froms åbne begravelse. Hun og From var søskende.

Lysekrone nr. 4 har denne ganske korte indskrift, som kun siger hvem der har lavet den, men sandsynligvis er han også giver.

FORFÆRDIGGETH AF
MADS HOLST I AALBORG
ANNO 1809

Den sidste lysekrone i hovedskibet er uden indskrift, men det vides, at den er givet af købmand Niels Nysom i 1724. Hans søn Anders Nysom gav den 28. april 1738 100 rd. for hvis renter faderens lysekrone skulle forsynes med otte vokslys hver julehøjtid. Anders Nysom boede i Den gamle Svalegård på hjørnet af Østerågade og Nytorv.

Lysearme.

Udover lysekroner ejer Vor Frue kirke ikke så få lysearme, men kun nogle få bærer en indskrift, så de fleste lader sig ikke identificere. Ved prædikestolen sidder en fra renæssancetid. Det må være den, der er givet af Povl Pop. De få, der med sikkerhed kan gen-

Renæssancelysearm givet af Otto Skeel til Hammelmose.

Lars Rostrup Bøyesen fot.

kendes, findes alle i våbenhuset. Ældst er den prægtige til fem lys, der er anbragt over døren til tårntrappen. Den er givet af Otto Skeel til Hammelmose, som senere vil blive omtalt. Kun de fire forreste lyseholdere er oprindelige.

På vestvæggen er indsat en meget stor lysarm udført i kobber. På muren er fastgjort et cirkelrundt skjold med bladværk. Nederst ses et dødningshoved og øverst bærer to putti et ovalt indskriftsfelt, hvorpå der står:

S^a HENDRICH
WITSKEN
KVPFERSMDIT
KAREN NIELS
DACHTER
Anno 1702 Den
24 December

I skjoldets centrum findes et løvehoved, som bærer en stang, hvorpå der står en engel med to lyseholdere. Foran på stangen er et skjold med en række navne.

De mange personnavne står sandsynligvis for børn, svigerbørn og børnebørn. For at lysearmen hvert år til jul kunne være forsynet med lys, gav Henrik Witschen 13 rd. 2 mk. til kirken.

Over indgangsdøren til våbenhuset fra vest sidder en lysearm, der oprindeligt var til to lys, men den er ligesom Otto Skeels senere blevet forsynet med en ekstra lyseholder. På et skjold bærer den følgende korte indskrift:

Foræret
af
Borgmester
Christian Soelberg
1735

Soelberg var borgmester i Aalborg fra 1729 til 1759. Foruden lysearmen gav han 50 rd. for at den kunne forsynes med to lys årlig.

Over dørene ind til kirkerummet er anbragt to ens messinglysearme. På billedet af den gamle kirkes indre ses de på korets vægge, og i sin beskrivelse af kirken fra 1841 siger C. Bruun, at disse lysearme er givet af Jens Jensen Nørretranders og Maren Nielsdatter. Følgelig må det være deres lysearme, der nu findes i våbenhuset. (Om dette ægtepar se under epitafier).

Kirkeklokker.

I kirkens tårn hænger tre klokker. Den ældste og mindste er ifølge Fritz Uldall fra sidste halvdel af 1100-tallet og således med sine 800 år en af de ældste i landet. Da den er uden indskrift, vides det ikke, hvor eller af hvem den er støbt.

Den største klokke er i sin nuværende skikkelse kun fra 1909, da den efter at være revnet blev støbt om af De Smithske i Aalborg. Også i 1861 revnede klokken. Den blev taget ned og slået i mange stykker, der blev sendt til firmaet Gamst og Lunds Efterfølger i København for at blive smeltet om til en ny klokke. Da det kom overlærer D. H. Wulff for øre, at klokken vistnok havde haft en indskrift, skrev han omgående til det pågældende firma og bad om, at klokkens enkelte dele måtte blive sammenstillet så den formodede tekst kunne rekonstrueres. Denne anmodning blev efterkommet,

og Wulff modtog ikke alene indskrifterne, for der var to, men også besked om, at der på klokken fandtes et madonnabillede, hvoraf der medfulgte et gnidebillede.

På klokkens hals stod denne latinske indskrift med gotiske bogstaver:

alpha*et*o*deus et homo o rex glorie criste veni cum
pace amen anno dni mdxviii valburgis.

De fire første ord var adskilt med stjerner. De øvrige blot af et mellemrum. Hvor indskriftens endelse og begyndelse mødtes, var der et Kristus-billede med en tilbedende skikkelse ved hver side. Indskriften kan oversættes således:

Alfa og omega. Gud og menneske o ærens konge Kristus

kom med fred. Amen. I Herrens år 1518 valborgsdag. (1. maj).

Billedet af Jomfru Maria fandtes midt på klokken. Hun bar både krone og glorie. I den sidste stod »help maria«. På venstre arm bar hun Jesus-barnet. Begge holdt en verdenskugle i hånden. Under billedet stod »sta maria«. Nederst på klokken fandtes følgende indskrift:

regina celi lete . . alleluya quia puem meruisti protare alla
resurrexit sicut dixit alla ora pro nobis deum alleluya
criste klocstever pie memorie.

Denne indskrift forelagde Wulff for biskop P. C. Kierkegaard, der foreslog at læse begyndelsen således: regina cæli lætare. Ligesom han mente, at ordet protare måtte være en fejlskrivning for portare, hvorefter han foreslog følgende oversættelse:

Glød dig himlens dronning, fordi han, hvem du har nydt den
nåde at bære, er opstanden, som han har sagt. Bed for os til Gud.
Halleluja. Christen Klokstøber højlovlig ihukommelse.

Hvem Christen Klokstøber var, og hvor han var fra, vides ikke. Tør vi antage, at han har været en af dem, der gav navn til Klokkestøbergyden øst for kirken.

Den tredie og sidste klokke er ganske ny, idet den er støbt af De Smithske i 1971.

Ifølge Thestrups samlinger til Aalborgs historie havde Vor Frue kirke i 1700-tallet en lille nu forsvunden klokke, der bar denne indskrift:

Cort Kleiman hat mich gegossen in Lybech.

Anno 1655.

Kirkens gravmæler.

I de henved 900 år, der har fundet begravelse sted i og ved Vor Frue kirke, har adskillige tusinde fundet deres sidste hvilested dér. Nogle er kendte, men langt den største part hører til blandt de ukendte. Den første, som med sikkerhed vides at være gravsat i kirken er den norske tronkræver Sigurd Slembe, der blev myrdet i kongsemnestriden. Hans lig blev ført til Aalborg og begravet i byens Maria-kirke. Det skete i året 1140. Noget senere i 1169 blev et andet norsk kongsemne Olav Ugæva begravet samme sted. Også andre fremmede endte deres dage her. Under de kejserlige troppers besættelse af Aalborg i 1627 blev 9 friherrer begravet i kirken og 126 ryttere, soldater og soldaterbørn på kirkegården. Den sidste begravelse i Vor Frue kirke eller på dens kirkegård fandt sted kort tid før kirkegården blev nedlagt samtidig med, at det i 1806 blev forbudt at foretage begravelse i de danske kirker.

I Det Kongelige Biblioteks manuskriptsamling findes en fortegnelse over alle de gravminder, epitafier såvel som gravsten, der fandtes i Vor Frue kirke og på dens kirkegård i 1738. Den er forfattet af rektor ved Aalborg Katedralskole Thomas Hopp; men den skal ikke gentages her, da den allerede er offentliggjort af C. Klitgaard i Personalthistorisk Tidsskrift. Med ganske få undtagelser skal kun beskrives de minder over afdøde, som kan ses i kirken i dag.

Lungernes kapel.

I Lungernes kapel, der blev opført i 1612 af Ove Lunges enke Anne Malthesdatter Sehested, findes tre epitafier i sandsten, hvoraf det ældste er opsat på østvæggen til amindelse for ovennævnte ægtepar. Ove Lunge var født den 25. april 1546 på Odden i Vendsyssel, blev lensmand på Aalborghus og døde den 5. februar 1601 i Viborg. Han blev gift på Odden den 1. august 1574 med Anne Sehested. Hun var født 25. januar 1554 på Holmegaard og døde den 9. marts 1621 på Birkelse.

Epitafiet domineres af et par kraftige noget mandhaftige renæssancekvinder i nærved legemsstørrelse. De er dyder. Hende til venstre er Håbet (Spes). Hun står med sine to symboler ankeret og duen. På det første støtter hun sin højre hånd, mens duen sidder på den ven-

Lungernes kapel. Midtfor Ove Lunges og Anne Sebesteds epitafium. Til venstre Henrik Lindenovs og Sidsel Lunges og til højre lidt af Jørgen Lunges og Sophie Brahes. På gulvet Holger Scheels og Regitze Sophie Scheel f. Baronesse Gyldencrones sarkofager. V. Kragmann fot.

stre. Over for hende står Troen (Fides), med fromt foldede hænder. Det er ikke ligefrem begavelse, der lyser ud af deres ansigter. De flankerer et ovalt indskriftsfelt omgivet af to gange 16 anevåben for Ove Lunge og Anne Sehested. Foroven er et felt uden indskrift. Det krones af ægteparrets våben. To vesselhorn på hans og en rose og tre blade på hendes. Under postamentet ses ligeledes et indskriftsfelt mellem to volutformede knægte. Også det er uden indskrift. Nederst afsluttes epitafiet med et dødningehoved.

Det ovale felt bærer følgende indskrift:

I H S

Under denne Steen hviler Ove Lunges Been,
Dend ædle Mand og Herre
Til Oddengaard der ogsaa var

Lehns-Mand paa Slottet here,
 Af Byrd og Blod og Dyder god,
 Et ærligt Nafn hand haver
 Hand var en Mand sit Fæderneland
 Tiente med høie Gaver.
 Hos hannem staaer en Qvinde rar
 Fru Anne Madsdatter med Ære,
 Af Sehesteds Stam den ædle Dam,
 Som var hans Hustrue kjære.
 Et Speyl for all maa mand hende kald'
 Ædle af Dyder og sande,
 Man maa vel siig' faa hendes liig'
 Findes i disse Lande.
 Af Alder mæt, af Sorrig træt,
 Med Ynde og Rygte god
 Her fra hun fart, en ædel Art
 Opsprungen af denne Roed —
 O! Gud det giv' hver her i Liv
 Efter saadant Nafn vild' tragte,
 Da stod det bær i Riget her,
 Det vi nu finde og agte.

Hele kapellets sydvæg er optaget af det imponerende renæssance-epitafium over rigsmarsk Jørgen Lunge til Odden. Han var født dér den 11. oktober 1577 og døde den 19. august 1619 på Birkelse. Den 8. september 1605 blev han gift i Horsens med Sophie Stensdatter Brahe. Hun var født 16. august 1588 og døde den 2. juli 1659 på Birkelse.

På epitafiets postament findes tre sorte marmortavler med gravskrift over to af deres børn og et af deres børnebørn. Derover står Jørgen Lunge iført rustning og med pibekrave. Med højre hånd holder han en marchalstav støttet mod hoften, mens han med den venstre fatter om skærftet på sin daggert. I et bånd om halsen bærer han ordenstegnet Den Væbnede Arm. En ridderorden indstiftet af Christian den Fjerde og uddelt første gang den 2. december 1616 fortrinsvis til personer, der havde udmærket sig i Kalmarkrigen. Kun

12 personer ialt blev dekoreret med denne orden. Han er omgivet af sine 16 anevåben. Modsat ham står hans meget smukke hustru Sophie Brahe iført en yndig, guldindvirket kjole. Hun bærer konehue og enkelslør. Det er således hende, der har bekostet epitafiet efter mandens død. Da var hun kun 31 år gammel. Også hun er omgivet af sine 16 anevåben. Mellem ægtefællerne findes den store, sorte indskriftstavle med gravskrift over dem. Den er flankeret af to kvindehermer, dyder. Ved hans side Styrke og ved hendes Mådehold. Disse hermer samt to søjler med joniske kapitæler og prydbælter bærer en gesims, hvorpå der ses to relieffer mellem tre personer, der alle står med en bog. Reliefferne viser Kristi gravlægning og opstandelse. Til siderne herfor er anbragt Lungernes og Brahernes våben. Yderst på gesimsen sidder til venstre evangelisten Matthæus med englen, og til højre Johannes med ørnen. De to andre evangelister er anbragt som sidefigurer ved storfeltet. Til venstre Markus og til højre Lukas. Under dem ses deres symboler, løven og oksen. Øverst afsluttes epitafiet af renæssancens sædvanlige trekant på hvis skrå sider, der sidder to små putti med blomster, og mellem dem står sejrsgudinden med en palmegren og strækker højre hånd i vejret.

Hovedfeltets indskrift er på latin. Den gengives her sammen med en oversættelse.

PIIS MANIBUS

illustris et Generosi viri

D: GEORGH LUNGE de Odden

EQUITISAURATI

Cuius innatis animi Corporisq dotibus

Arte et Marte domi forisq

strenue et heroice

excultis probatis prædicatis

adductus

SERENISS: DANIÆ ET NOR: REX

CHRISTIAN IV

Illum

Gubernaculis insignibus præfecturæ & arcium

Ørum et Westerwig Bahus et Elsborg

seorsim & coniunctim
 Necnon cohortibus et Legionibus
 adeoque toti exercitui
 dextre præfecit
 Atq tandem
 Ad fastigium Mareschalli Magni
 iuxta ac
 Senatoriam Regni Daniæ dignitatem
 merito evexit
 Rebus ita ab eo gestis
 tam generose quam fortiter
 Insigni Regis fama
 Ingenti Regni honore applausus
 NUMEN

tantum invidens terræ sydus
 Caelo illud condidit

Anno { Christi 1619
 { Ætatis 42

HOC MONUMENTUM

debiti honoris et gratæ memoriæ ergo
 erigi curavit

Generosa coniunx

D: SOPHIA BRAHE

filia STENONIS de Knudstup

quæ cum illo fida socia vixit

Caste et religiose

Annos 16

octo filiabus et unico filio

parentem illum fecit

id pulchre ita feliciter

Mæstum q superat viduitatis tempus

Integritate vitæ et redemptionis spe

levans

Animam conditori Deo devota reddidit

Anno { Christi 16
 { Ætatis

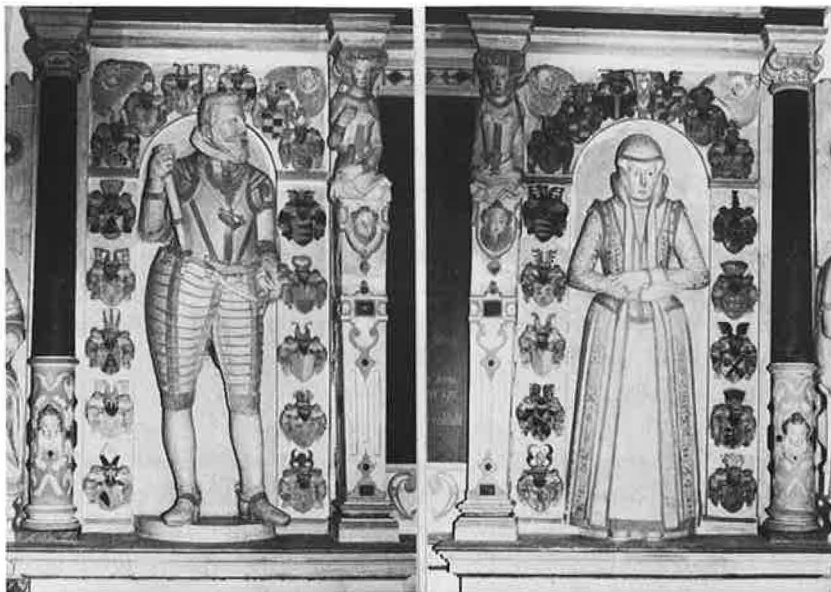
Rigsmarsk Jørgen Lunges og Sophie Brabes epitafium.

V. Kragmann fot.

For denne berømte og velbyrdige mand hr. Georg (Jørgen) Lunges til Odden, gylden ridder, fromme handlinger, hans sjæls og legems medfødte gaver, hans ved dygtighed og styrke, hjemme og ude, behjertet og heltomodigt, fremragende, fortræffelige og lovpriste gerninger, satte Hans Majestæt, Danmarks og Norges konge Christian IV ham nådigt i spidsen for len og borgene Ørum og Vester-

Rigmarsk Jørgen Lunge og Sophie Brahe. Detalje fra deres epitafium.

V. Kragmann fot.

udi hendes alders 36 oc Ecteskabs andet Aar 1. Tim. 2:

En Quinde

skal blifue salig formedelst Børnefødsel dersom hun blifuer i
troen i kierlighed

oc hellighed med tuct.

Sammeledis erlig oc velbiurdige nu Salig Jomfru Birgithe Ramel Erlig oc velbiurd Mands Henrich Ramel til Beckeskou Danmarcks Rigis Raad oc Kong. Mays. Befalings Mand Paa Møen oc Erlig oc Velbyrdig fru Birgitte Lunge til Elkier deris enniste Datter huilken Gud efter sin alvise raad fra denne verden bort kallede paa Odden Anno 1646 den 23 Februar ui hendis alders 17 aar oc vaar yndelig Gudsfrøctigheds speil i hendis Levnet.

Det har tidligere været taget for givet, at Jørgen Lunges og Sophie Brahes epitafium var udført af sten- og billedhugger Henrik Henriksen fra Randers. I Weilbachs Kunstnerleksikon skriver Chr. Axel Jensen imidlertid, at det næppe er tilfældet, men at det snarere må tilskrives Claus Lauridsen fra Kolding.

Når Henrik Henriksen kan komme ind i billedet som skaber af dette epitafium, skyldes det, at der i 1624 blev oprettet en kontrakt mellem ham og arvingerne efter Knud Brahe til Engelsholm og dennes hustru Margrethe Lange, hvorefter han skulle udføre et epitafium over dette ægtepar til opstilling i Nørup kirke ved Vejle og som forbillede dertil skulle han benytte Jørgen Lunges epitafium i Vor Frue kirke i Aalborg.

I festskriftet til Chr. Axel Jensen skriver Hans H. Fussing: »Man kan måske antage, at det er Sophie Brahe, der har henledt opmærksomheden på Henrik Henriksen, fordi det, som det vil fremgå af det følgende er ham, der har udført epitafiet over hendes i 1619 avdøde mand Jørgen Lunge i Vor Frue kirke i Aalborg«. Dette modereres senere til: »Selvom Henrik Henriksen har skullet tage Jørgen Lunges epitafium som forbillede, omend med tilsætning av det sirlige frisværk, er det ikke givet, at han selv har udført det, men det må anses for sandsynligt«.

Der er således ikke ført bevis for hvem af de to — Claus Lauridsen eller Henrik Henriksen — der har skabt det prægtige mindesmærke; men vi har under omtalen af kirkens brændte altertavle set, at Jørgen Lunge havde forbindelse med Claus Lauridsen i 1615. Så hvem ved?

Ved en restaurering af Lungernes kapel i 1912 blev en del kister fjernet og nogle beslag derfra kom i private hænder, men er siden i al fald for en dels vedkommende havnet på Nationalmuseet. Blandt disse er indskriftsplader med gravskrift over Sophie Brahe, Ove Lunge den Yngre og søsteren Sophie Lunge.

HER UNDER HVILER DEN EDELE ERLIG OG WELBYRDIG FRUE FRU SOPHIA BRAHE S. HER JØRGEN LONGES TIL ODDEN SOM VAR EDELE ERLIG OG WELBYRDIG MAND STEN BRAHE TYL KNUDHORP

Kisteplade og -beslag fra den unge
Ove Lunges sarkofag.

Nationalmuseet fot.

DANNEMARKES RIGES RAAD KONGELIGE MAIESTETS
BEFALINGSMAND PAA KALLUNDBORG OC EDELE
ERLIG OC WELBYRDIGE FRUE FRU BIRGITTE ROSEN-
KRANTS TIL NÆSBYHOLM DERIS DATTER SOM BLEF
FØD PAA NÆSBYHOLM AAR 1588 DEN 16 AUGUSTI
OC KALDED GUD HINDER UDI KØBENHAFN DEN
12. JULI AAR 1659 UDI HENDIS ALDERS 71 AAR RINGER
4 UGER OC 3 DAGE GUD FORLENE HINDE MED ALLE
TRO CHRISTNE EN GLADELIG OPSTANDELSE PAA
CHRISTI AABENBARELSIS DAG.

HER VUNDER HVILER ERLIG OC WELBYRDIG MAND
NV SALIG MED GVD OVE LVNGE TIL ODDEN SOM
VAR ERLIG OC WELBYRDIG MAND OC STRENGE
RIDDER HER JØRGEN LVNGE TIL ODDEN DAN-
MARKIS RIGIS RAAD OC MARSH OC ERLIG OG WEL-
BYRDIG FRVE SOPHIA BRAHE TIL BIRKELS DERIS
ENISTE SØN SOM GVD KALLEDE I PADOVA VDI
ITALIEN DEN XI FEBRVARI AAR MDCXXXVII VDI

HANS ALDERS TRE OC TIFVENDE AAR OC TRE
 MAANEDER GVD GIFVE HANNEM MED ALLE GVDS
 BØRN EN GLÆDELIG OC ÆREFVLD OPSTANDELSE
 PAA DEN YDERSTE DOMMEDAG AMEN.

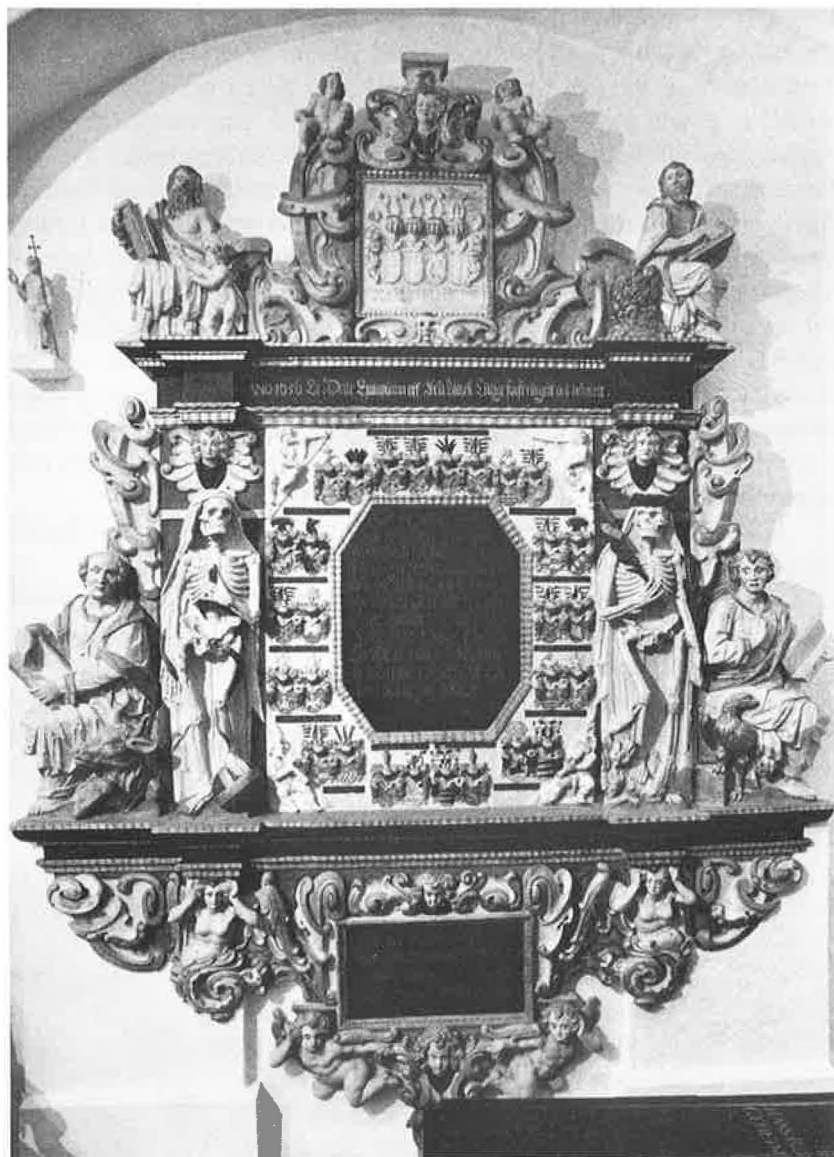
HER VNDER HVILLER ERLIG OC WELBYRDIGE NV
 SALIG MED GVD FRVE SOPHIE LVNGE TIL HØEG-
 HOLT SOM VAAR FØED PAA ØRVM SLOT AAR 1611
 DEN 10 IVNY AF ÆRLIG OC WELBYRDIGE FORÆLDRE
 HENDIS FADER WAAR ERLIG OC WELBYRDIGE HER
 JØRGEN LVNGE TIL ODDEN DANMARCHES RIGES
 MARSH OC RAAD HENDES MODER EHR ERLIG OC
 WELBYRDIGE FRVE SOPHIE BRAHE TIL BERCHELS OC
 STOED HENDES BRYLVP WDI WYBORIG AAR 1646
 DENN 13. SEPTEMBER MED ERLIG OC WELBYRDIGHE
 MAND ERECH HØEG TILL BIØRNBOLMB KALLEDE
 GVD HENDER PAA HØEGHOLT AAR 1647 DEN 30
 NOVEMBER HENDES GANDSHE ALDER EHR 36 AAR
 5 MAENEDER 20 DAGE GVD GIFFVE HENDER MED
 ALLE TROE CHRISTNE ENN GLÆDELIG OG ÆRE-
 FVLDE OPSTANDELSE PAA DEN IDERSTE
 DOMMEDAGH.

Den 1. juli 1652 gav Sophie Brahe 200 rdlr. species til Vor Frue kirke. Renterne af denne kapital skulle anvendes til at vedligeholde Jørgen Lunges forældres og børns begravelse. For som der står i gavebrevet: »Alle mennesker ere dødlige og derhos forglemmelige, og intet er så bygt og fast gjort, det jo med tidens langvarighed bliver brøstfældigt og haver hielp behov«.

Sophie Brahe var en klog og myndig dame. Hun styrede som enke Birkelse gods i 40 år.

På kappellets nordmur er opsat et epitafium til minde over Henrik Lindenov til Gavnø og hustru Sidsel Lunge, datter af Jørgen Lunge og Sophie Brahe. Han var født den 12. juni 1614 på Hammershus og døde den 8. juni 1653 i København. Den 12. september 1641 blev

Henrik Lindenous og Sidsel Lunges epitafium fra 1656.

V. Kragmann fot.

han gift i Viborg med Sidsel Lunge. Hun var født på Bahus den 13. januar 1615 og døde på Gavnø den 20. marts 1657.

Epitafiet er af en helt anden karakter end de to tidligere omtalte, da det er stærkt præget af bruskbarokken med dens mange slyng og vridninger. Under postamentet, der bæres af to forvredne kvindehermer, myldrer det med hoveder, flyvende englebørn og mærkelige bruskagtige former omkring et rektangulært felt med en latinsk indskrift. På postamentet står to dødningefigurer. Den til venstre træder på jordkuglen, og det vrimler med slanger, der bugter sig ud og ind mellem knoglerne. Dens pendant træder på en ækel, lille djævel. Den står med en palmegren i hånden og en tornekrone på hovedet. Mellem disse makabre skikkelser er anbragt en ottekantet tavle med en latinsk indskrift omgivet af anevåben. I de fire hjørner sidder små alabastengle og blæser i trompeter. På gesimsen står denne indskrift:

ANO 1656 Er Dette Epitafium aff Fru Sidsell Lunge forferdigedt
og bekostede.

Midt over gesimsen er en tavle med Henrik Lindenovs og Sidsel Lunges fædrene og mødrene våben omgivet af bruskbarok ornamentik med kvindehoveder og små nøgne barnefigurer. Yderst på gesims og postament sidder de fire evangelister: Matthæus med englen. Markus med løven, Lukas med oksen og Johannes med ørnen. Den sejrende Kristus, der nu af pladsmangel står ved siden af epitafiet har oprindeligt været dets topfigur.

De to indskriftsfelter bærer følgende påskrift:

Sub hoc pulvere in pulve-
rem redactus est Generosus et
Noblissimus HENDRICUS LINDNOV
de Gavnø, qui post curriculum quadra-
ginta annorum animam Salvatoris sang-
vine inbutam Deo Conditori A 1656
devote Reddidit. Una cum
Nobilissima Conjunge CICILIA
LUNGE de Odden, qua firma
inmeritum Christi fide, Die-
rum satur pie obiit A —

Kister i gravhvælvingen under Lungernes kapel.

Leif Nielsen fot.

Nulla mihi vivo domus, at nunc certe sepulto est
 Vitaq paupertas, mors mihi Divitiæ
 Vita mihi exilium, Requies at contra sepulcrum,
 Nudus eram vivus, mortuus ecce tegor.

Under dette støv er den ædle og velbyrdige Hendrik Lindenov til Gavnø overgivet til støv, han som efter et forløb af 40 år i året 1656 ydmygt overgav sin sjæl til Gud Skaberens. Sammen med sin velbyrdige ægtefælle Cicilia (Sidsel) Lunge til Odden, som i den faste tro på Christi belønning, mæt af dage fromt døde i året

---

Intet hjem er for mig levende, og nu er graven sikker. Livet og fattigdom, døden er for mig rigdom. Livet er for mig forvisning, ro er derimod graven. Nøgen var jeg levende, se død dækkes jeg til.

Også fra Sidsel Lunges kiste er bevaret en plade med indskrift. Den lyder således:

HER VNDER HVIILER ERLIG OC WELBYRDIG FRVE
 NV SALIG HOES GVD SIDZEL LVNGE SALIG HEND-
 RICH LINDENOWS TILL GAVFNØE SOM VAR FØED
 PAA BAHVS SLOTT DEN 13. JANVARI Ao 1615 AF
 DISSE WELBYRDIGE FORELDRE HENDES FADER WAR
 ERLIG OG WELBYRDIG MAND HER JØRGEN LVNGE
 TILL ODDEN RIDDER DANMARCHIS RIIGES MARSH
 OC RAAD HENDES MODER ERLIG OC WELBYRDIG
 FRVE FRV SOPHIÆ BRAHE TIL BIRCKELS HVN KOM
 I EGTESKAB MED BEMELTE SALIG HENDRICH
 LINDENAW Ao 1641 DEN 12. SEPTEMB OC LEFDE TILL
 SAMMEN VDI ET WENLIGT OG KIERLIGT EGTESKAB
 VDI 11 AAR OC 9 MAANEDER OC HAFDE DE INGEN
 BØRN SAMMEN HUN SAD VDI SIN ENGESEDE VDI
 3 AAR 9 MAANEDER OC 11 DAGE TILL GVD KALDEDE
 HENDE FRA DENNE BEDRØFVELIGE VERDEN DEN
 20. MARTII Ao 1657 GVD HENDE MED ALLE VDVALDE
 PAA DEN YDERSTE DAG EN GLEDELIG OC ÆREFVLD
 OPSTANDELSE FORLENE HENDES GANDSCHE ALDER
 VAR 42 AAR 9 VGER OC 3 DAGE.

Da Sophie Brahe døde i 1659 kom Birkelse ved arv og giftermål i familien Skeels eje, hvorved Skeelerne også kom i besiddelse af Lungernes kapel ved Vor Frue kirke. Den senere stiftamtmand over Aalborg stift Otto Ottesen Skeel udkøbte de øvrige arvinger, så han i 1663 stod som eneejer af Birkelse. Samme år blev han gift med Sophie Jørgensdatter Rosenkrantz. Da hun døde i 1679 blev hun som den første af Skeel-familien gravsat i Lungernes kapel. I 1696 oprettede Otto Skeel stamhuset Birkelse af denne gård samt en del mere gods. Samme år den 27. oktober stiftede han et legat på 500 rdlr. courant, hvis renter skulle gå til vedligeholdelse af kapellet, mens kapitalen skulle indestå i gården Solholt i Skæve sogn. Knap en måned senere døde han og blev som hustruen begravet i Lungernes kapel, som nu egentlig var Skeelernes.

Begravelsen fandt sted den 17. december kl. 7 om aftenen, og biskop Bircherod holdt ligprædiken over ham. Da arvingerne derefter samledes med deltagerne i højtideligheden til et gæstebud hos Anders Høg den følgende aften, opstod der klammeri og slagsmål mellem gæsterne, der først blev standset ved færgen til Nørresundby. Mærkværdigvis findes der ikke noget mindesmærke bevaret for dette ægtepar, og et sådant har sikkert aldrig eksisteret. Var det tilfældet, havde det været nævnt af Thomas Hopp i 1738. Derimod står der i kapellet to store, sorte marmorsarkofager med ligene af stiftsbefalingsmand Holger Skeel til Birkelse og hans hustru Regitze Sophie Skeel født Baronesse Gyldenkrone.

Sargofagerne bærer følgende indskrifter:

HER UNDER HVIILER,
HEER. HOLGER SCHEEL

HANS KONGELIGE MAYESTETS TIL DANNEMARK etc: etc:
GEHEIMERAAD OG STIFTBEFALINGSMAND
OVER SIELLANDS STIFT.
FØD D. 2. APRIL 1699
DØD D. 9. MARTZ 1764

Hvo skildre kand
Han skildre her med uforfalskte farver
Den Dydigste - Den Værdigste
Som i denne Kiste giemmes
Mens Penslen blev for svag
Hiertet alt for rørt
Og Hvo kiender ei ved disse Træk

Den i Livet Høyvelbaarne nu Salige Frue
REGITZA SOPHIA BARONESSE af GYLDENKRONE
Fød den 22. May 1706
af Forældre afgangene Her Geheimeraad Baron
CHRISTIAN GYLDENKRONE
og Frue AMALIA MARGRETHA MOTH
Hun tiende som Hofdame fra 1725
Indtil Hun Indtraadte den 12. April 1730

Udi Ægteskab med Hendes for Hende
Den 9. Marti 1764 ved Døden afgangne Salige Mand
Her Geheimeraad og Stifts Befalings mand

HOLGER SCHEEL

Udi hvilket Ægteskab Hun avlede 6 Sønner og 6 døtre
Hvoraf 3 Sønner og 2 Døttre efterlevende begræde
At De Savne den Dydigste den bedste Moder
ved Hendes Dødelige afgang den 27. Oktober 1779

Du Dydige   Du Fromme
Strøe Blomster paa Dennes Grav
Du der ei kiender Dyder
Som denne Salige øvede
Lad een hellig gysen røre dit Hierte
Og viid Begge
At Hun til de efterlevendes Trøst
Har naaet Udødeligheden
I De Retskafnes kierlige Erindring
Som Hun opbyggede
I De Fattiges taknemmelige Hierter
Som Hun husvaledede
I een Stedsevarende Fred
Lønnen for Hendes Christendom
forlenet med een Evig
Salighed.

I en nu tilmuret gravhvælving under kapellet står en del ligkister i en meget dårlig forfatning. Nogle af dem rummer medlemmer af slægten Skeel. Blandt de før omtalte kisteplader på Nationalmuseet findes en oval blikplade med en utydelig indskrift malet med sorte bogstaver på brun bund. Kun en del af indskriften kan tydes:

Her hviler Støvet af den gode Yngling
velbaarne Hr. Jens Poulson de Skeel
født paa Brobygaard i Fyen d. 2. Julii 1809

.....
den høivelbaarne Herre nu hos Gud salige
Kammerherre Hans Sophus Peter Frederik de Skeel

og høivelbaarne Fru Kammerherreinde
 Amalia Hedevig de Skeel fød Comtesse de Trampe.
 Lig sin forudgangne Fader og tvende Søskende
 hos Gud, gik den fromme Yngling tidlig bort
 da han stille hensov paa Birkelse d. 18. Jan. 1832.
 Indhyldet i Sorg staar den ømtelskende Moder
 dybt nedbøjet ved Tabet af sin Yndling . . . . .

Også forældrene er nedsat i kapellets gravhvælving.
 Ved indgangen til kapellet findes to smukke smedejernslåger. De
 har en historie, men den skal gemmes til senere.

Skeelernes gamle kapel.

Den 9. marts 1634 købte lensmand på Aalborghus rigsråd Otto Skeel til Hammelmose den gamle korsfløj på sydsiden af Vor Frue kirke for 200 sletdaler. Halvdelen af dette beløb blev brugt til kirkens reparation, mens den anden part blev hensat, så sognepræsten kunne nyde renterne deraf, fordi korsfløjen havde udgjort en del af hans bolig. Op til denne del af kirken stødte den fløj af det gamle kloster, som i 1567 blev bolig først for sognepræsten og senere for kapellanen, for endelig at ende som Frue skole, der blev nedbrudt i 1879. Korsfløjen lod Otto Skeel indrette til et gravkapel for sig og familie. Allerede inden årets udgang døde han og blev nedsat i kapellet den 7. januar 1635. Han var født på Fusingø den 28. august 1576 og blev gift på Aalborghus den 13. oktober 1605 med Birgitte Lindenov fra Hindsgavl.

Over dette ægtepar fandtes tidligere et stort epitafium i kapellet. Frantz Testrup beskriver det således i sine samlinger til Aalborgs historie:

Udi dette Begravelse findes et smuk(t) Monument af Steen ziir forgyldt, hvor der sidder en mand i Harnisk, ligeledes hans Frue siddendes paa sine Knær — midt paa deres 16 Ahner: Under nedden i et gevelbt Begravelse findes begge deris Kister — som og har funderet dette Begravelse —.

Paa dend ene Kiste, hvorpaa laae en stor Kaarde, var følgende Inscription:

Her under hviler ærlige og velbyrdige Mand salig Her Otte Skeel til Hammelmose Ridder Danmarchis Raad og Befalingsmand paa Aalborghuus, som Gud kallede paa Aalborghuus dend 17. December 1634 udi hans 59 aar, Gud give hannem een glædelig og frydefuld Opstandelse paa dend yderste Dag.

Paa en anden Kiste:

Her under hviler ærlige og velbyrdige nu salige Frue Fru Birgitte Lindenov salig Her Otte Skeels til Hammelmose, som var født paa Hindsgaul paa Fyen d. 26. Dec. 1581. og døde paa Bangsboe dend 29. Nov. 1648 Gud give hende med alle troe Christne een glædelig og ærefuld Opstandelse paa dend yderste Dag.

Det kunne være fristende at gætte på, at det forsvundne epitafium har været et arbejde af Henrik Henriksen. Ikke blot var Otto Skeel til stede, da der blev skrevet kontrakt med denne sten- og billedhugger om Knud Brahes og Margrethe Langes epitafium til kirken i Nørup; men en sammenligning mellem beskrivelsen af epitafiet i Vor Frue kirke og det i Nørup kan nok styrke formodningen om, at det er tilfældet. Begge steder er ægteparret afbildet knælende. Noget bevis lader sig naturligvis ikke føre, al den stund kun epitafiet i Nørup er bevaret.

Den 19. april 1725 købte stiftsbefalingsmand over Aalborg stift Gotfred von Penz ved en auktion på rådhuset i Aalborg: »Det Kapel med derunder værende muret Begravelse ved Vor Frue Kirke her i Byen, hvor Hr. Otto Skeel fordum med en Del af sin Familie staar nedsat«. Prisen var 200 rd. dansk curant. Han lod kapellet istandsætte og legerede desuden 266 rd. 4 mk. til kirken, hvoraf renten skulle anvendes til kapellets vedligeholdelse. I dette kapel blev Gotfred von Pentz og hans 2. hustru Maren Grotum bisat i to store marmorsarkofager.

Til trods for, at Pentz i sit gavebrev havde indføjet følgende pasus — »Denne min Fundatz, som jeg in Originali udi Stifts-Kisten, og rigtig vidimeret Copie deraf paa Aalborg-Raadstue, til uryggelig Observance ævindeligen at bevares, vil have indlagt. Beder jeg tjenstlig, at Hans Kongelige Majestæts Stifts-Befalingsmand og Biskop-

erne over Aalborg-Stift, saa og Borgmestere og Raad udi Aalborg-Bye, som nu er, eller herefter komme kand, ville have alvorlig Indseende med, og med Nidkiærhed besørge uryggeligen at maa blive holdt, og i alle Maader efterkommet. . . . . » — var kapellet i 1805 så forfaldent, at kancelliet efter indstilling fra kirkeinspektionen og på forslag af Gotfred von Pentz' sønnesøn stiftamtmand på Aalborg-hus Ditlev von Pentz approberede, at det måtte nedbrydes. Kirken fik materialerne mod, at foretage nedbrydningen og tilmuringen af åbningen ind til kirken. Ligesom den skulle nedsætte Gotfred von Pentz' og Maren Grotums sarkofager i hvælvingen under kapellet og ordne pladsen, hvor det havde stået. Kappellets to smedejernslåger blev givet til den nyindrettede almenkirkegård, hvor de tjente som indgangslåger til engang i 1930-erne, da de kom tilbage til kirken og blev anbragt ved indgangen til Lungernes kapel.

I 1854 fik Aalborg vandværk, og der blev nedlagt ledninger over alt i byen. Under gravearbejdet syd for Vor Frue kirke stødte arbejderne på de forlængst glemte sarkofager, der blev taget op og stillet ind i kirken vest for indgangen. Her stod de, til kirken blev brudt ned i 1877. I den ny kirke fik de plads i et nyindrettet kapel. Under omtalen af det bliver sarkofagerne behandlet.

Høegs kapel.

Den 12. januar 1642 stadfæstede Chr. IV. et skøde, hvorefter Vor Frue kirke solgte et kapel ved kirkens nordvest hjørne syd for den gamle kapellanbolig i Peder Barkes Gyde til tidligere lensmand på Gotland Jens Høeg til Vang, som agtede at indrette det til begravelse for sig og sin familie. Jens Høeg betalte 350 sletdaler for det og gav desuden 150 sletdaler til kirken mod, at den skulle påtage sig vedligeholdelsen. Udenpå kapellet var ifølge Thestrup indmuret en sten, hvoraf den halvdel, der bar Jens Høegs og Margrethe Holcks fædrene og mødrene våben og årstallet 1641, er forsvundet, mens den anden halvdel findes i kirkens krypt. Derpå står:

LOD DENNE CAPEL FÆRDIG
GVD TIL ÆRE DENNEM
TIL EN HVKOMMELSE.

Kapellet blev nedbrudt i 1877, mens gravhvælvingen derunder med en del kister forblev urørt. Da der i 1913 blev foretaget gravning på stedet, stødte arbejderne på hvælvingen, der målte ca. 5×10 alen. Den var bygget af munkesten, men styrtede sammen, hvorefter der ikke blev foretaget videre. De smukke smedjærnslåger og det store sandstensepitafium fra dette kapel blev i 1878 overført til det ny-indrettede. Under omtalen af dette vil disse ting blive beskrevet.

Gleerups kapel.

Dette kapel fandtes i den gamle kirkes tårnrum og var bekostet af kommerceråd Hans Gleerup i 1740. Han gav 100 sletdaler for det og betalte desuden 60 sletdaler til kirken mod, at den skulle vedligeholde kapellet og fjerne to stolestader, som var placeret uden for døren dertil. Kapellet forsvandt ligesom Høegs i 1877.

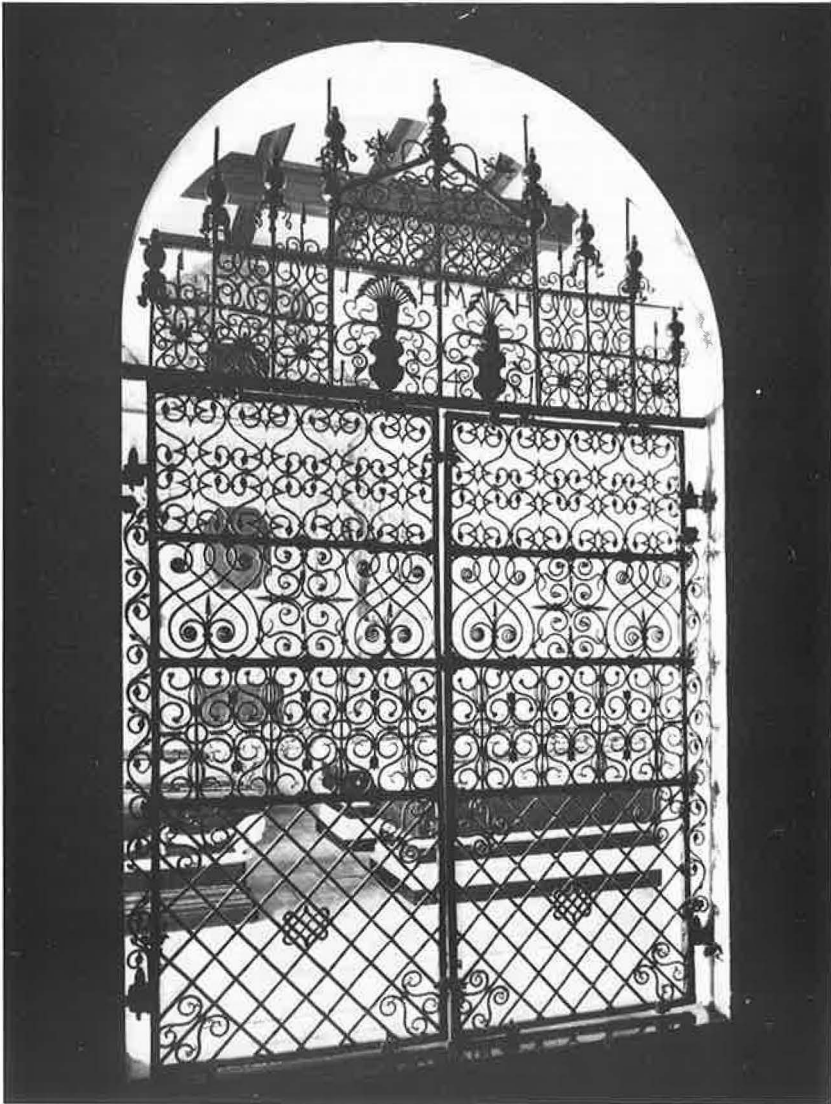
En sten med beretning om kapellets oprettelse samt Gleerup og hustrus sarkofager blev overflyttet til det ovenfor omtalte ny kapel.

Det ny kapel.

I den ny kirkes sydvestlige hjørne blev dette kapel indrettet. Under det findes en kælder, hvor alle de skeletdele, kister og andet, der blev fundet ved den gamle kirkes nedbrydelse, blev samlet. Kapellet er en erstatning for de tre sidst omtalte, idet smedjærnslågerne og epitafiet fra Høegs kapel, sarkofagerne fra det gamle skeelske kapel i Pentz's eje samt indskriftstenen og sarkofagerne fra Gleerups kapel blev samlet her. En ganske god løsning på et vanskeligt problem.

Smedjærnslågerne for indgangen har øverst Jens Høegs og hustru Margrethe Holcks våben og initialer I. H. og M. H. samt årstallet 1641. Hvem der er mester for dette prægtige stykke smedearbejde, vides ikke, men det er ikke en hvemsomhelst. Kapellets vestvæg domineres ganske af det store sandstensepitafium til minde om Jens Høeg og Margrethe Holck. Han var født den 21. januar 1591 på Vang og døde den 4. december 1648 i København. Den 1. maj 1625 blev han gift i Viborg med Margrethe Holck, der var født 1598 og som døde den 12. januar 1661 på Vang.

Epitafiet har nogen lighed med Henrik Lindenovs og Sidsel Lunges, men da det er ældre er det knap så præget af bruskarokstilen, og

Smedejernslåger fra Høegs kapel. Nu for indgangen til det nye kapel.

H. Clausen fot.

udsmykningen er langt fra så makaber som dette. Det ottekantede hovedfelt er omgivet af anevåben ligesom på Lindenovs, men det flankeres af to dyder. Troen med sit symbol, korset og Håbet med døen. Postamentet, de står på, bæres af to konsoller formet som engle uden underkrop og dekoreret med et dyrehoved. Mellem dem er et rektangulært indskriftfelt omgivet af bruskarokt slyng, der nederst ender i drueklaser. Midt over gesimsen er et ovalt indskriftfelt, og over det sidder to putti med et firdelt skjold mellem sig. Det bærer Jens Høegs og Margrethe Holcks fædrene og mødrene våben. På gesims og postament sidder de fire evangelister i en noget anden orden end på Lungernes epitafier. Markus med løven, Lukas med oxen, Matthæus med englen og sidst Johannes med ørnen, der i sit næb bærer evangelistens blækhuis og et hylster til gåsepenne. Epitafiet har ingen bemaling og bærer ingen indskrift, hvilket nok skyldes, »at alle mennesker ere dødelige og derhos forglemmelige«, som Sophie Brahe udtrykte det. De våben, der findes på epitafiet, står som garant for, at det virkelig er Jens Høegs og Margrethe Holcks.

Under kapellets sydvendte vindue står Godtfred von Pentz' og Maren Grotums marmorsarkofager. På side- og endeflader er der våben og på hjørnerne englehoveder forbundet med guirlander alt i hvidt marmor på sort baggrund. Ovenpå sarkofagerne ligger der et krucifiks og en hvid marmortavle med disse indskrifter:

Dyden Overblev

Da

Døden bort Ræv

Dend ypperlige Adelsmand dend priiselige befalingsmand

Dend troe Kongens mand

Høyædle og Velbaarne

HR. GOTFRIED von PENTZ

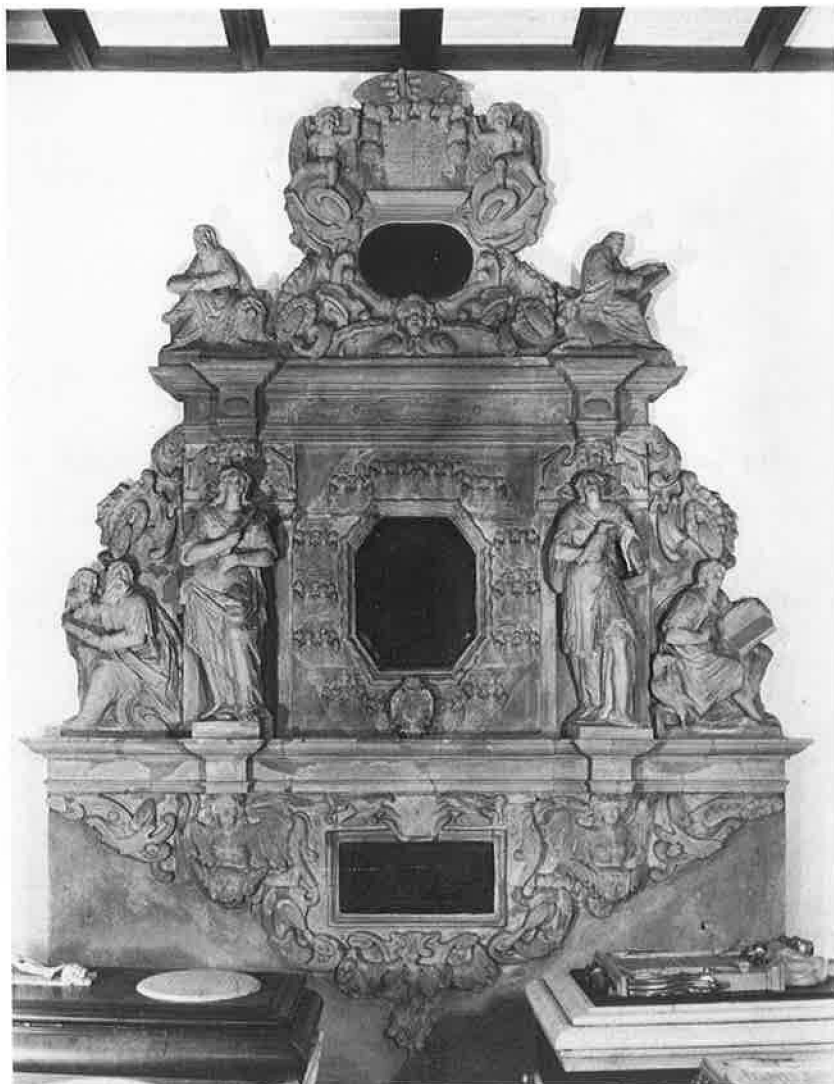
forhen

Hans Kongl. Mayts Stiftsbefalingsmand over Aalborg Stift

og

Ambtmænd over Aalborghuus Børlum Aastrup og Seistrup Ambter

fød og baaren paa Radum i Meklenborg 1672 D 24. May

Jens Høegs og Margrethe Holcks epitafium. På postamentet står et marmorskjold fra Maren Grotums sårkofag.

Lars Rostrup Bøyesen fot.

Død og Udbooren fra Aalborg Slott. 1726 D. 19. Febr
 Da hand hafde Levet 54 Aar 9 Maaneder 5 dage
 hans Siæl frydes i Himelen
 hans Legeme hviler i fred
 hans dyd bliver til Een
 ærefuld afmindelse

Dyden Blev U-dødelig
 i Døden
 Da Een Elskværdig Moder
 For Een udkaaret Søn
 Een Priisværdig Moster For Een ærlig Slegt
 Een Livsalig Udvalt Frue
 For Tvende af Velstand og anseelse, Mindewærdige Mænd
 Dydens og Ærens b(e)rømmelig Exempel
 Den Højædle og velbaarne Frue
 MAREN GROTUM
 Ao 1736 d. 2den Augst Fuldendte det Liv i Aalborg Som
 hun her havde begyndt Ao 1660 d. 7 Nov —
 Overladende sin Siel til gud sit legeme herudi hvilende
 hvorfra hun opstaar til ære Efterladende et Priseligt
 Naun Til ære og ynde Lov og Lengsel
 hos alle Dog meest hos dem som
 Kiente hendes dyd og ævig
 ærer hendes Naun

Den sidste bemærkning forstås bedst, når man erindrer sig, at Maren Grotum er den største legatstifter, der nogensinde har levet i Aalborg. En lang række gamle Aalborg-slægter kan stadig nyde godt af Marens enestående godgørenhed. Hun blev begravet i Vor Frue kirke, men til sin bardoms kirke Budolfi kirke skænkede hun den smukke døbefont med tilhørende dåbsfad af sølv, som stadig er en af kirkens største kostbarheder.

I kapellets nordmur er den sten indsat, der fortæller om oprettelsen af Gleeerups kapel, og derunder står hans og hustruens sarkofager. De er malet, så de illuderer som marmor. Oven på dem ligger et

Fra kælderen under det nye kapel.

L. Borg Andersen fot.

forgylt krucifiks og en indskriftstavle. Her gengives først stenens indskrift og derefter tavlernes.

Dette Begravelse haver welbr Commerce Raad
Hans Glerup
paa egen bekostning indrættet med Øvrighedens Sam-
tyche, samt Stiftsbefalingsmand og Biscopens Aprobation
betalt derfor til Kierchen 100 Sletedr, See Schiødted af 12 Decmbr 1740
Der foruden Legerit til Kierchen 60 Sletedr,
See Øvrighedens bewiis derpaa af 9 Juny 1747
Af huis Rente dette begravelse
Til Evigtid holdis i Stand

—
Her
under denne Steen hviler
den Velædle og Velbyrdige nu Salig hos Gud

HANNIS GLEERUP

Hs. Kongl. Majest^s Commerce Raad og Commerce Assessor
 Høyfernemme Negotiant i Aalborg
 Blev fød til Verden A^o 1685 d. 27 Mart: af Faderen dend
 Velædle Hr. IØRGEN GLEERUP

Hern til Sebercloster og Moderen dend Velædle
 ELSE HANNSDATTER

Blev gift første gang A^o 1716 d. 9. Sept:
 med

dend Velædle og Velbyrdige
 METTE VIBEKE MØRCK

som døde ved at føde sin første og endnu lebende søn
 Hr. IØRGEN CHR. GLEERUP

siden anden gang 1718 d. 1. July med dend Velædle
 JOHANNA TRAP

I Hvilket 32. Aars Ægteskab han blev velsignet
 med 16 Børn hvoraf 9 Sønner og 3 Døtter tillige
 med Moderen sørgelig beklager hans Død som var
 d. 24 Marty 1750 i hans Allers 65 Aar.

Gud give hannem een ærefuld
 Opstandelse.

—
 Ilige maade

Giemmes her til een
 ærefuld Opstandelse de Jordische
 Levniger af

IONNA TRAP

Fød til Verden Aar 1701 d. 4 Marty her i Aalborg
 af de forlængst Salige Forældre Faderen Velædle

CHRISTEN MOURITZEN TRAP

Velfornemme Negotiant i Aalborg Moderen velædl

BIRGITTE LAURIDS DATTER

DE HEMMER

Blev gift 1718 d. 1. Juni med

Velbemeldte Velædle og Velbyrdige nu Salig

HANS GLEERUP

Hs Kongelig Maj Commerce Raad og Commerce
 Assessor
 Med Hvilken Hun levede ude Eed fornøiet
 og Exemplarisk Aegteskab i 32 Aar
 og blev imidlertid Velsignet med 12 Sønner
 og 4 Døtter hvoraf 4 Sønner og 1 Datter
 ere allerede i Herren hensovede
 Indtil Hun i Aar 1779 d. 30 Juli i hendes
 Alders 79 År døde, glad i Haabet og lever
 nu ævig glad i Saligheds
 Besiddelse

Hans Gleerup og Johanne Trap ejede Nytorv 18. Den gård, der under navnet Svalegården, er genrejst i Hasseris.

Epitafier i kirken.

I Vor Frue kirke smykkes væggene af en lang række epitafier, der er overført fra den gamle kirke. De er i høj grad med til at give den ny et præg af skiftende tiders smag og historie, og derved bibringe den besøgende indtryk af at befinde sig i en gammel kirke. Stilmæssigt spænder de fra renæssancen til klassicismen.

Renæssanceepitafierne er samlet i kirkens skibe. Desværre er de alle berøvet deres oprindelige farver og står nu i bart egetræ, men malerierne er smukt og nænsomt restaureret af Nationalmuseet i 1958. Af praktiske grunde beskrives de ikke i aldersfølge, men efter placering, idet der begyndes østligst i søndre sideskib og sluttet længst mod øst i det nordlige.

Didrik Grubbes epitafium.

Af dette epitafium er kun bevaret storfeltets maleri. Det er indrammet i en svær egetræsramme med æggestavsbord. Nederst i billedet ses en gråskægget mand og over for ham hans hustru med konehue. Imellem dem er deres seks døtre ordnede i rækker efter alder. Hele familien knæler med hænderne i bedestilling foran en fremstilling af Kristi himmelfart. I Fra Himmerland og Kjær herred 1962 har jeg godtgjort, at dette billede må være en rest af Didrik Grubbes

Borgmester-Didrik Grubbes epitafiebillede.

Lars Rostrup Boyesen fot.

øvrigt forsvundne epitafium, som Thomas Hopp omtaler således:
 »Næst samme Begravelse er en Tavle i Træ udhuggen over ærlig
 og Gudfrygtige Mand Sal. Diderich Grube, Borgmeste udj i Aal-
 borg, som Gud hjemkaldede fra denne Verden Aar 1643 d. 1. Au-

gusti, med sin ærlig og Gudfrygtige Hustrue Anne Andersdatter Juul, som døde 1649 d. 9. Maj. Gud give dem med alle troende en glædelig Opstandelse på Dommens Dag«. Manden er borgmester Didrik Grubbe og hustruen Anne Andersdatter Juul. Hun var trods navnet helsøster til borgmester Jørgen Olufsen og halvsøster til Jens Bang. Pigerne er: Margrethe gift med dr. Christen Skytte, Mette gift med apoteker og borgmester Daniel Calov, Sidsel gift med rådmand Jacob Distelberg, Anne gift med storkøbmanden Peter Røring, Marie gift med sognepræst Jens Dahl til Romland og Karby sogne ved Gøteborg og endelig Maren, om hvem der ingen oplysning haves.

Severin Olais epitafium.

I storfeltet af dette epitafium er indsat et maleri i hvis forgrund der knæler en gammel, hvidhåret og en yngre sorthåret mand samt fire kvinder, der alle bærer konehue. I baggrunden ses en fremstilling af Jesu dåb i Jordanfloden. Johannes med korsstaven foretager dåben, mens Helligånden som en due i en strålekrans svæver over Jesus. På flodbredden står nogle tilskuere, og ud af himlens skyer kommer en skare af musicerende engle, der benytter sig af mindst ti forskellige instrumenter. Billedet flankeres af en mands- og en kvindeherme, som nederst er prydet med drueklaser og kassetteværk. På gesimsen og i topstykket er malet nyere bibelske indskrifter. I postamentfeltet mellem en lille mands- og kvindeherme findes epitafiets indskrift forfattet på latin. Den gengives her sammen med en oversættelse.

ANNO CHRISTI 1588 DIE 8 MAII OBIIT IN DOMINO
HONESTVS VIR SEVERINVS OLAI ANNO A NATO
CHRISTO + 1601 DIE 29 OCTOB: PLACIDE MORITVR
HONESTVS ET PRVDENS VIR IOHANNES IONNIS
TELONARII FVNCTVS MVNERE ANNOS 18 . . . . .
ANNO A SALVATORE NATO 16 DIE PIA ET

PVDICA MATRONA DOROTHEA IONNIS FILIA
DICTORVM VIRORVM VXOR VITA MORTE
COMVTATA IN COELESTEM EMIGRAVIT PATRIAM:

Tolder Søren Olsens, Jens Hansens og Dorte Jensdatter Kjerulfs epitafium.

Lars Rostrup Bøyesen fot.

I Christi år 1588, den 8. maj, døde i herren den hæderlige mand Søren Olsen. År efter Christi fødsel 1601, den 29. oktober døde roligt den hæderlige og vise mand Jens Hansen (kan også oversættes som Jensen) efter i 18 år at have røgtet en toldembedsmands gerning. År efter Frelserens fødsel 16 den ombyttede den fromme og ærbare matrone Dorthe Jensdatter, de to ovennævnte mænds hustru, livet med døden og vandrede bort til det himmelske fædreland.

Det er således Søren Olsen og tolder Jens Hansen, der knæler på maleriet, og kvinden længst til højre er Dorthe Jensdatter. Men hvem er de tre andre? Forklaringen kunne være, at de to mænd har været gift før, men i så tilfælde ville det være naturligt, at disse kvinders navne var nævnt på epitafiet. De er snarere gifte døtre fra et af ægteskaberne; thi sådanne bliver naturligvis ikke nævnt i indskriften. På en kartouche i nedhængt under postamentet er udkåret tre bomærker. Det midterste viser en springende ulv. Kjærulfslægtes bomærke. Her henviser det til Dorthe Jensdatter, mens de to til siderne er hendes to mænds. Altså er Dorthe Jensdatter en Kjærulf. En kvinde af samme navn og slægt traf vi på kirkens vinkande fra 1603. Er de to kvinder identiske? Alt tyder på det. De har samme døbenavn og slægtsnavn. Begge var gift med en Søren. Begge havde tre gifte døtre i 1603. Begge var enker i 1603. Hertil kommer, at C. Klitgaard kun kender en Dorthe Jensdatter Kjærulf i sit store værk *Kjærulfske Studier*. Hun var et af herredsfoged Jens Kjærulfs ældste børn. Gammel nok til at have tre døtre i sit ægteskab med Søren Olsen og for gammel til at få børn med Jens Hansen i sit andet ægteskab. Hendes død på bålet er en rimelig årsag til, at hendes dødsår og dag ikke kom med på epitafiet. Ganske vist er noget sådant ikke ualmindelig, men alligevel! — Det er heksens epitafium.

Jacob Nielsen Qvists epitafium.

Mellem fire korintiske søjler med prydbælter af kassetteværk har dette epitafium i storfeltet et maleri med en knælende familie i forgrunden. Den består af mand og kone med to sønner og to døtre samt et dødfødt barn, der ligger som et svøbelsesbarn på en pude

Tolder Jacob Nielsen Quists epitafium

Lars Rostrup Bøyesen fot.

og er mærket med et rødt kors. Som baggrund for denne familie er malet Kristi genkomst på dommedag. Nederst står de døde op af deres grave, hvorefter de sorteres. Til højre forker gevirprydede djævle med flagermusvinger de fortabte ned i helvedes ildgab, og i modsatte side sørger engle for, at de frelste flyves til Himmerige, hvor Kristus sidder omgivet af hellige kvinder og mænd. Blandt de første genkendes Jomfru Maria, Maria Magdalene og mærkeligt nok den katolske helgeninde Katharina fra Aleksandria. På mandssiden er Sankt Peder let kendelig på de to store nøgler, han rækker i vejret. I postamenfeltet står denne indskrift:

Anno 1611 den 24. dag FEBRVARII Er wed Den tiimelig død bortkalden aff denne werden Erlig welact oc forstandige Mand Jacob Nielsen Quist, som war kong-May: tolder her vdi Aalborg I 10 aar.

ANNO 16 den dag Er hans kiere hustrue æreactig gudfrøctige qvinde Marin Jørgensdatter heden soffuit vdi herren gud giffue dem med alle guds børn en ærefuld opstandelse paa den yderste dag.

Ingen har bekymret sig om at tilføje hendes dødsår og dag. I epitafiets topfelt ses et maleri af Kristi himmelfart, og på dets vinger er udskåret store rosetter. Øverst afsluttes det med en lilje.

Anonymt epitafium.

Dette epitafium bærer tydeligt præg af at være udført af et medlem af den Aalborg-skole af snedkere, der har lavet Galskytskabet i Aalborgstuen, altertavlen i Ajstrup og prædikestolen i Hallund i Vendsyssel, for at nævne nogle af deres bedste arbejder. Også skaberen af malerierne er kendt endog ved navn, idet nyere undersøgelser har godtgjort, at signaturen H. K. 1609 står for maleren Henrich Kycker, som også er mester for malerierne på Niels Christensens og måske på Søren Olsens epitafier.

Storfeltets maleri har som baggrund en scene, der viser Lasarus' opvækkelse og i forgrunden ses en knælende familie bestående af en mand og hans hustru samt deres store børneflokk på 16, otte sønner og seks døtre og yderligere to dødfødte.

Annoynt epitafium.

Lars Rostrup Bøyesen fot.

Maleriet flankeres af to kvindehermer, dekoreret med løvehoveder, blomsterklaser og kassetteværk. Postamentfeltets oprindelige indskrift er fjernet og erstattet af et bibelcitat, hvilket også er tilfældet på kartouchen, der afslutter epitafiet nedad til. Derfor vides det ikke, hvem personerne på maleriet er.

Gesimsen er prydet med kassetteværk, derover står dyderne, Håb og Styrke på hver sin side af topfeltets maleri, der viser Kristi opstandelse. Øverst i topgavlen ses Treenigheden i et cirkelrundt felt.

Peder Holsts epitafium.

Holsts mindetavle adskiller sig væsentlig fra de øvrige renæssance-epitafier i kirken, især derved, at det ikke har noget maleri; men blot en indskrift med forgyldte bogstaver i storfeltet mellem to korintiske søjler. På sidevingerne findes initialerne A D og H E. De stemmer ikke med navnene i indskriften, hvilket kunne tyde på, at epitafiet har været anvendt tidligere. Hele dets enkle og beskedne udformning støtter en sådan antagelse. Muligvis har der da oprindeligt været et maleri i storfeltet og en indskrift for A D og H E i feltet på postamentet, hvor der nu findes et bibelord af nyere dato. Epitafiet bærer følgende indskrift:

PSALM. XC+
 VORT LIF VARER HALFFIERDE SINDS
 TIVE AAR, NAAR DET KOMMER HØYT
 DA ERE DE FIRESINDS TIVE AAR
 OG NAAR DET HAFVER VERET
 KAASTELIGT DA HAFVER DET VE-
 RET MØYE OG ARBYDE. DERFOR
 O HERRE LÆR OS AT BETENCKE
 AT VI SKVLLE DØ, AT VI MVE
 BLIFVE FORSTANDIGE: HER
 LIGGER BEGRAVIT PEDER HOLST
 FØDT VDI RØRKIER OG FORDUM
 RIDFOGIT TIL AALBVRG SLOT
 SOM HEN SOF I HERREN DEN
 3 IVLLIVS: ANNO - 1609 - MED

Ridefoged Peder Holsts epitafium.

Lars Rostrup Bøyesen fot.

HANS KIERE HØSTRV ELSEBE VIRCK
 MESTERS AF TØNDER SOM HENSOF
 I HERREN DEN 1. AVGVSTI
 ANNO - 1604 - HVIS SIELE
 GVD VERRE EVINDE-
 LIGE BEFALIT

Johan Ertmanns epitafium?

I storfeltet har dette epitafium et maleri med en scene fra Johannes' åbenbaring. Nederst ses store flokke af mennesker med palmegrene i hænderne grupperet omkring korslammet (Kristus) i en strålekranz. Derover ses Himmerige, hvor Gudfader troner i en forsamling af hellige. Over hans hoved svæver en skikkelse med Kristi kors og et skriftbånd. I hjørnerne er de fire evangelisters symboler, der hver bærer en kæmpestor, opslået bog, hvori der er noder og skrifttegn. Teksten er på latin og er ifølge Nationalmuseets undersøgelser hentet fra Johannes' åbenbaring 5. kapitel versene 9 og 10. Den lyder således i oversættelse:

Og de sang en ny sang og sagde: Du er værdig til at tage bogen og åbne dens segl, fordi du blev slagtet og med dit blod købte til mennesker af alle stammer og tungemål og folk og folkeslag, og du har gjort dem for vor Gud til et kongerige og til præster, og de skulle være konger på jorden.

Storfeltet er flankeret af korintiske søjler og posamentfeltet af knægte. I dette er indsat et maleri, der viser en familie knælende ved Kristi kors sammen med Maria Magdalene og med Jerusalem i baggrunden. Familien består af en mand, hans to hustruer, to sønner og to døtre samt tre dødfødte børn. Hvem disse personer er kan ikke afgøres med sikkerhed, men der er en vis sandsynlighed for, at det kan være rådmand Johan Ertmann, der døde i 1632. Han var gift to gange. 1. gang med Ane Jochumsdatter og 2. gang med Barbara Nielsdatter. I disse to ægteskaber var der netop to sønner og to døtre. Han var bosat i Vor Frue sogn. Vi har set, at han gav 10 af alterskrankens messingpiller til kirken, og vi ved, at der i 1738

Anonymt epitafium. Sandsynligvis rådmand Johan Ertmanns.

Lars Rostrup Bøyesen fot.

fandtes et træepitafium i kirken over ham og hans hustruer. På nær den yngste datter er alle familiens medlemmer mærket med et rødt kors. Hun er således den længst levende. Det kunne derfor være fristende at antage, at det er hende, som har bekostet epitafiet. Men da korsene er forskelligt udført, er de nok tilføjet efterhånden som personerne døde, og så mister de deres beviskraft. Endelig kan det ikke med sikkerhed vides, om maleriet oprindeligt hører hjemme på dette epitafium, da det er anbragt, hvor indskriften naturligt skulle have haft sin plads.

Topfeltets maleri viser den gammeltestamentlige scene, hvor Guds hånd kommer frem i en sky og griber om Abrahams sværd, så han forhindres i at ofre Isak.

Epitafiet afsluttes øverst af den sejrende og opstandne frelser over et lille relief af Gud Fader, der holder jordkloden i venstre hånd og hæver den højre til velsignelse.

Niels Christensens epitafium.

Dette epitafiums snedkerarbejde er såre enkelt og næsten uden billedskærerarbejde. Mellem to glatte, korintiske søjler ses i storfeltets maleri nogle knælende personer, en mand, to kvinder med konehuer, tre drenge, en lille pige og to dødfødte børn. I baggrunden er malet Kristi korsgang til Golgatha. Kristus må selv bære sit kors dog hjulpet af Simon fra Kyrene. Mange mennesker følger med i optoget, der overvåges af utallige romerske soldater til hest. I topfeltet er Kristus fremstillet som havemand sammen med Maria Magdalene, og derover er endnu et maleri med et sjældent forekommende motiv. Gudfader viser Adam og Eva livets brønd. Malerierne er udført af Henrich Kycker, som vi tidligere har truffet.

Selvom epitafiet har mistet sin indskrift, vides det dog takket være magister Chr. Axel Jensens undersøgelser, at det er opsat til minde om rådmand Niels Christensen og hustru Maren Thøgersdatter, der byggede den store gård på hjørnet af Østerågade og Ved Stranden, hvorfra Aalborgstuen stammer. Niels Christensen var kun gift en gang. Når der alligevel er to koner på maleriet, skyldes det, at den ældste datter var gift, da billedet blev malet i 1609. I postament-

Rådmand Niels Christensens epitafium.

Lars Rostrup Bøyesen fot.

feltet findes nu en bibelsk indskrift, men ifølge Thomas Hopp var her tidligere en anden, som lød således:

A^o 1607 d. 31. Martii døde ærlig og forstandige Mand
Niels Christensen, Raadmand, med sin kiære Hustrue
ærlig og Gudfrygtige qvinde Maren Thøgers Datter, som
Gud hjemkaldede d. 21. Februari A^o 1610.

Hans Wandels epitafium.

Epitafiets storfelt udfyldes af et maleri, i hvis forgrund rådmand Hans Wandel og hans hustru Marine Lauritzdatter knæler sammen med deres fem sønner og tre døtre.

Baggrundsmaleriet er en dommedagsfremstilling, noget anderledes udført end på Jacob Quists epitafium. Kun en enkelt slæbes ved benene til helvedesilden, mens alle øvrige hjælpes mod Himmerige af flyvende engle. Her troner Kristus i en strålekrans omgivet af de allerede frelste. I skyformationerne derunder blæser tre engle i dommedagsbasuner.

Til siderne for storfeltet ses stærkt fremstående, korintiske søjler med prydbælter, og hver af disse er to mands- og to kvindehermer. Søjlepostamenterne har diademhoveder på tre sider.

Feltet der imellem bærer følgende indskrift:

Anno 1622 den 15: IVNII Henkallede herren ærlig oc forstandig
Mand Hans Wandel Kong Mattz tholder oc raadmand her vdi
Olborg Med sin Kiere Høstru Erlig oc gudfrygtig Quinde
Marinne Lauridtzdatter, som vdi herren hensoff den 25:
OCTOBER anno 1640 gud giffue dennom med alle guds
vdtuaalde Børn En glædelig Opstandelse.

Når Wandel her kaldes rådmand, må det skyldes, at epitafiet er opsat, før han blev borgmester i 1614. Såvel Wandel som hustruen var fra Ribe. De gav 100 rdl. til kirkens altertavle og 60 rdl. til dens staffering, samt 10 af messingspillerne i alterskranken. Deres ældste datter Maren blev forøvrigt gift med tre præster ved Vor Frue kirke, David Jensen Klyne, død 1634, Niels Wadum, død 1645 og Jacob Paulsen, død 1677.

Rådmand Hans Wandels epitafium.

Lars Rostrup Bøyesen fot.

På epitafiets gesims står til venstre Håbet og til højre Kærligheden. I topfeltets rundbuede arkade er indsat et senere krucifiks, og øverst ses to liggende kvindeskikkelser og der imellem den opstandne Kristus.

Anonymt epitafium.

Det sidste af de ni renæssanceepitafier er sikkert udført af samme snedker som Wandels med hvilket det har stor lighed. Bag hver af de korintiske søjler er også her to mands- og to kvindehermer, ligesom søjlepostamenterne har tre diademhoveder. Hvor Wandels havde Håbet og Kærligheden, har dette Dødsenglen med sin le og Håbet med duen. Topfeltet har også her en rundbuet arkade, men med et maleri af Jesus som smertensmand. Øverst afsluttes epitafiet af tre spir, hvoraf dog det ene mangler. I alt dette er der således langt flere lighedspunkter end forskelle.

Kun storfeltets maleri afviger fuldstændig fra alle de øvrige i kirken. Det viser Jacobs drøm. Han ses liggende nederst i højre hjørne. Diagonalt herfra rejser sig en stige, hvorpå der svæver fire engle. Ved N. J. Termansens undersøgelse i 1958 blev det konstateret, at der findes svage spor af et ældre maleri under det nuværende. Men det er yderst tvivlsomt om maleriet er lavet til epitafiet. Snarere har det oprindelig hørt hjemme blandt den serie af malerier, som Thomas Hopp omtaler på det gamle orgelpulpitur i 1738. Der var bl. a. billeder af Jacobs strid med englen, Jacob, der vogter Labans får og Jacob, der velsignes af Efraim. På pulpituret var også Frederik den Tredies og hans dronnings navnetræk og symboler. Det passer dårligt med maleriet af Jacobs drøm, der sikkert er fra 1700-tallet, men måske med det underliggende. Den kendsgerning, at der ingen verdslige personer er på maleriet, tyder også på, at det ikke sidder på oprindeligt sted.

Af kirkens syv barokepitafier er de fem anbragt på korets nordmur og de to i nordre sideskib. De er alle af sandsten, men de er ikke i så god bevaringsstand som renæssanceepitafierne. De bliver omtalt efter placering, idet der begyndes længst mod vest i koret. De tre førstnævnte er sikkert fra samme værksted, men de er desværre

Anonymt epitafium.

Lars Rostrup Bøyesen fot.

oversmurt med en tung brun og sort maling, der giver dem et trist og ensformigt præg. Den burde fjernes.

Poul Jensen Mørcks epitafium.

Til siderne for indskriftstavlen står de to dyder, Håbet med anker og Troen med et kors, mens Kærligheden ses oven på tavlen. Barnet, hun bærer, har desværre mistet hovedet. Her gengives først tavlens indskrift og derefter et vers, der findes i et felt under tavlen.

Da døden hafde feldet

Dydens Boliger

Samlede Gud i sit Rige Himlens Arvinger

Tvende i Livet forenede og i Graven samlede

ægte venner

Dend Velærværdige og Høilærde nu Salige

Magister POUL IENSEN MØRCK

Guds ords Tiennere til vor Frue Meenighed i

Aalborg og dets 2^d annexer Sønder og Nørretranders

En æret Mand ved en hæderlig fødsel i Gierding i 1658

En lovlig kaldet Mand ved Kongelig vocation 1687

En trofast Mand udi et besværligt Embede i 49 Aar

En velyndet Mand af de gode intil Enden 1736

En lyksalig Mand i et Exemplarisk Ægteskab 47 aar

Med

Dend Velædle og Dyd-fuldkomne

METTE CLAUS-DATTER REENBERG

En herlig Quist fra en gammel god Staeme i Viborg 1655

En Himmel-givet gave til en Himelsindet mand 1689

En glad Barnemoder til 5 Døtre af hvilke 2 lever

En retsindig medhilennde i Ægtestanden 47 Aar

En oprigtig Moder og en sand Christen til døden 1736

Naaden fulte disse Døde

Herligheden følger nu,

Vi som dennem vist skal møde

Kommer dem med Suk ihu.

Heugs epitafium:

Dette epitafium har tydelige lighedspunkter med det forrige, men det er større og rigere udsmykket. Også her flankerer Håbet og Troen indskriftstavlen, der er af gråflammet marmor. Tavlen har i topstykket en fugl i en oval og til siderne herfor ligger to putti. Den venstre med et dødningehoved støttet mod knæet og den anden med et timeglas. Derover står Kærligheden som øverste afslutning. Kvindeskikkelserne virker ikke så stive her som i det forrige og det efterfølgende, hvilket især skyldes større bevægelse i dragternes folder. Under tavlen findes et memento mori — et forgyldt timeglas og et dødningehoved med korslagte knogler under — husk, du skal dø. Epitafiet har følgende indskrift.

Her under hviler
Dend
Ædle og Høyfornemme
Nu hos Gud Sal:
Sigr CHRISTEN HEUG
Fordum høy Renomerete Negotiant
og Handelsmand udi Aalborg,
hvor han var fød d 6te November Ao 1685
og
Saligen døde d 6te Martyi 1749
Efter at
Hand udi et Kierligt 24 Aars Ægteskab
med sin Efterlevende og høystsørgende Hustrue
ELISÆBEDT MÆRIE HOLST
Havde Været som Een Trofast Husbonde
Saa og
Een huld og kiærlig Fader for 8te Børn
Hand døde De Rættfærdiges Død
og
Skal have Deel I de Rættfærdiges Opstandelse.

Christen Heug boede i gården på hjørnet af Østerågade og Ved Stranden. Hustruen gav 20 rd. for tilladelse til at opsætte epitafiet.

Henrich Christian Cornelisens epitafium.

Med få undtagelser er dette epitafium en tro kopi af Mørcks. Blot har Håbet foruden ankeret tillige en due, og Troen en bøg sammen med korset. Peder Worms 3. hustru Anne Marie Mørck var Poul Jensen Mørcks datter.

Altergulvets mellemste Sten skiuler

Blandt de døde det dødelige af disse ved et udødeligt minde
endnu blandt levende

Velædle Sal: Henric Christian

6 Aar ved Orlogs Floden og Land-maalingen Comitteret, 30 Aar
Tolder i Aalb. Fød i 1659 d 20 Febr i Kiøbenhafn, død 1722
d 21 Augusti i Aalborg Hvis Fattig han Legerede Capit:
400 Rix^{dr} Cour, og samēsteds blev ved

Ædle Anna Mads Daatter

Fød paa Taastrup Hov-gaard i 1649 d 14 Sept, død 1724 d 12 Augusti
Velsignet med en vel-artet Daatter

Jomfr Abigael Marie

Fød udi Aalborg 1694 d 11 Novembr, død samēsteds 1728 d 8 Marty
Hvilken efter 10 Aars Ægteskab
Efterlod sig 2de Sønner dend ældste endnu efterlevende

ædle Henric Worm S: S: M: Cand

med

ædle og Høy-fornemme Sal: Mand

Peder Worm

Fød paa Kaarslund 1681 d 19 Novembr død i Aalborg 1746
d 12 Januari som atter i 1729 6 Sept: indlod sig i Ægteskab med
Ædle sal: Claus Heugs efterlevende

Dame Agnette Wirkmester

Fød i Aalborg 1692 d 13 Marty, død i Barselseng med En Søn i 1730
d 21 July Efter Guds forsuin er Sr Peder Worm moxen efter
2de Aars forløb udi 3^{die} Ægteskab samlet d 6 Febr 1732
Med dend Elskværdige sal: Hr Jens Heugs efterlevende

Dame Anne Marie Mørk

Fød udi Aalborg d 2 Januari 1693, død d 3 Juny 1767

Byens fattige her aflagt
I nest forige Ægteskab med 100 Rix^{dr} men i dette med 300 Rix^{dr}

Vi samlet var, Vi samlet er
i Grav og for Guds throne,
Vor samling var vor Jesu Kier,
der samlet os skal Krone

Under disse tre epitafier er indmuret to simple, ovale mindetavler
over borgmester Jacob Urbansen og hustru med følgende indskrift:

HR BORGEMESTER
IACOB VRBANSØN BARNEFØD HER
I AALBORG HAFVER TIENT PAA KONG
MAIEST. MATERIALSCHRIFVERSTUF-
VE UDI SL: HØILOFLIG IHUKOMMELSE KONG C4 OC
KONG F3 REGERINGSTIDER UDI 19 AAR DERFRA
FORLØFUET 1651 OG NAADIGT ANBETROET AT VÆRE
TOLDER DERVED STEDEN UNDER HØISTBEMELTE
KONG F3 OG KONG C5 PAA DET 19 AAR SIDEN 1675
DEN 3 MARTII AF HØIBEMELTE KONG C5 ALLER-
NAADIGST BESKICKET TIL BORGEMESTER HER SAMME
STEDS HUILKEN BESTILLING HAN FORVALTEDE UDI
AAR DØDE I HERREN AO 16 DEN UDI HANS
ALDERS AAR
IOB: 19 V 26 27

IEG SKAL SEE GUD I MIT KIØD SOM IEG SKAL SEE FOR
MIG OG MINE ØGEN SKAL SEE HAM OG INGEN FREMMED

ER HER VNDER NEDEN
SAT VDI SIN FÆDERNE GRAF
TIL EN ÆREFULD OPSTANDEL
SE ÆRAGTIG DANNEQUINDE
S. IEHANNA HANSDATER IACOB

VRBANSENS SOM VDI HERREN ER
 HEDEN SOFUET DEN 3. MARTI ANNO
 1670 VDI SIN ALDERS 31 AAR
 PSAL. 17 v 16 HERRE IEG VIL SKUE DIT ANSIGT I
 RETFÆRDIGHED OG BLIFVE MÆT NAAR IEG
 OPVOGNER EFTER DIT BILLEDE

Borgmester Jacob Urbansen blev sammen med sin kollega Daniel Calov afsat på grund af uregelmæssigheder i byens regnskaber. Det tog så hårdt på Urbansen, at han skød sig. Som selvmorder kunne han ikke blive begravet i indviet jord og da slet ikke i en kirke; men ved henvendelse til kongen fik familien udvirket, at der blev dispenseret fra denne bestemmelse, hvorefter Urbansen blev begravet i Vor Frue kirke om aftenen den 19. maj 1682. Calov flyttede fra byen, men også han blev begravet i kirken, hvor der forhen fandtes »en kostelig udhugget tavle« til minde om ham.

Henrich Bertramsen Froms epitafium.

Vestligst i nordre sideskib findes dette epitafium. Det er opbygget af to lodrette, ovale indskriftstavler, der øverst bærer en stenkugle hver. Mellem dem står et krucifiks. Korstræet har sideknopper, og på korsenderne findes kvadratiske felter med firpas. Under de to indskriftstavler er et tredie ovalt felt, som er vandret orienteret. Over det i mellemrummet mellem de tre tavler sidder et dødningehoved, og nederst afsluttes epitafiet med en drueklase.

Tavlen til venstre bærer en indskrift over Henrich From, og den til højre en over hans hustru Maren Jacobsdatter Riber. I det nederste felt står børnenes navne og to vers fra Davids 128. salme.

See Her

Et Legoms zaar Sjælen er i sit Zion
 I Døds tancher betragtet til Døds Minde
 Oprettet Af
 Den Høyagtbare og velfornemme Mand
 Henrich Bertramsøn From

Købmand Henrik Froms epitafium.

Lars Rostrup Bøyesen fot.

Borger og Handelsmand her I Staden
 Fød Hæderligen I Selde Præstegaard
 A° 1656 d. 25 Marty
 Opdragit Gudeligen
 Drevet sin Handel Christeligen
 Saa Fød, Saa opfød, saa levit, Ligesaa hendød
 den 17 Januar A° 1722
 Med Aanden paa Læberne
 Men Jesus I Hiertet
 Saa levede Hand at Hand endnu lever i ære(m)inde
 Saa døde Hand
 at Gud nu har hans Siæl i Gjemme
 Hand har efterladet sig et gaat Rygte for sin Næste
 Hand har ofverleveret en sund Siæl til sin Gud
 Her hviler hans Støf
 Her gjemmes hans Been
 De venter en glædelig
 Opstandelse

Her hviler og hans hustru
 Den Gud og Dydelschende Matrone
 Maren Jacobsdatter Riber
 I Kjødets Hans Sidebeen
 I Aanden hans Sidesøster
 for Gud og Verden Hans Hustrue
 De var Et Legome i huuset her udasches de som
 Een Støf I Graven
 Hun var en troe Qvinde I hans huus
 En flittig hustrue I Hans Handel
 Hendes støf som Hans halfve Hierte
 Indsvøbes nu her I Hans egen Asche
 Hun er fød ærlig her i Staden
 A° 1653 den 22 Juny
 opfød ziirlig og har levit Blyfærdig
 Hendis Lyst var. i Aanden sin Siæl Overgaf
 Hun Gud i Døden

Nu sover hun salig
 Legomet I Iordens bug
 Siælen i Herren Skiød
 Indtil Gud samler begge
 Ved en ærefuld
 Opstandelse

Drude From

Jacob From	Hans From
Sal. Bertram From	Søren From
Jørgen From	Henrich From
Sal. Drude From	Sal. Anne From

Din
 Hustru
 skal være
 som et frugt-
 somlig vintræ
 Trint omkring dit Huus
 Dinne Børen som olie
 Quiste omkring dit Bord see
 Saa bliver den Mand velsignet som
 Frycter Herren P. 128 (v. 3-4)

Henrich From var købmand i den store gård i Vesterå, der nu er borte, men som sidst var kendt som Brødrene Bendtzens gård. Ægteparret gav i 1718 en lysekroner til kirken. Den hang oprindeligt over deres grav.

Johannes Friedenreichs epitafium.

Som en pendant til Henrichs Froms epitafium er dette opsat østlig i samme sideskib. Det er opbygget ganske som hint, men er lidt større og virker mere bastant. Krucifiksets kors er så enkelt som overhovedet muligt. Under det og i åbningen mellem de tre ovale tavler findes våben, som er ganske udviskede. Nederst ender dette epitafium i en pæreformet klump. Den venstre tavle har mindeord

om Friedenreich på latin og den højre om hustruen Magdalene Calov på dansk, mens den nederste rummer navnene på deres 15 børn, samt de samme vers fra Davids 128. salme som på Henrich Froms epitafium. Indskrifterne gengives her efter Theriaca 10. hefte.

Heus heus Viator

deplora splendidam mortalium miseriam cogita horam mortis
inevitabilem terminum fati immutabilem vitæ prospice æter-
nitatem suspice cui jam insertus vir cælo dignus

JOHANNES FRIEDENREICH

uthin Holsatus chemicus qvondam & Alburgens pharmacopæus
peritissimus qvi tribus e fratribus primus usuram vitæ
natus naturæ primus solvit debitum liberorum pater qvin-
decim cui prima sobole nulla carior, nulla amorior, qvæ
cum impense eum amavit, eum impensius sauciavit
Filiam si igneus Eliæ currus non sustulisset pater credo
annos cum Ezechiæ XV adhuc attigisset, sed aliter cælo
visum, Si sobrietas, si frugalitus, si medicinæ, si phar-
macæ ad vitam faciunt longiorem hic sane fecissent si pie-
tas, si integritas, si temperantia, si munificentia si pie-
vitam faciunt beatiorem, hic omnino fecerunt. Vitam vixit,
si non longam, tamen multam ut respondeat nomine apud Deum
gratiosus a Deo acceptus ut repondeat cognomini: dives
paciis æternam pacem adeptus. Vale Viator! crede non est
qvod erigatur ipse epitaphium qvi ipse sibi condidit im-
montale mausoleum. Debentur funeri lilia cuius superavit
nivens candor lilia, spargantur rosæ cuius spirat fama uti
rosæ fragantissimæ da cineri flores, qvi in ætatis XLIX
flore florido tempore XI Mai Ao MDCXC pro vanido mundi-
flore immarcessibilem elegit amarantium.

Ak. Ak! Vandringsmand

begræd de Dødeliges glimrende Elendighed. Tænk paa Dødens
uundgaelige Time, paa Skjæbnens uforanderlige Termin.

Sørg for Livet. Skue hen til Evigheden, i hvilken
alt er optagen den Himlens værdige Mand

JOHANNES FRIEDENREICH

Holstener af Fødsel, fordmu meget erfaren Chemiker og Apotheker i Aalborg som af tre Brødre først født, først betalte Naturen sin Gjeld. Fader til femten Børn, men mere end hans første Datter var Ingen ham kjær, ei heller var Nogen ham Kilden til bittere Sorg, som jo høiere hun elskede ham desto høiere saarede ham, dersom ikke Elisa's Ildvogn havde optaget Datteren, troer jeg Faderen med Ezechias vilde have levet femten Aar til, men anderledes behagede det Himlen. Dersom Ædruelighed, dersom Tarvelighed, dersom Lægemedler bidrage til at forlænge Livet, saa skulde de have gjort det her — dersom Fromhed, Hjertets Reenhed, Afholdenhed, Velgjørenhed bidrage til at gjøre Livet lykkeligere saa gjorde de det her aldeles.

Han levede et Liv, om ikke langt, saa dog gehaltriigt, saa at han kan svare til Navnet. Hos Gud er han yndefuldt modtaget, saa at han kan svare til Tilnavnet, Riig paa

Fred har han modtaget den evige Fred — Farvel Vandringsmand: Troe man behøver ei at opreise et Epithaphium for den som selv har stiftet sig et udødeligt Mausoleum.

Lilier skyldes dens Liig, hvis sneehvide Glands overstraalede Lilierne, strøe Roser for ham, hvis Hæder dufter som de yndigste duftende Blomster, strøe Blomster for hans Aske, som i sit 49de Alders Flor i Blomstertiden den 11. Mai 1690 for Verdens forkrænelige Blomst valgte sin uvisnelige

Tusindskjøn.

Dette Monument er Gud til Ære hans Huus til Ziir sin salig Huusbonde og sig Selv til Christelig Eftermæle Ladet opreise af Den Ærbaarne Himmel-salige Matrone
MAGDALENA CALOW

Som her I Aalborg af Christelige Forældre, Ædle og Welviise
DANIEL CALOW
ældste Borgemester Sammestedtzt og
METTE GRUBBE

ANNO 1647. 14 Februar Er født, Udi den Hellige Egtestand
samlet Ao 1666, 11 Martii Med Hæderlig Høuyagtbare
Welerfarne Mand

JOHANNES FRIEDENREICH

Kongl. Maysz. Privilegerede

APOTHEKER

og havde med Ham Udi 24 Aars Kierlighed Plantet her til Guds
Hauge 15 Poder. Siden fra Ao 1690. 11 Mai Satt stille for sin Gud
I sin Enckesæde 11 Aar. Til Aar 1701. 28 Januarii. Da Hun Udi
sin alders 54 Aar har igiengivet Himlen sin Siel og Jorden sit
Legome til en Ærefuld Opstandelse.

Hør stat du Vandringsmand Kast verdens tant til siide,
Tag paa Din Jesum Fat Beskick dit Huus i tiide,
Paa tre ting altid Tenck saa est du vel bered,
Din Død, Guds Dom, den ævig, ævig, ævighed.
Saa gjorde Denne Siel som Himlen Har til eye,
Huis roes I Graven blev: som Kroppen har til leye,
Hun ydmyghed til ziir hun Gudsfrygts Perle bar,
Et Contrafey af Dyd Mand saae i dette Kar.

Abraham

Daniel . . . . . Anna Catharina
Christian . . . . . Peter
Daniel . . . . . Abraham
Johannes . . . . . Magd. Margareta
Abraham . . . . . Julius Friedenreich
Christopher Diederich. Margareta
Mette Friedenreich . . . . . Daniel

Din

Hustrue

Skal Blive som et

Frugtsommelig Viintræ

Trint omkring dit Huus. Dine

Børn som Olie Quiste omkring dit
Bord.
See saa Bliver den
Mand Velsignet som
frygter Herren

Friedenreich fik bevilling som apoteker i 1665 og indrettede i 1670 apoteket i Jens Bangs stenhus, hvor det har haft lokaler i mere end 300 år. Den sælsomme bemærkning om ægteparrets ældste datter Mette hentyder til, at hun omkom, da operahuset på Amalienborg i København brændte den 19. april 1689.

Niels Christensen Hougaards epitafium.

Oppe under loftet i det søndre sideskibs vestende findes kirkens eneste rokokoepitafium. Når det er gemt så godt af vejen, at dets enkeltheder knap kan ses, skyldes det nok arkitekt Gnudtzmanns foragt for denne stilart. En nærmere betragtning f. eks. i kikkert vil afsløre, at det i sin beherskede udførelse er et ganske godt arbejde. To pludskæbede englebørn med lændeklæder støtter sig op ad indskriftfeltet og over gesimsen sidder Kærligheden med to børn flankeret af engle. Nederst afsluttes epitafiet med en rocallie.

Indskriften lyder således:

Her under hviler
Tvende i et kierligt Ægteskab fordem forenede
nu i graven samlede Himmelens Arvinger
dend forhen Høiagtbare velfornemme Borger
og Negotiant i Aalborg
nu salige Niels Christensen Hougaard
født 1689 udi Terndrup Hovgaard død 1766

Med
sin elskelige Hustrue den dyd- og gudelskende Matrone
Nu salige Engel Kirstine Jensdatter Tranders
født i Aalborg 1711 d 23 Nov. død samme Sted Ao

*Købmand Niels Christensen
Hougaards epitafium.*

S. B. O. fot.

1758 d 27 September i hendes Alders 47 Aar efter at de
begge havde levet med hinanden her udi et kærligt
Ægteskab i 25 Aar fra 1733 til 1758

Og nu paa Sielens vinge
med hinanden svæver for Lammets Trone til
deres Legemer paa Dommens dag skal ærefuld
opstaa sielene sammen til ævig tid ærindring oc

Legeret til vor frue Kirche 200 Rix
og til denne byes fattige 200 Rix

Engel nu blandt Engle svæver
med sin Mage for Guds Stol
Engel nu i Glæde Lever
Engel Klar som Himlens Sol

Ægteparret ejede den nu forsvundne store købmandsgård Nørregade 13, som var en arv efter hendes fader Jens Nielsen Tranders.

Jens Jensen Nørretranders' epitafium.

Kirkens simpleste epitafium er faktisk kun en tavle. Den er indmuret i væggen i nordre sideskib uden for Lungernes kapel. Den bærer følgende indskrift:

Til Æreminde for de Døde
 Ere dette bekostet af Velfornemme
JENS JENSEN NØRTRANDERS
 Borger og Indvaaner i Aalborg
 Fød i Nørtranders d. 6. Feb. 1705
 Død i Aalborg d. 17
 Tillige med sin kiere Hustrue
MAREN NIELS DOTTER
 Fød i Øster Sundby d. 6. Feb. 1715
 Død i Aalborg d. 16. Nov. 1779
 Som i et kierligt Ægteskab
 Avlede 2 Sønner og 2 Døttre
 Som ligeledes ere hensovede
 Til Frue Kirke haver de givet
 400 Rigsd. og 12 Huuse i Klokkestøbergude
 Og derved viist at de vare
 Den Sande Guds Elskere

Jesus tag din Ejendom
 Som fra Verden vandre
 og giv os et Hvilerum
 Hos dig blandt de andre
 som du elsker giv os roe
 I din ævige Himmel boe

Denne karl og hans pige har vel nået at bosætte sig i købstaden, inden han blev indfanget af stavnsbåndet. De 12 huse, de gav til

kirken blev i 1772 solgt for 1037 rd. 2 mk. 10 sk. Gaven var en alders- og begravelsesforsikring, idet kirken hvert år skulle udbetale dem 70 rd. i deres levetid, og efter døden give dem fri begravelse i kirken; men den overkom ikke at sætte hans dødsdato på tavlen. Han døde den 23. januar 1788.

Gravsten.

I rektor Thomas Hopps fortegnelse over gravminder i Vor Frue kirke nævnes 41 gravsten, som dels var placeret i korgulvet og dels i hoved- og sideskibet.

I tiden fra 1738 til 1877 skete der flere omfattende forandringer med Vor Frue kirke og dermed også med de gravsten, den rummede. Mange nye nåede at komme til, inden begravelser i kirkerne blev forbudt i 1806. Af de gamle sten blev nogle kasseret, og som det vil fremgå af det følgende, blev en del anvendt over andre døde end dem, de oprindeligt var bestemt for. Endelig er der på et tidspunkt foretaget en ændring i stenenes placering, hvilket kan påvises ved at sammenligne Thomas Hopps fortegnelse med den grundplan, som arkitekt Gnudtzmann udførte i 1877, og hvorpå han indtegnede de da eksisterende 38 gravsten, der så godt som alle lå i gangene mellem stolestaderne — altså hvor menigheden færdedes, medens der ingen fandtes i koret.

På Gnudtzmanns tegning er kun 12 sten nummereret og identificeret. Af disse er nr. 3, 5, 7, 10, 11 og 12 indmuret i væggene i kirkens forhal, mens nr. 1, 2, 6, og 8 sammen med en uidentificeret er indmuret i det rum i kirkens krypt, der anvendes som ligkapel. Nr. 4 Povl Pops sten og nr. 9 Johannes Friedenreichs skal nok søges i den stabel på en halv snes, der sammen med nogle brudstykker ligger i et andet rum i krypten; for de findes tilsyneladende ikke blandt de beskadigede, der er anvendt som gulvbelægning i dette og et andet rum. Alle stenene er mere eller mindre slidt af mange generationers fodtrin. Nogle er forvitret og bærer mærker efter stød og slag, og endelig er en del brudt i stykker. De voldelige beskadigelser stammer nok alle fra nedbrydningen af den gamle kirke i 1877. Herom skriver arkitekt Gnudtzmann i en indberetning:

»Ved en beklagelig misforståelse blev disse (gravstenene) ikke undersøgt forinden gulvet opbrødes, og ved hvælvingernes nedtagelse blev, trods al anvendt forsigtighed nogle sten itu-slåede.« — (Gnudtzmanns plan se side 40-41).

Gravstenene i Forhallen.

Straks til venstre for kirkens hovedindgangsdør ses en stor, knækket renæssancesten (160x241 cm Gnudtzmanns plan nr. 3), hvis indskrift er flankeret af to kvindehermer, mens de fire evangelistsymboler er anbragt i stenens hjørner. Nederst bærer den følgende indskrift: Denne sten hører Knud Rasmusen til og hans arvinger. Tillige findes der to skjolde, et med hans bomærke og initialerne K R og et andet med Jesu monogram I H S og initialerne B N D. Af Thomas Hopps fortegnelse ses, at Knud Rasmusen var borger i Aalborg, at han døde den 19. februar 1622, og at hans hustru Barbara Nielsdatter døde så sent som den 9. december 1667! Det er således Knud Rasmusen, der har anskaffet stenen for sig og sin familie, men i 1700-tallet blev den genanvendt for:

Købmand Søren Sørensen Wulff f. 20. september 1693 på Teglgården i Skørping sogn, d. 22. oktober 1742 og hans hustru Cathrine Margrethe Sternberg f. 26. november 1692 d. 7. januar 1777. De boede i Grønnings Gaard, Nørregade nr. 9. Ved testamente af 19. maj 1772 gav hun 100 rd. til Vor Frue kirke. Af kapitalens renter skulle klokkeren ved kirken årlig have 2 rd., hvorfor han »naar fornødent gøres« skulle ophøje og forbedre såvel hendes som hendes forældres grave, samt hver helligdag pynte og bestrø stenene med blomster. — Hvor længe mon det blev husket?

Til højre for døren ind til kirkerummet er indmuret en sten af samme højde som den første (139x241 cm Gs. pl. nr. 12), også den har to kvindehermer og de fire evangelistsymboler, men den er betydelig mere slidt. Dog kan det ses, at den har ligget på graven over by- og rådstueskriver Søren Sørensen Borresmid, d. i Aalborg 15. maj 1678, 44 år gammel og hans hustru Else Jensdatter d. anno 16. . Under indskriften ses to skjolde. Det venstre har et billede af en venstrevendt fugl og initialerne S S B. Det andet

har et Jesusmonogram og initialerne E I. De henviser til ovennævnte ægtepar. På stenens nederste rammekant står: - - - - hører S S B og hans arvinger til.

Borresmid var stiftsskriver i Aalborg, før han i 1664 fik kongelig udnævnelse til by- og rådstueskriver.

Den næste sten (125x207 cm Gs. pl. nr. 7) er både stærkt nedslidt og forvitret. I dens hjørner anes evangelistsymbolerne og til siderne pilastre, som viser, at der er tale om en renæssancesten. Dens indskrift er på latin. Ved kraftigt sidelys kan navnene mag. Sixti Aspach og Anna Møinichsen samt enkelte ord ses.

Sixtus Aspach var født i København den 2. december 1672 og døde 3. februar 1739. Han blev i 1705 sognepræst ved Vor Frue kirke, og hvad der var usædvanligt, tillige stiftsprovst for Aalborg stift. Et embede, der ellers overalt var og er knyttet til stiftets domkirke. Siden blev han også udnævnt til titulær biskop.

Efter Anna Møinichsens død var han først gift med Maren Laursdatter Popp og derefter med Dorthea Marie Rose. I sine tre ægteskaber blev han fader til 19 børn.

Navnene på de sidste to hustruer ses ikke på stenen. Ifølge Thomas Hopp skulle Marens navn have været der, men det er ganske udsløttet.

Nederst på stenen kan læses nogle initialer i forbindelse med to Jesusmonogrammer: S L C S, M V D og B M D. Ingen af dem kan stå for Aspach eller hans tre hustruer. De må derfor vise hen til personer, der tidligere er begravet under stenen, således at der også her er tale om genbrug, hvad stenens stil allerede havde røbet.

På forhållens vestvæg findes to gravsten. Til venstre en baroksten (159x237 cm Gs. pl. nr. 5). Den har indskrift i et cirkelrundt felt omgivet af en krans med barokkens foretrukne blomst, tulipanen. I hjørnefelterne står fire kvindeskikkelser. Øverst Troen med sit kors og Håbet med sit anker. De to forneden er vanskeligere at tyde. Hende til venstre bærer et lam. Det kan være Kærligheden. Den sidste har intet kendetegn, men da hun står med foldede hænder, symboliserer hun måske også Troen?

Stenen er en typisk familiegravsten med mange navne repræsenterende fire generationer:

Købmand Erik Jensen d. 9. november 1640 og hans hustru Anna Knudsdatter d. 6. maj 1660.

Deres søn Jens Eriksen f. 8. juni 1624 d. 19. maj 1688 og hans hustru Mette Jacobsdatter f. 13. juni 1625 d. 9. ----- 1700

Deres søn Erik Jensen f. 14. december 1655 d. 27. maj 1725 og hustru Anna Jespersen f. 1. september 1670 d. ----- 17 --.

Deres datter Kierstine Eriksdatter d. 23. januar 1730 og Erik Jensens broder Povel Jensen.

Nederst på stenen står: Stenen opsat 1703 af arvinger.

Erik Jensen (nr. 2) var købmand i Vesterå nr. 13 og rådmand fra 1703 til 1710. Hans hustru Anna Jespersen var den længst levende af familien. Derfor var der ingen til at sørge for, at hendes dødsdag og år kom på stenen. Hun var datter af den hovedrige Aalborg-læge Niels Jespersen. Ved fundats af 5. februar 1731 bortskænkede hun 3.633 rd., hvoraf det meste tilfaldt de fattige i Aalborg og Nørresundby. Til vedligeholdelse af sine forældres grave i Vor Frue kirke gav hun 200 rd. Ifølge kirkebogen blev hun begravet den 8. oktober 1743.

Den anden gravsten på vestvæggen er en prægtig renæssancesten (173x253 cm Gs. pl. nr. 11) med legemsstore portrætfigurer af borgmester Jørgen Olufsen (173 cm) og hustru Maren Pop (170 cm) flankeret af pilastre. Under disse findes små, ovale felter. I det venstre ses hans bomærke og i det højre hendes initialer M P. Også denne sten har evangelistsymbolerne. Den er temmelig nedslidt og i det rektangulære indskriftfelt nederst findes nogle beskadigelser, der er gået ud over enkelte bogstaver, tal og ord. Trods det kan indskriften med nogenlunde sikkerhed rekonstrueres. Det manglende er her gengivet i parenteser.

HER VNDER HVILER ? (M)AND JØRGEN
 OLESØN BORGER I AALBORG (S)OM HE
 DEN SOVF I HERREN (AA)R 16(45)
 MED SIN KIERE (HVSTRVE) MARINE

POPPIS SOM HEDEN (SOVF) I HER(REN)
 AAR 1645 GUD (GIVE) DEM EN
 GLÆDELIG OG ÆREFULD OPST(ANDELSE)

Jørgen Olufsen var halvbror til Jens Bang og som denne født i Horsens, men kom til Aalborg, hvor han blev storkøbmand, rådmann og siden borgmester. Han ejede den store gård Østerågade 23-25, som endnu bærer hans navn. Maren Pop var datter af borgmester Povl Pop, der gav prædikestolen til Vor Frue kirke.

Nederst på Maren Pops kjole findes to skjolde. I det venstre ses rester af et bomærke samt et *S* og et *B* med så stor afstand, at der må have været endnu et bogstav. I det højre skjold er der et Jesusmonogram og derover initianerne *M I D B*. Under skjoldene står årstallet 1667. Da ægteparrets søn Hans Jørgensen Budtz døde dette år, og hans hustru hed *Maren Johans Datter Brandt*, kan skjoldene måske henvise til dem? Kun *S*'et bringer forstyrrelse i regnskabet; men der kan ikke være tale om andre af Jørgen Olufsens og Maren Pops børn, og det vil nærmest være utænkeligt, at stenen allerede efter kun 22 år er kommet på fremmede hænder.

Hans Budtz var købmand ligesom faderen, men ikke så kendt som sin hustru. Efter hende bar broen over Østerå ud for Bispensgade navnet Maren Brandts bro.

Den sidste sten i forhallen findes på nordvæggen bag indgangsdøren. Det er en meget velbevaret, rødbrun baroksten (109x191 cm Gs. pl. nr. 10). I hjørnerne har den evangelistsymbolerne. Mellem de to øverste ses et dødningehoved med korslagte knogler og en besynderlig figur, som måske skal gøre det ud for en engel? Nederst på stenen findes et liggende anker.

Indskriftfeltet er ovalt og omgivet af en krans og fire tulipanlignende blomster. Teksten er let læselig. Den beretter, at stenen har ligget på graven over borger og handelsmand i Aalborg Willads Sommer f. 1716 d. 1766 og hans to hustruer Maren Christensdatter f. 1711 d. 1760 og Cecilia Brøndlund f. 1725 d. 17... .

Borgmester Førgen Olufsens stærkt nedslidte gravsten. Lars Rostrup Bøyesen fot.

Købmand Villads Sommers gravsten.

Lars Rostrup Bøyesen fot.

*Gravstenene i ligkapellet og de øvrige rum
i kælderen under koret.*

De fem gravsten i ligkapellet er fordelt på rummets fire vægge. Mod øst er indmuret en kraftig renæssancesten (176x216 cm Gs. pl. nr. 8). Den er knækket i to stykker og har evangelistsymbolerne i hjørnerne. I stedet for hermer i siderne har den to apostelskikkelser. Til venstre står Peter med Himmerigs nøgle og i modsatte side Paulus med et drabeligt tohåndssværd. Over stenens indskriftfelt ses et relief af Kristi opstandelse, der overværes af to romerske soldater, og under feltet findes en liggende skikkelse med et timeglas. — Et memento mori. Stenens indskrift lyder:

Her under denne Sten hviler ærlige og velacte
Mand S: Rasmus Jensen Holst. Slottschriver
paa Aalborg Hws. Borger og Raadmand her udi Aalborg
som heden sov i Herren den 17. April 1647. Hans
Alders 48. Med hans Hustrue ærlige og gudfrygtige Qvinde
Margrethe Christensdatter, som hensovf i Herren
den ..... Aar 16 ..

Holst blev rådmand i Aalborg 1646 og gav året efter en stor lysekroner til Vor Frue kirke. Han er sikkert også den Rasmus Skriver, der i 1642 gav 33 rd. og 2 mark for et lejersted i kirken. Når hustruens dødsdag og år ikke er udfyldt på stenen, skyldes det, at hun efter mandens død giftede sig med rådmand Laurids Lauridsen, og derfor blev hun ikke begravet under denne sten, men sammen med sin anden mand.

I kapellets sydvæg ses en meget slidt og noget repareret sten (141x240 cm Gs. pl. nr. 6). Også den har evangelistsymboler og sidefigurer. Til venstre står Adam. Han holder den ene hånd for munden og dækker sig med det figenblad, han har i den anden. Ved hans fødder ligger et dødningehoved. Under ham ses et skjold med et bomærke og ulæselige initialer. Til højre står Eva med æblet i den ene hånd og figenbladet i den anden. Også under hende er der et skjold. Det har et Jesusmonogram, et ulæseligt bogstav og derefter H D (måske Hansdatter?). En kvindeskikkelse i halv figur

støtter hænderne på overkanten af feltet med stenens indskrift, der delvist er udslettet, men følgende kan læses ved kraftigt sidelys:

Diderich Christian Jüngling . . . . .
 Borger og Negotiant . . . . .
 som døde den . . . . .
 Med sine tvende Søstre
 Anne Christensdatter Jüngling d. 18. 1742
 Elsebeth Christensdatter Jüngling d. 21. 1788

Stenens nederste trediedel er uden indskrift. Bomærket, initialerne og hele stenens karakter viser, at den har været brugt før, således at der også her er tale om genbrug.

Jüngling var ungkarl og i mange år kirkeværge for Vor Frue kirke og tillige dens største velgører. Han skænkede den ikke mindre end 8.428 rd. For som han udtrykte det i sit testamente ». . . at opfylde mit hjertes ønske at se kirken i levende live forhjulpet i fremtiden efter min død til en faststående perpetueret og urykkelig kapital, der til alle tider kunne være til nytte.«

Også hans to søstre var ugift. Fra 1740 til sin død i 1799 ejede Jüngling gården på det vestre hjørne af Bredegade og Slotsgade, hvor han boede. To mindre ejendomme gav han til kirken.

Til venstre på vestvæggen er en sten i renæssancestil (144x214 cm Gs. pl. nr. 1). Den er revnet og næsten nedslidt i højre side. I hjørnerne har den evangelistsymbolerne og til siderne en mands- og en kvindeherme. Over indskriften findes en kartouche med en stående engel. Af indskriften er kun venstre side delvis bevaret, derfor læste arkitekt Gnudtzmann navnet Munch, mens det af Thomas Hopps optegnelser fremgår, at det var Munchertz. Thomas Hopps tekst gengives her, men således, at det bevarede skrives med store bogstaver og det udslettede med småt i parentes.

(Her under hviler høyagtbare høyfornemme Mand)
 ANDREAS MUNCH (ertz forðum Kiøb- og Handelsmand
 her i Staden)

FØD AAR 1664 (d. 12 Augusti død Aar 1709 d. 9. oktober.
saavel som og hans kiære Hustru)

MADAME GIERTRUD (Pedersdatter)

FØD 1677 D. 13. FEBRUARI DØD 1717 (d. 20 Februari
udi hendes Alders 41 Aar, efter at de havde afled her
udi Verden 3de Sønner og 5 Døttre af hvilke en)

DATTER MAREN MUNCH (ertz døde udi hendes Alders)
34 UGER (og en Søn)

JOHAN MUNCH (ertz som levede her i Verden en Time).

Ved siden af Munchertz' sten er anbragt endnu en renæssancesten (145x211 cm) med evangelistsymboler og kvindehermer, den er ikke nævnt af Gnudtzmann, men er da også så nedslidt, at kun nogle bogstaver og tal samt ganske få ord kan ses ved stærkt sidelys. Til højre står 1652, ordet Gud, navnet Anne og til sidst ordet Amen. På stenen findes et bomærke og et Jesusmonogram.

I Thomas Hopps fortegnelse omtales en sten over Mogens Jørgensen, som døde 1652 den 25. september og hans hustru *Anne* Jørgensdatter, der døde 1656 den 28. december. Om det er dette ægtepar, stenen henviser til, kan kun blive gætteri, men det er en mulighed.

I kapellets nordmur findes den sidste sten. Den er af en anselig størrelse (167x264 cm Gs. pl. nr. 2). Dens nederste partier smuldrer og den er overalt forvitret og slidt. I hjørnerne har den meget store evangelistsymboler. Det er den figurrigeste af samtlige gravsten i kirken. Til venstre står Moses med Lovens tavler og til højre Johannes Døberen med sine kendetegn: Et kors og et lam på en bog. De symboliserer Det gamle og Det nye Testamente og træder på skjolde uden mærker eller initialer. Stenens øverste trediedel har en fremstilling af Jesu opstandelse, der overværes af brynjeklædte, romerske vagtsoldater. Nederst er placeret et relief med tre personer, som vist skal være Gudfader mellem to træer og til siderne for disse står Adam og Eva. Af indskriften kan kun læses:

Denne sten og begravelse tilhører
 NIELS THYGESEN
 f. 13. august 1717 d. 29. oktober 1783

Niels Thygesen var en af Aalborgs betydelige købmænd i den gyldne handelsperiode i slutningen af 1700-tallet. Han boede i Lybækkergården på Østerågade. Hans datter blev gift med den kendte stadhauptmand Hans Wigelsen, der videreførte svigerfaderens forretning.

Blandt de utilgængelige gravsten i kryptens andet rum findes et mindre brudstykke med et evangelistsymbol og denne indskrift:

..... STED HØRER MESTER CHRISTEN MORTENSEN
 TIL OG HANS ARVINGER

Mester Christen Mortensen blev 1653 rektor for Aalborg Katedralskole og magister 1655. Han fik af Fr. III. tienderne af Ø. og V. Hassing sogne lagt til rektorembedet. Hans hustru var søster til borgmester Jacob Urbansen. Mester Christen døde 1677 og Maren 1680.

Foruden de allerede nævnte personer kendes navne på en lang række af betydende mennesker, der, skønt boende i Budolfi sogn, blev gravsat i Vor Frue kirke. Her skal blot nævnes borgmestrene Christen Mikkelsen, Lars Hansen Skriver, Hans Sørensen sen., Christopher de Hemmer, Christen van Ginkel og Hans Sørensen jun. Biskopperne Laurits Nielsen Riber, Anders Andersen Ringkøbing og Matthias Foss. Sandsynligvis blev også Jens Bang begravet i Vor Frue kirke; thi i kirkens regnskaber anføres udgifter til de lys, som brændte for Jens Bang og for klokkerne, der ringede over ham. Endelig har mange af hans herboende slægtninge fundet deres sidste hvilested i kirken.

Vor Frue kirke efter ombygningen i 1878.

H. Tønnies fot.

Efter at Vor Frue kirke for 100 år siden fik sin nuværende skikkelse, er der kostet meget på dens vedligeholdelse og forskønnelse. Navnlig i de seneste år er der ofret store summer på disse opgaver. I det ydre er den største forandring, at hele kirken er blevet kobbertækket, hvilket ad åre vil give den et langt smukkere udseende; nemlig når kobberet har fået tid til at irre og givet taget den fine grønne farve, som derved fremkommer. I det indre er der særlig grund til at hæfte sig ved istandsættelsen af Lungernes kapel og konserveringen af de mange renæssanceepitafier, men tillige ved orgelfacadens reovering og det gotiske krucifiks' restaurering og anbringelse i korbuen. Disse og flere andre ting har forskønnet kirkerummet, der nu fremtræder så smukt som aldrig før siden genindvielsen. Dog kunne det ny kapel og stenepitafierne trænge til en kærlig hånd, hvilket ville sætte den sidste lille prik over i-et.

Den foreliggende gennemgang af Vor Frue kirke, er ikke alene skrevet ud fra et ønske om at give menigheden og hvem der ellers interesserer sig for kirken, et indblik i dens historie og i det rige inventar, den rummer, men også i ønsket om at mindes de mennesker, som ved deres gaver har været med til at smykke den. Kunne gennemgangen desuden medvirke til at skabe større forståelse for det arbejde og den forkyndelse, der foregår i Vor Frue kirke, ville et tredje ønske være opfyldt.

Til slut skal rettes en tak til Sparekassen Nordjylland. Uden dens velvillige, økonomiske støtte var artiklen ikke blevet ilustreret. Tak til museumsdirektør Lars Rostrup Bøyesen, der har anvendt megen tid på at fotografere i kirken, til rektor Kai Løber for oversættelse af de latinske tekster og til kirkens personale for hjælpsomhed med mange praktiske ting.

Utrykte kilder.

1. Dronning Margrethes gavebrev 1391 og genbrev 1393. Rigsarkivet.
2. Kirkens regnskaber. Aalborg rådstuearkiv. Landsarkivet Viborg.
3. Thestrups samlinger til Aalborgs historie. Det Kgl. Bibliotek.
4. Gnudtzmanns indberetning til kirkeinspektionen 24.-5.-1877. Kirkeministeriet.
5. F. Uldalls indberetning til Direktionen for de antikvariske mindesmærkers bevaring. 24.-9.-1868. Nationalmuseet.
6. J. Kornerups indberetning til kammerherre Worsaae. 11.-8.-1877.
7. Gnudtzmanns indberetning til Ministeriet for kirke og undervisningsvæsenet 28.-10.-1878. Nationalmuseet.
8. Nationalmuseets inventarprotokol.
9. N. J. Termansens indberetning til Nationalmuseet 4.-4.-1959.
10. J. Th. Madsens indberetning til Nationalmuseet 23.-12.-1959.

Trykte kilder.

- Erich Pontoppidan. *Annales Ecclesie Danicæ*. 1741—52
- J. P. Stenholm. *Aalborg klosterhistorie*. 1904.
- Francis Beckett. *Danmarks kunst*. 1924.
- M. Mackeprang. *Jydske Granitportaler*. 1948.
- Poul Nørlund. *Gyldne altre*. 1968.
- Ernst Fischer, *Västergötlands romanske stenkunst*.
- D. Talbot Rice. *The Oxford history of English Art*.
- A. W. Clapham. *English Romanesque Architecture before the Couquest*.
- A. W. Clapham. *English Romanesque Architecture after the Couquest*.
- Erich Pontoppidan. *Den danske atlas*. V. 1769.
- Hans de Hofman. *Samlinger af publice og private stiftelser*. . . .
- C. Bruun. *Oplysninger om de Frue Kirke i Aalborg tilhørende kapitaler*. 1841.
- Jørgen I. Soetmann. *Vor Frue af Aalborg*. 1928.
- Hans H. Fussing. *En stenhuggerkontrakt fra 1624*. I *festskrift til Chr. Axel Jensen*.
- Chr. Axel Jensen. *Håndværkerforeningens panelstuer i Aalborg*. 1901—3.
- Chr. Axel Jensen. *Alteret i Vor Frue kirke i Aalborg*. 1901—03.
- Chr. Axel Jensen. *Danmarks Snedkere og billedsnidere*. 1909.
- Francis Backett. *Aarb. f. nordisk Oldk. og Hist.* 1918.
- Vilh. Lorenzen. *Danske Benediktinerklostre*.
- C. Klitgaard. *Gravskrifter fra den gamle Vor Frue kirke i Aalborg*. *Personalhistorisk tidsskrift* 6, r. VI 1915.
- C. Klitgaard. *Kjærulfske Studier*. 1914—18.
- S. Grantzau. *Aalborgmalere i 500 år*. 1970.
- Kr. Værnfelt. *Algade i Aalborg*. 1964.
- Kr. Værnfelt. *Bispensgade i Aalborg*. 1963.
- Kr. Værnfelt. *Ved hestemarked og søboder*. 1962.
- A. H. Nielsen. *Embeds- og bestillingsmænd i Aalborg*. 1879—80.
- Troels Lund. *Mogens Heinesen*. 1877.
- Danmarks Adels Aarbog*.
- Theriaca* hefte 10. 1965.
- F. Veilbach *Kunstnerleksikon*.
- F. Uldall. *Danmarks middelalderlige kirkeklokker*. 1906.
- Kirkehistoriske samlinger*.
- Aalborg Amtstidende*.
- Aalborg Stiftstidende*.
- Aalborgposten*.
- Nordjyllands Folkeblad*.
- Dagbladet*.
- Berlingske Tidende*.

Bidrag til urmageriets historie i Himmerland og Kjær Herred¹⁾

Af Jens Lampe.

Når man i dag taler om ure, tænker de fleste vel på mekaniske eller elektroniske ure, men både solringen, soluret, vanduret og sanduret eller timeglasset såvel som det senere opfundne mekaniske ur betegnedes i middelalderen med det latinske ord »horologium«, hvis kerne er »hora« = time (smlgn. fransk »heure« og engelsk »hour«). I denne afhandling bruges ordet ur simpelthen i betydningen tidsmåler.

Det teoretiske grundlag for al tidsmåling er et vist kendskab til astronomien. Det største danske navn indenfor denne videnskab er som bekendt Tyge Brahe (1546—1601). Blandt de mange, som besøgte ham og lærte af ham, var Christen Hansen Riber (1567—1642), som blev biskop i Aalborg og også gjorde sig kendt som kartograf og oldgranser. En fiskersøn fra Løgstør, Peder Nielsen Horrebow (1679—1764), blev astronom og fysiker og var så flittig og dygtig, at Ole Rømer (1644—1710) gjorde ham til sin assistent. Horrebow blev senere professor i astronomi ved Københavns universitet, og hans vigtigste indsats blev hans metode til bestemmelse af et steds polhøjde, hvilket havde betydning ved opstilling og justering af solure.

Skønt domkirken i Lund fik sit kunstur ca. 1380 og Ribe domkirke sit tårnur i 1401, haves ingen sikre spor af ure eller urmagere i Himmerland og Kjær herred før 1683, da der opsattes et ur i Fræer kirketårn. Men muligvis skyldes den manglende dokumentation af ure i Aalborg de bitre kendsgerninger, at byen i 1501 og 1530 ramtes af to store brandkatastrofer, hvorunder bl. a. det gamle rådhus og betydelige arkivalier gik til grunde, lige som Aalborg led

hårdt under Johan Rantzaus erobring i 1534, under besættelsen af de kejserlige tropper 1627—29 og den tvungne indkvartering af svenske tropper 1644 og 1657—60. Det må dog tilføjes, at vi har et indirekte bevis på, at Nibe havde et kirkeur allerede i 1672, for i dette år stævnedes klokker Poul Petersen sine medborgere for resterende løn »for klokkerne at ringe og seyerværket (dvs. urværket) at stille«²). Altså må Nibe kirke have haft et urværk i 1672. Det senmiddelalderlige sejerværk var forsynet med en »jacquemart«, dvs. en mekanisk figur, som nu er anbragt på vestvæggen over orglet. Den langskæggede mand sidder med en klokke i den ene hånd og en stang i den anden. Med en snor har der været forbindelse mellem tårnuret og figuren, så hånden med stangen har kunnet bringe klokken til at lyde. Vi har sidestykker til denne »jacquemart« i Klipleve i Sønderjylland og de kendte figurer »Kirsten Kimer« og »Per Døver« i Roskilde domkirke. Nibes nuværende tårnur er fra 1905.

Men vi har lov til at formode, at der på klostrene langs Limfjorden, som vi ved, det har været tilfældet i dominikanerklostret i Holbæk, Ringsted kloster, Helligåndsklostret i Fåborg, Gråbrødreklostret i Odense og Sct. Claræ kloster i København, har været tidsmålere af forskellig slags, således at munkene og nonnerne kunne bede de faste daglige bønner og messer til de rette tidspunkter, de såkaldte kanoniske timer: matutinum, laudes, prima, tertia, sexta, nona og vesper³). I den i Vadstena kloster i Sverige førte »Diarium Vadstenense« fra tiden 1344—1545 antydes flere gange, at der fandtes ure i klostret. Et af disse siges at være konstrueret i den første halvdel af 1400-årene af munken Andreas Jacobi. I året 1507 udførte en anden Vadstena-munk, Peter Astronomen, det berømte ur i Uppsala domkirke⁴). Da Vadstena-munkene havde jævnlige forbindelser til Danmark, ville det være utænkeligt, at jyske klostre ikke skulle være forsynet med tidsmålere. Så indtil nye kilder måtte bevise noget andet, må vi have lov til at regne med, at også klostrene i Nordjylland har været hjemsted for sejerværker. Det er en kendt sag, at klostrene ikke blot var fristeder for boglige sysler og åndelig selvtugt, men også var rammen om håndværk, havebrug, mølleri og tekniske og kunstneriske sysler og at mange munke og

lægbrødre blev foregangsmænd på det praktiske livs områder. Dette var i særlig grad tilfældet med cistercienserne, som holdt til i Vitskøl i Overlade sogn. Desuden var der et nonnekloster i Sebber og tre klostre i Aalborg. Når der ingen dokumentation foreligger om ure disse steder, skyldes det sandsynligvis, at reformationen og dens krige gik hårdt ud over klostrene, så der kun er meget få levninger og næsten intet bohave blevet tilbage⁵).

Vore hidtil kendte kilder tier også om de første tårnure i Aalborg, skønt den i lang tid var landets største provinsby. Det oprindelige urværk i Sct. Budolfi kirketårn menes at være fra 1700. Af Aalborgs vider og vedtægter fra 1563 fremgår imidlertid, at man må have haft et tårnur længe før, eftersom der »fra Scti Michaelis dag til Allehelgensdag skal ringes af vagt, når klokken slår 4 efter midnat«. Hvem der har fremstillet urene i Frær, Nibe og Budolfi vides ikke. Den første urmager, som kendes fra området, var Johan Christian Torbeck, som var født i hansestaden Lübeck og døde i Vor Frue sogn i Aalborg 1734. Han fik borgerskab som »lille-urmager« i København 1702, men flyttede til Aalborg 1705 og virkede altså her i 29 år. Hans søn og sønnesøn blev også urmagere i staden. Torbeck medbragte fra sin hjemby en fagkundskab, der kom hans senere kolleger i Aalborg og opland til gode. Men endnu var mekaniske ure så dyre, at kun herremænd og meget velhavende borgere havde råd til at anskaffe dem. De fleste klarede sig med mere primitive tidsmålere.

På Aalborg historiske Museum findes et defekt timeglas af ubestemmelig alder og et større timeglas med surring af hørtråd i en ramme af egetræ med grov ornamentik. Glasset stammer fra Budolfi kirke, hvor det har været anbragt på prædikestolen, så præsten med et blik kunne se, hvor længe han havde talt⁶).

Endvidere findes på museet en lille, grønlig glasflaske uden overgang mellem hals og skulder, som menes at være et såkaldt »løgglas«, dvs. et timeglas af den ældre sammensurrede type, som især brugtes til søs. Det har sandsynligvis været brugt som skibsur. Arbejdet om bord var delt op i fire vagter, og hver vagt i otte glas. Et glas svarede altså til en halv time og blev markeret med slag på skibsklokken. Endelig har museet to solskiver, den ene 21x21 cm og

den anden 11x11 cm og med angivelse af polhøjden på det sted, hvor den skulle opstilles, samt et solur fra Øster Toftegård i Gåser sogn fra 1761.

Soluret var med alle sine mangler den kontrol, man måtte benytte til at justere de mekaniske ure med helt op i 1700-årene. I århundreder klarede man spørgsmålet om, hvilken tid på døgnet, det var, ved iagttagelser af solen, månen og stjernerne.

Af solens stilling på himlen beregnede man dagens inddeling, så arbejds-, spise- og hviletider kunne skifte med passende mellemrum. I klart vejr tog man mål af solens stilling til visse punkter i terrænet og af solstrålers og skyggers retning inde under husets lyrehul og ved vindueskarmen.

Fra »Sæterjentens søndag« af Jørgen Moe (1813–87) ved vi, at man også i Norge tog tidkending på lignende måde. Det hedder nemlig i et vers:

På solen jeg ser, det lider alt frem,
 snart er det ved højmessetide.
 O, den som en stund fik ønske sig hjem
 blandt folk, som på kirkevej skride.
 Når solskiven stiger lidt, så den står
 der midt over skaret i kammen,
 da ved jeg i dalen klokkerne går,
 da ringer fra tårnet de sammen.

Fattigfolks »vækkeur« var en hane. Det hed sig, at den efter midnat galede hver time, og når den galede tredje gang, var det tid at stå op. I byerne havde man om aftenen og natten vægternes råb og salmevers at rette sig efter. Det er egentlig først med det industrielle gennembrud og de dermed forbundne ydre vilkår for befolkningen og samfærdselsmidlernes udvikling, at der opstår et behov for præcis tidsmåling. Arbejdet på værksteder og fabrikker skulle begynde på et bestemt klokkeslæt, mælken til andelsmejeriet skulle være leveret inden en vis tidsfrist, butikker åbnede og lukkede på bestemte tider og jernbaner, dampere og færger havde faste ankomster og afgang.

*Solring, ca. 10 cm i tværmål.
Brugtes som tidsmåler, især af
byrdedrenge i Jylland.*

(Tegnet af J. P. Junggreen Have).

I årene før ca. 1850 var det faktisk kun gudstjenester og kirkelige handlinger, som begyndte på et bestemt klokkeslæt.

Den ældre Vor Frue kirke i Aalborg fik et sejerværk i 1798⁷⁾, opsat af Jens Christensen (1763—1838) fra Gullev ved Bjerringbro. Han var bysmed og urmager, oplært af sin fader. Det har nok ikke været helt let for ham at få dette fornemme arbejde, men Jens Smed mødte med gode anbefalingskrivelser for sin duelighed, bl. a. fra amtmanden i Thisted, og han behøvede da heller ikke at skamme sig over sit værk. Hans ur med messinghjulværk vakte almen beundring, og det fortælles, at ståldelene deri var så hærdede, at de kunne ødelægge den hårdeste fil. Da kirken blev delvis nedbrudt 1877 og afløst af en ny året efter, blev sejerværket efter en grundig reparation overført til det restaurerede tårn, og det viste sig, at værket var stærkt nok til at kunne drive viserne på to skiver. Der opsattes nemlig foruden den gamle skive, som vendte mod nord, en ny mod syd. I dag har kirken urskiver til alle verdenshjørner.

Vor Frelzers kirke, som blev opført 1900—1902, har urværk med neonoplyste visere. Værket blev fornyet i 1966⁸⁾. Ansgars kirke, opført 1927—29, har urværk med fire glasskiver. Sct. Marcus kirke, opført 1928—33, har ligeledes urværk med fire glasskiver. Vejgård

kirke, opført 1903—04, har urværk med tre skiver. Alle de nuværende urværker i Ansgar, Budolfi, Marcus, Vor Frelser og Vor Frue er bygget af tårnursfabrikant Julius Bertram-Larsen (1854—1935) og dennes søn Frithjof Bertram-Larsen, f. 1891, København⁹). I den ældre Sct. Nikolaj kirke i Hobro må der have været et urværk før 1736, for dette år omtales købet af et »sejerværk, som tilforn var i Hobro kirke«. Et ældre urværk omtales igen 1837, men da den nye kirke ved Adelgade-Skibsgade opførtes i 1852, bestiltes et nyt kirkeur af urmager Rasmus Chr. Islin (1819—57) i Randers. Det var færdig og blev anbragt i tårnet 1855 og kostede 1000 rdlr. Men Islin skulle så også forpligte sig til i et tidsrum af 5 år »at indestå for urets rigtige gang og for egen regning foretage de rejser, som tilsynet i nævnte tid måtte foranledige«¹⁰).

Den første urmager i Hobro var Jens Christensen Hvilsom (1772—1841). Løgstør fik sin i 1822, nemlig Christen Jensen Præstmark (1797—1846), da byen havde ca. 600 indbyggere, mens Nibe først fik urmager i 1840, da byen knap havde 1200 indbyggere. Han hed Christen Kock. Nørresundbys første urmager hed Michael Petersen Terp (1784—1876).

Nørholm kirkes tårnur er fra 1700-årene, Sønderholms af ukendt alder. Det samme gælder urene i Alstrup og Blenstrup. Fjelsø havde et ur i 1859 (if. Trap), men det nuværende er anskaffet i 1938. Gedsted fik i 1922 et ældre ur med klokkespil, bygget i Hillerød. I 1922 blev det købt af Bertram-Larsen og kombineret med et nyt klokkespil, som kl. 12 spiller C. E. F. Weyses melodi til »Dagen går med raske fjed...« Skals kirke fik sit tårnur 1929, og Vognsilds blev skænket kirken 1937 af gårdejer Anders Byrialsen. Overlade har et tårnur fra 1956, Farsø fra 1960, Sønderup 1964, og endelig har Suldrup og Ulbjerg tårnure.

Af tårnure på verdslige bygninger kan nævnes Buderupholm, Egensekloster, Krastrup, Langholt, Lindenberg, Lundbæk, Nør-lund, Ovegård, Randrup, Visborggård (opsat af Jens Christensen, Gullev), og Willestrup. Det kan nævnes, at førnævnte tårnursfabrikant Bertram-Larsen har konstrueret og opsat urene i Hobro, Løgstør, Gedsted og Klejtrup kirker¹¹).

De første mekaniske ure fremstilledes af smede, og indtil 1755 stod

urmagerne lavsmæssigt under købstædernes smedelav. Men efterhånden som urmagerens hovedproduktion var blevet stueure, bordure og lommeure med mere komplicerede gang- og slagværker af messing, var der opstået et ønske om eget lav, og i 1755 blev urmagerlavet i København stiftet som det første og eneste i Danmark, Norge, Island og hertugdømmet Slesvig eller Sønderjylland, hvorfor mestre i provinsen i stor udstrækning lod sig indskrive i dette lav.

Ure blev først almindelige i årtierne før 1800 og var enten simple vægure med én viser (viserværker) eller større standure, som i nogle tilfælde blev gravet ned i lergulvet.

Herregårdene, præstegårdene og de mere velhavende hjem i købstæderne var allerede udstyret med ure af forskellig slags fra omkring 1750, især i det østlige og sydlige Danmark.

Af skifter fra Aalborg amt fremgår det, at ure knap var så udbredt i amtet som længere sydpå. Men efter ca. 1800 begynder lommeurene at dukke op. Det ældste, vi kender i Danmark, skal have tilhørt Tyge Brahe. De første ure havde spindelgang. Senere kommer der ure med uro og cylindergang, men de dukker først op i Danmark omkring 1840. Den frie ankergang, som englænderen Thomas Mudge først konstruerede, forblev længe ukendt for de fleste urmagere. Fra 1842 tages den op i den schweiziske urproduktion. I 1800-årene er mekaniske ure ikke længere en raritet, men har fået deres naturlige plads i det standsmæssige interiør og dukker derfor op nu og da i tidens genremalerier.

Ifølge en statistik fra 1768 havde Aalborg 3 urmagere og det samme antal i 1803.

Af de første 12 urmagere, som virkede i Aalborg inden 1800, var de 3 tilflyttede fra udlandet og 2 fra hovedstaden. De øvrige 7 ses ikke at være født i Aalborg, hvilket kunne tyde på, at håndværket ikke har haft en lokal tradition at bygge på, men har fået sine impulser udefra.

Blandt de tilflyttede var Moses Joseph, der »den 18. februar 1787 fremkom for retten på Aalborg rådstue. Han var af den jødiske nation, barnefødt i købstaden Fredericia, som ved kgl. bevilling af 29. september 1786 har fået tilladelse til at nedsætte sig her i Aal-

borg og ernære sig af urmagerprofessionen. I anledning heraf begærede han på denne profession her sammesteds at få borgerskab. Det blev bevilget af magistraten. Og derpå aflagde han sin ed som borger efter de skikke, som bruges hos den jødiske nation samt betalte i borgerskabspenge 6 rdlr.¹²). Også han tilførte byen et fagligt incitament, som ikke var uvæsentligt.

Desværre findes der relativt få bevarede ure fra Kjær herred og Himmerland, og af mestrene ses ingen at have gjort sig gældende ved særligt fremragende præstationer, som det f. eks. har været tilfældet med de aalborgske guldsmede og billedskærere. I 1735 pålagde regeringen samtlige amtmænd at fremskaffe oplysninger om de næringsmæssige tilstande i amtet. Fra Aalborg amt klagedes over de håndværkere på landet, som gik byens håndværkere i næringsen, og det skønt landsbyhåndværkerne »ere mest overalt forarmede undtagen ganske få«. Ifølge Danske Lov af 1683 og lov af 1773 var det forbudt håndværkere, som ikke dækkede bøndernes nødtørftigste behov for håndværksarbejde at nedsætte sig på landet, men ingen af lovene blev strengt håndhævet, og der gaves jævnligt dispensationer af sociale hensyn. Derfor kunne man også træffe urmagere i landsbyerne, men urmageriet var oftest kombineret med et mindre husmandsbrug eller et andet håndværk, f. eks. smed, gørtler, knappestøber, snedker eller glarmester. Disse klokkemagere boede fortrinsvis ved landsbygaden og havde som regel ikke mere jord, end at de kunne holde en ko eller et par får eller geder. Kunne de ikke få deres udkomme af jorden eller håndværket alene, måtte de arbejde som daglejere for bønderne. De dygtigste og mest initiativrige søgte måske lykken ved at løse borgerskab i købstæderne. Hvis de var heldige at kunne bringe nogen kapital med sig og købe hus, kunne de gøre sig håb om at blive anerkendt af byens egne urmagere.

I købstæderne kunne urmageriet kombineres med guld- og sølvsmedeerhvervet, juvelér, gravør, ciselør, optiker eller handel med ting som f. eks. kikkerter, musikinstrumenter, fotografiapparater, eller endog symaskiner og cykler, da disse ting kom frem.

Havde man borgerskab, måtte man antage svende og lærlinge. Disse fik kost og logi hos mesteren samt pasning og pleje i sygdoms-

tilfælde. Læretiden var 5-7 år efter alder og aftale med forældre eller værge, og den påbegyndtes efter en temmleig kort prøvetid. I læretiden oplærtes drengen i faget, men en stor del af hans dag gik med at hjælpe i mesters hjem og køkken. Det var almindeligt, at unge urmagersvende drog på rejse for at se sig om og lære nyt i deres fag. En tid var det ligefrem påbudt, at de skulle have vandret »på valsen« i udlandet nogle år, inden de kunne blive mestre. De foretrukne mål for rejserne var for urmagersvende Tyskland, Østrig og Schweiz. To urmagersvende fra Himmerland blev i Hamborg, hvor de nedsatte sig som mestre.

Helt op i 1700-årene var den almindelige form for urmageri som for anden håndværksvirksomhed en lille bedrift, hvor én mester og — i byerne — nogle få svende og lærlinge — forarbejdede varerne efter nærmeste markedes behov. Men efter opfindelsen af dampmaskinen kom der et vendepunkt i udviklingen, som man har kaldt den industrielle revolution. Denne tekniske udvikling slår igennem i Danmark i årene 1840—70 og betyder øget produktivitet og beskæftigelsesmuligheder for stadig flere, herunder en stærk udvikling inden for samfærdslen.

Den jyske længdebane fortsattes fra Randers til Aalborg over Hobro 1869, og i 1871 begyndte trafikken på linjen Nørresundby-Hjørring. Endvidere byggedes jernbanen over Nørresundby til Fjerritslev og over Sæby til Frederikshavn. Randers-Hadsundbanen videreførtes til Aalborg 1900. Hobro-Løgstørbanen åbnedes 1893, Svenstrup-Nibe-Års 1899, med forlængelse til Hvalpsund 1910, og Viborg-Ålestrup etableredes 1893. Med disse jernbaner opstod stationsbyer som f. eks. Hadsund, Solbjerg, Bælum, Skørping, Støvring, Svenstrup, Års, Farsø, Ålestrup og Åbybro, hvor urmagere bosatte sig. Den tekniske udvikling gav imidlertid de store virksomheder med udpræget specialisering og arbejdsdeling fordele frem for de små. Det bevirkede, at den rent personlige håndværksmæssige produktion af ure ophørte og fabrikationen forlagdes til lande som Schweiz, Tyskland, Frankrig, England og U. S. A., og urmagere måtte fra midten af det foregående århundrede indskrænke deres arbejde til at sælge, reparere, afprøve, rense og justere alle slags ure eller tilbehør til disse. Urmageriet blev altså

et udpræget servicefag med salg af stort set importerede ure. Præcision og hensigtsmæssighed kendetegner vor tids ure. Med anvendelse af elektrisk energi, højfrekvenssvingninger og kendskabet til atomfysik er tidsmålingen kommet ind i en ny og interessant fase. Med næringsloven af 1857, der ophævede lavstvangen, blev det tilladt urmagere at slå sig ned overalt undtagen i de såkaldte »læbælter« omkring købstæderne, som først ophævedes i 1920. Ophævelsen af mesterlavene medførte den fordel, at de driftige svende nu lettere kunne etablere sig, men herved blev der også mulighed for en øget konkurrence, der gjorde det vanskeligt at opretholde livet som mester. For svendene var lavenes ophævelse en afgjort ulempe, idet et organ med sociale funktioner som syge- og begravelshjælp dermed ophørte at eksistere, uden at andet sattes i stedet.

I Himmerland og Kjær herred har der — foruden i købstæderne — i tidens løb virker urmagere i følgende byer: Arden, Blenstrup, Bonnerup, Brøndum, Bælum, Farsø, Fjelsø, Gedsted, Gl. Nørager, Grynderup, Guldager, Hadsund, Hals, Haverslev, Kongerslev, Mjels, Mou, Møldrup, Nørager, Onsild, Overlade, Ranum, Ravnkilde, Rostrup, Roum, Sebbersund, Skals, Skelund, Solbjerg, Store Binderup, Storvorde, Støvring, Suldrup, Svenstrup, Terndrup, Ulsted, Vadum, Vegger, Vester Hassing, Vester Hornum, Volsted, Åby, Ålestrup og Års.

Af en statistik fra 1845, da Aalborg havde 7.700 indbyggere fremgår det, at der da i byen var 6 selvstændige urmagere, 8 svende og lærlinge og 17 koner eller børn som medhjælpere¹³).

I Hobro var der 1845: 1 urmager, 1 i Nibe og slet ingen i Løgstør. Urmagere på landet er ikke optalt i 1845.

I 1977 var antallet af fagligt organiserede urmagermestre i Aalborg-Nørresundby-området 19 og i Himmerland 20.

Historien er beretningen om menneskenes liv og virke, sådan som det genspejles i fund, levninger, arkivalier, speciallitteratur og andet relevant kildemateriale. Men vil man vide noget om, hvilken betydning de forskellige erhverv og deres produktion har haft på en egns mennesker i en bestemt periode, kan man også have et vist udbytte af at gå til tidens digtere, eftersom digterisk produktion

oftest er vokset frem af en trang til at give udtryk for erfaringer og oplevelser, digteren har haft.

I Johs. V. Jensens (1873—1950) digtning spiller tiden og tidsmålingen en væsentlig rolle. Som nyrealisten og fremskridtsmanden, der anerkendte den moderne teknik og mekaniseringen som et gode, kviede han sig alligevel ved fremskridtet og dets følger i sin egen hjemstavn, Himmerland. I »Gråbølle« (= Farsø) skriver han f. eks.: »Stationen, de skulle have, var oprindelig tegnet som en almindelig mindre landstation, men de ønskede sig en station med tårn og et ur på tårnet, som i en købstad. Hvadbehager? Stationen *har* fået tårn og ur, og de har betalt det ud af deres egen lomme, rede penge som ingen får noget for personligt. Borgerånd!« — I Himmerlands-historien »Tre og tredive år« (1898) fortæller han usentimentalt om Anders og Kirsten: »Anders hamrede og klinkede fra morgen til aften, gjorde træskosøm og lappede på stueure. . . . I hjørnet ved sengen stod kasseuret, som Anders selv havde lavet, både værk og viser. Han havde malet blommede roser og stilke på skiven som på et rigtigt købeur. Perpendiklen svingede frem og tilbage og hakkede nøjagtigt. . . . Anders Smed lå i søvnløse nætter og hørte derpå og kunne alligevel ikke få ende på tiden. . . .« Men en dag får hans liv ende, og sønnen Lars må nu hjælpe moderen. For ham går tiden lindt. »Om foråret havde Lars et vist tidsindtryk efter antallet af de tørv, han skar«. Senere bliver han også syg. »Lars var tålmodig, han lå og fik ende på den tid, der var længere end resten af hans liv, om han var blevet lige så gammel som andre. . . . Tik-tak, sagde uret i kroge. Viserne flyttede sig ikke, værket var i stykker, men perpendikkelen kunne gå. Det var så rosmt, sagde han. Tiden deltes i små stykker. For hvert andet eller tredje tik kunne Lars måske tænke sig en våd, velskåren tørv sat op på kanten af graven«. Han dør i sin faders seng, der hvor han en gang blev født — Kirstens ægteseng.

I historien om »Jens« (1904) skildrer Johs. V. Jensen en naturbegavelses skæbne. Jens vil være opfinder og går i lære hos smeden i Gråbølle. Man kommer til ham med gamle ure, der skulle bringes til at gå, og Jens lærte sig urmageriet på den første klokke, han fik i sine hænder. — I den storstilede morsomme »Syvsoverne« (1904)

skyder en af sønnerne fra Bakgården døren op fra alkovesengen og spørger gabende, hvad klokken er. »Den gamle følte op på viserne, klokken var godt syv. Ved vintertid kan det klokkeslæt jo passe både om morgenen og om aftenen«. Resten af historien kender vi allesammen.

I sin »Himmerlands Beskrivelse« (1910) fortæller Johs. V. Jensen, da han sidst var i det vestlige Himmerland, så han »en mand komme vandrende i mundklæde og kabuds. Han skulle åbenbart ind i landet. Til sin kæp havde han bundet en lang perpendicular, for at den ikke skulle bøjes. Det så ud, som om den gode mand var på vej til byen med sin tid for at få den repareret. De har deres egen tid derude«, tilføjer han med lune.

Han kunne dog også være kritisk overfor sine hjemstavnsfæller, når han så, hvordan de indrettede deres hjem, efter at industrialiseringen og stilforvirringen var sat ind og gjorde sig gældende. Det kommer til udtryk i »Gråbølle«, hvor han spidst hævder, at »med en total kæntring af stilen er der trådt en efterligning af den tarveligste provinsialisme, der har gjort bøndernes hjem til en rædsel, udleveret dem selv til karrikaturen og — hvad der er værst — afsvækket deres sundhed«.

Også i nogle af myterne filosoferer Johs. V. Jensen over tidens gang. I »Møllen« (1941) lader han den gamle stubmølle fyldes med »en grusom tone som af et stort frygteligt ur, der var blevet sat i gang og aldrig, aldrig ville høre op med at gå«. »Som et timeglas af jern rinder tiden i sin kværn, år og år og år — Møllen går, møllen går!« I myten »Det gamle ur« (1907) skildrer han de følelser, der gennemstrømmer ham, da hans lommeur går i stå. Han mindes sin bedstefaders bornholmer, det høje malede kasseur, der delte hans tidligste barndom ud i evigheder og evigheder. »Det bares mig for, at jeg så det gamle ur og min bedstefader på én gang som var de et og samme væsen«. —

Det er altså sammen digtning. Javel, men det er berettet med stor indlevelsessevne i de foreliggende fakta og beror ganske givet på egne iagttagelser, sans for de daglige omgivelser og erfaringer fra barndommen og den første ungdom i Himmerland.

En anden Himmerlands-forfatter, Hans Povlsen (1886–1973),

skildrer humoristisk menneskenes snurrigheder ved at sammenligne dem med »ure« i digtet »I urmagerbutikken« (1921). Også i to andre digte »Jens Rom« og »Mr. Junghans« spiller tiden og det gamle ur på væggen en vigtig rolle¹⁴).

*Navneliste*¹⁵).

Listen omfatter mestre født før ca. 1860 samt enkelte mestre født efter 1860, såfremt det kan påvises, at de har fremstillet ure håndværksmæssigt eller væsentlige dele deraf eller såfremt de på anden måde har gjort sig gældende inden for faget.

Stavningen af deres navne kan variere i kirkebøger, borgerskabs-lister og folketællinger. Når personlige data udover fødsel og død er medtaget, er det ikke blot af hensyn til tidsbestemmelsen af deres produktion, men også for at lette identifikationen af urmagere med enslydende navne eller beslægtede personer, f. eks. far og søn eller fætre. Det er ikke givet, at alle urmagere født før 1860 selv har fremstillet ure, men da der gang på gang dukker hidtil ukendte signaturer op på antikke ure, har jeg fundet det forsvarligt at nævne alle fremdragne urmagere, hvadenten de har været faglærte eller ej, da man ikke kan udelukke muligheden for, at de har fremstillet ure. Enhver biografisk navneliste — også denne — er forløber for en anden og bedre. Tilføjelser og evt. rettelser modtages gerne.

Forkortelser: s. a. = søn af, d. a. = datter af, g. m. = gift med, bsk. = borgerskab, bev. = bevilling, ft. = folketælling, s. st. = sammesteds. I øvrigt er brugt alm. forkortelser.

AASTED, J., Urmager i Løgstør 1891—93.

ANDERSEN, JENS, f. 1805. Ved ft. 1855 urmager i Ravnkilde.

ANDERSEN, PEDER, f. 1809. Ved ft. 1835 ugift urmager i Gryn-derup.

ANDERSEN, PEDER, f. 27. 10. 1811 i Løgsted, s. a. husmand Anders Pedersen og Kirsten Ovesdatter. G. m. Inger Marie Thomasdatter. Ved ft. 1845 urm. i Overlade, Bjørnsholm sogn.

ARNET, CLAUS CHRISTIAN, f. 10. 6. 1796 i Lundby, død 11. 7.

1830 i Hamburg. Urm. i Aalborg 1816—25. Bsk. som urm. i Hamburg 6. 5. 1825.

BECK, CARL, f. 1823 i Næstved, g. m. Cathrine Harder fra Skive. Urm. i Aalborg ved ft. 1850.

BECK, FRANDS SIGFRED, f. 1805 i København. Bsk. som urm. i Aalborg 25. 8. 1830.

BECK, VILHELM CHRISTIAN, f. 1816 i Aalborg. Bsk. som urm. 9. 10. 1850 i Aalborg.

BIRK, THOMAS, f. 1785. Ved ft. 1835 ugift ur- og instrumentmager i Vadum.

BLÆHR, SØREN JØRGENSEN, f. 1821. G. i Aalborg 7. 2. 1846 m. Mette Christine Mørch, som døde i Randers 31. 8. 1872. Urm. i Hobro og Randers.

BOM, CLAUS, f. 1792, død 12. 5. 1831 i Aalborg. Urm. i Aalborg.

BORK (BORCH), ALBERT VILHELM, f. 21. 5. 1813 i Aalborg. Bsk. som urm. i Aalborg 22. 12. 1838 i Bredegade Aalborg.

BRINCH, LARS, f. 13. 2. 1855 i Nørresundby, s. a. Søren Nielsen Brinch og Georgine Hansen. Lærling 1872, sv. 1877, etabl. som urm. i Nørresundby 9. 3. 1882.

BUCHHOLT . . . . . Averterer i »Jyske Efterretninger« 1800, at han nylig er kommet til Aalborg og vil nedsætte sig som urmager på »Graven«.

CLEMMENSEN, JOHAN PETER, f. i Aalborg. Bsk. som urm. i Aalborg 29. 5. 1878.

CHRISTENSEN, CHRISTIAN. Urm. i Skelund — 1891 —.

CHRISTENSEN, JAKOB. Urm. og guldsmed i Skørping — 1919 —.

CHRISTENSEN, JENS MOGENSEN, f. 15. 4. 1845 i Aalborg. Bsk. som handlende 18. 5. 1870, som urm. 18. 10. 1871.

CHRISTENSEN, NIELS, f. 28. 5. 1817 i Rostrup, s. a. husmand Christen Iversen og Johanne Nielsdatter. G. m. Kirsten Marie Jensdatter. Ved ft. 1845 og 1855 inderste og urmager i Rostrup.

CHRISTENSEN, OLE, død 1937. Urm. i Gl. Nørager.

CHRISTENSEN, POUL, f. 9. 12. 1857 i Hvalpsund, død 16. 2. 1931 i Hobro, s. a. husmand Christen Jensen og Maren Poulsdatter. G. i Hobro 16. 9. 1884 m. Johanne Christine Doctermann. Lært hos W. Nørholm, Viborg. Etabl. som urmager i Hobro 17. 12. 1879.

En Jens Christensen, f. 17. 7. 1874 i Hobro, etabl. sig som urm., guldsmed og optiker i Adelgade, Hobro 1908.

DAHL, LARS THOMSEN, f. i København. Bsk. som urm. i Aalborg 1742.

DAHLIN, CARL HENRIK, f. 1808 i Aalborg. Bsk. som urm. i Aalborg 6. 4. 1836.

DEHN, J. C. Urm. i Hadsund — 1891 —.

EDELBERG, PETER, f. i København, g. m. Cathrine Hiort. Bsk. som urm. i Aalborg 1749.

EIERSTED, FREDERIK, f. 23. 11. 1824 i Hjørring, s. a. bagerm. Christian Eiersted og Marie Cathrine Dahl, g. i Budolfi 29. 7. 1864 m. Vilhelmine Svendsen. Svend hos Thøger Lassen, Aalborg. Urm i Ørsø.

ERIKSEN, CHRISTEN, døbt 27. 12. 1755 i Østerbølle, død 16. 5. 1839 i Fjeldsø, s. a. Erik Moldrup, g. m. Ane Sørensdatter. Husmand og urm. i Fjelsø. — Et urværk på Skive Museum sign. Christen Eriksen i Fiilsø, 1831. — Et 1-døgns standur sign. C. Eriksen i Ettrup, i privat eje i Møldrup.

FRANTZEN, CHRESTEN, døbt 13. 9. 1804 i Bælum, s. a. Maren Chrestensdatter og snedker Frantz Møller, g. i Bælum 22. 11. 1845 m. Ane Kirstine Jensdatter. Ved ft. 1845 indsidder og urm. i Bælum.

FRELLEN, OTTO VILLIAM, f. 2. 5. 1852 i Aalborg, s. a. brænderibestyrer Frelle Frellsen og Karen Mogensdatter. G. i Mariager 29. 7. 1882. Urm. i Aalborg.

GEISLER, ANDERS CHRISTIAN, f. 4. 11. 1858 i Dollerup, s. a. forpagter Carl Ludvig Geisler og Ane Margrethe Andersdatter. G. i Ulsted 2. 6. 1885 m. Nielsine Kirstine Ovesen. Urm. i Ulsted.

GJØRUP, NIELS CHRISTIAN, f. 1858, g. m. Emma Petersen. Bsk. i Aalborg som urm. 19. 3. 1883. Etabl. 1887 i Brédegade 3. Søn: Poul Th. Gjørup blev urm. på Østerbro 72, Aalborg.

GRAUSCHENG, THOMAS, f. 1760. Var ved ft. 1801 urmager svend og bestyrer hos Mine Tach, som var urm. Møllers enke og førte sin mands forretn. videre. Manden var sandsynligvis Adam C. Møller, der døde 9. 11. 1798 i Vor Frue sogn, Aalborg.

GRØNNING, SEVERIN (SØREN), f. 20. 12. 1817 i Randers,

s. a. urm. Niels Nielsen Grønning og Else Marie Nielsen, g. m. Birthe Nielsdatter. Ved ft. 1855: urm. i Helberskov, Als odde.

GULDHAMMER, JENS CHRISTIAN, f. 5. 2. 1858 i Klim, Thy, død 5. 6. 1916 i Bælum, s. a. indsidder Søren Christian Jensen Gulddammer og Marie Katrine Madsdatter, g. m. Anne Marie Jørgensen. Lært hos urm. Sandersen, Farsø. Urm. i Fjerritslev 1879—86, urm. i Klim 1886—87, urm. i Bælum 1887—1916. Har lavet mindst et standur med kontraspærrværk og Grahamsgang, samt andre standure.

HACKE, BERTHOLD CRHISTIAN FERDINAND, f. 29. 10. 1862 i Nyværk, Rendsborg, s. a. overspillemand Heinrich Conrad Friedrich Hacke og Marie Louise Meyer, g. i Aalborg 20. 4. 1889 m. Noline Mathilde Nielsen. Urm. i Aalborg.

HAHN, JOHAN PETER, f. 1739, død 10. 6. 1824 i Aalborg, g. i Aalborg 1777 m. Ane Marie Wagner. Nævnt som urm. i Aalborg 1777, ft. 1787, ft. 1801. Urm. i Slotsgade, Aalborg.

HAMMER, MATHIAS NIELSEN, f. 1785, død 1850, s. a. Niels Jensen Hammer og Christine Jensen. Urmager og privatlærer i Hals.

HANSEN, IVER, urm. i Aalborg — 1761 —. Nævnt som fader ved en dåb i Vor Frue kirke.

HANSEN, IVER, f. 1807, g. m. Maren Pedersdatter. Ved ft. 1834 urm. i Lille Brøndum.

HANSEN, JENS, død 1818 i Aalborg. Nævnt 1765 som urm. i Aalborg.

HANSEN, JENS, f. 30. 11. 1806 i Astrup, s. a. Hans Corneliussen og Karen Jensdatter, g. m. Maren Pedersdatter. Ved ft. 1845 husmand og urm. i Bælum.

HASS, ANDREAS, f. 1811 i Aalborg, g. m. Kirstine Marie Jensdatter. Ved ft. 1855 urm. og mechanicus i Skovstrup.

HAUERSLEV, SØREN, data ukendt. Ur dateret 1750 med hans sign. menes at være fra Aalborg amt.

HENRICHSEN, PETER ADOLF LUDVIG, g. m. Petrea Pedersen. Urm. i Års — 1917 —. Søn: Svend A. Henrichsen, urm. i Himmerlandsgade 70, Års.

HJORTH, CARL JULIUS, f. 12. 4. 1857 i Aalborg, g. 22. 2. 1884

i Aalborg m. Helene Marie Sørensen Beck. Etabl. som urmager på Nytorv i Aalborg 12. 12. 1883.

HJORTH, FRITZ, f. 1. 5. 1831 i Aalborg, død 17. 9. 1888 i Aalborg, s. a. guldsmed Niels Hiorth og Pauline Bolette Nissen, g. i Aalborg 6. 11. 1855 m. Pouline Christiane Reinert. Lærling hos Thøger Lassen, Aalborg. Bsk. som urm. i Gravensgade 12, Aalborg 6. 5. 1857.

HOFFMANN (HOFMANN), CHRISTIAN, f. 25. 2. 1845 i Byrum, Læsø, død 29. 3. 1907 i Aalborg, s. a. branddirektør og urm. Christian Andreas Hoffmann og Caroline Marie Hjorth, g. 1. g. i Aalborg 13. 2. 1867 m. Christiane Lassen, g. 2. g. 8. 10. 1889 m. Augusta Lassen. Svend 1866. Etabl. som urm. på Gammeltorv 5, Aalborg 22. 2. 1871. Instrumentmager 13. 3. 1878. Flyttede til Bispensgade 11. Efterfulgtes af sønnen Axel Georg Hoffmann (f. 2. 7. 1873) og en sønnesøn, Christian Aksel Hoffmann, som overtog forretn. 1941. Urmageriet påbegyndt 1841.

HOLM, JOKUM HENRIK, f. ca. 1720, g. m. Anne Helene Sveistrup. Bsk. som udenbys mester og medlem af Kjøbenhavns Uhrmagerlaug 1810. Bsk. som urm. i Aalborg. Et standur, mrkt. J.H.H., Aalborg og dateret 1752 i privat eje i Dronninglund. På øverste del af skiven en (nu tabt) figur, forestillende en gyngende hest og rytter, som bevæger sig, når pendulet tvinger v. hj. af en vippestand, ført ud gennem en lille spalteformet åbning i skiven. På skiven følgende vers: »Klocken Minder, Tiden Rinder. Vij vort lif ved døden Finder«. På siderne af navneskiltet og i skivens fire hjørner ses blystøbte og forgyldte ornament, de såkaldte spandriller efter engelsk forbillede. I spandrillerne ses mellem løvgrene svævende feer, formentlig symboliserende de fire årstider. Uret har time-, minut-, sekund-, dato- og måneviser. Et andet standur m. 8-døgnsværk i barokkasse, tinskive forsynet med klokkevers samt signaturen J. H. H., Aalborg og årstallet 1743 påmalet skivens bundplade findes i privat eje i Terndrup.

HOLM, LARS (LAURIDS) OLESEN, f. 1749, død 14. 1. 1804 i Aalborg, g. m. Hedvig Margrethe Marsviin. Bsk. som urm. i Aalborg 1782. Nævnt ved ft. 1787 og 1801. Svend: Jacob Hendriksen. HVILSOM, JENS CHRISTENSEN, f. 26. 7. 1772 i Hejring, Klej-

trup sogn, død 3. 8. 1841 i Hobro, s. a. Christen Hvilsom og Edel Christensdatter, g. m. Ane Nielsdatter. Feldbereder og urmager i Hobro.

JAKOBSEN, JØRGEN PETER, f. 29. 8. 1823 i Vester Brønderslev, død 1. 7. 1905 i Aalborg, s. a. gdr. Jakob Jensen og Ane Mortensdatter, g. m. Mariane Gaardsdal. Urm. i Aalborg, men døde som fattiglem.

JAKOBSEN, LARS, f. 14. 8. 1850 i Gøttrup, død 29. 4. 1913 i Aalborg. s. a. husmand Lars Andreas Jacobsen og Inger Marie Larsdatter, g. m. Petrine Jensen. Urm. i Vesterå 26, Aalborg.

JAKOBSEN, NIELS, f. 21. 3. 1844 i Aalborg, død 24. 1. 1927 i Nørresundby, s. a. hesteudlejer og vognmand Johannes Jacobsen og Cecilia Marie Gildsig, g. 1. 12. 1874 i Aalborg m. Kirstine Sofie Gildsig. Lært hos urm. Lassen, Bispensgade, Aalborg. Svend 1863. Bsk. som urm. 9. 12. 1868 i Brogade 4, Nørresundby, flyttede senere til Brogade 14. Æresmedl. af Aalborg-Nørresundby Urmagermesterforening 1926. — Sønnen Johannes Thøger Gildsig-Jacobsen, f. 16. 7. 1880 i Nørresundby, fortsatte forretn. 1927. Efter hans død, 1940, har forretn. været drevet af hans søstre. Brotorv 1.

JAKOBSEN, SØREN CHRISTIAN, f. 13. 7. 1802 i Hørsted, Thisted amt, s. a. gdr. Jacob Larsen og Ane Sørensdatter, g. m. Ane Jacobsen, jordemoder. Urm. i Hørsted. Ved ft. 1845 nævnt som urmager i Vilsted, Slet herred.

JENSEN, CHRISTIAN, f. 27. 4. 1841 i Fjelsø, s. a. husmand Jens Nielsen og Maren Sørensdatter, g. 1870 m. Dorthea Kristine. Urm. i Gedsted.

JENSEN, J. Urm. i Farsø — 1891 —.

JENSEN, JENS PETER, g. m. Ane Johanne Cecilie Jensen. Urm. i Hals — 1878 —.

JENSEN, JOHANNES, f. 6. 3. 1801 i Vejerslev, Mors, død 25. 2. 1870 i Stenild ved Hobro, s. a. Jens Nicolai Christian Pedersen og Anne Dorthe Hansdatter, Uddannet som urmager på Mors og arbejdede med urmageriet som bierhverv hele sit liv. Som yngre forfaldt han til drikkeri og løsgængeri og gjorde sig i sin samtid hero-statisk berømt som omløberen »Bettefanden«. Han boede i mange

år i Stenild og gjorde togter til Rold skov, hvor han efter sigende stod i ledtog med en del af egnens beboere. Han er omtalt i St. St. Blichers novelle »Bettefanden«. — Af en kommission, der sad 1837—43 og havde flere hundrede jyske kriminelles forhold til undersøgelse, blev han dømt til livsvarigt tugt-, rasp- og forbedringshus, men i 1864 løslodes han og vendte tilbage til Stenild, hvor han døde som fattiglem 1870.

JENSEN, NIELS CHRISTIAN, f. 14. 6. 1831 i Fjelsø, død 29. 3. 1875 s. st., s. a. gdr. Jens Christensen og Kirsten Jensdatter i Klottrup, g. m. Mette Kirstine Sørensen. Urm. i Fjelsø.

JENSEN, NIELS CHRISTIAN, f. 7. 7. 1836 i Solbjerg, død 23. 11. 1911 i Skelund, s. a. Jens Jensen Hjulmand og Karen Nielsdatter, ugift. Urm. i Skelund.

JENSEN, NIELS CHRISTIAN, f. 1846, død 11. 8. 1869 i Haverslev. Urm. i Haverslev.

JENSEN, SØREN, f. 1. 3. 1864 i Sdr. Vejrup, Ribe amt, død 26. 9. 1944 i Nørresundby, s. a. gdr. Jens Jepsen og Ane Sørensen. Urm. i Hjørring. Etabl. som urm. i Maren Turisgade 5, Aalborg 17. 5. 1890.

JENSEN, THEODOR EMIL, f. 1854. Etabl. som urm. 26. 4. 1882 i Nørregade 7, Aalborg.

JOSEPH, MOSES el. måske LEVI, MOSES JOSEPH, f. 1747 i Fredericia, g. m. Leene Bent. Urmager-frimester ved bev. i København 1785, kgl. bev. som urm. i Aalborg 29. 9. 1786; nævnt som urm. i Vestergade 36, Aalborg ved ft. 1787. Måske identisk med den Moses Joseph Levi, som fik bsk. i Fredericia 1769 og senere var frimester i Randers. På Det danske Urmuseum i Århus findes med hans sign. et taffelur med hagegangspendul i mahognikasse. Skiven har romertal. Kassen er nærmest nyklassisk og har 4 kugleben. Uret er lavet, mens Moses Joseph virkede i Aalborg.

JØRGENSEN, CARL FERDINAND SEPTIMUS, f. 1860, g. i Randers 14. 2. 1883 m. Johanne Rasmune Thustrup, som døde i Randers 28. 2. 1885. Urmager i Hadsund, Horsens og Års.

KALDAHL, CHRISTIAN, urm. i Farsø — 1917 —. Efterfulgt af urm. Ernst Kaldahl, der senere flyttede til Vestergade 9, Aalestrup.

KINDT, FREDERIK CILIAN, f. 11. 4. 1840 i Aalborg, død 25. 12.

1889 s. st., s. a. kaptajn Gustav Jürgen Jacob Gerhard von Kindt og Cecilie Jacobine Nissen. Ugift. Etabl. som urm. i Bispensgade 3, Aalborg 20. 4. 1870.

KOCK, CHRISTEN, f. 1778 i Albæk, Hjørring amt. Ved ft. 1840 og 1850 urm. i Nibe.

KOEFOED, MADS MANDRUP PETER, f. 1813, død 1890 i Aalborg. Bsk. som urm. i Hjørring 1847, men flyttede senere til Aalborg, hvor han etabl. sig i Algade 49; forretn. overtoges af Martin Ingvar Madsen i 1896. — Et lommeur med duplexgang og Koefods sign. befinder sig på Det danske Urmuseum i Århus.

KLINGE, JULIUS, f. 19. 1. 1859 i Hobro, s. a. rebslager Johan Klinge og Ane Kristine Jensen, g. 1. g. i Hobro 9. 9. 1884 m. Bothilde Kirstine Christiansen. G. 2. g. i Hobro 6. 11. 1886 m. Anne Mette Christensen. Urmager i Hobro.

KRAGKÆR, LARS CHRISTENSEN, data ukendt. Urm. i Nørresundby 1823—24. Derefter urm. i Ulsted.

KRUCKOW, CARL PETER, f. 25. 9. 1858 i Hobro, s. a. købmand Peter Nicolai Kruckow og Mette Marie Madsdatter, g. i Randers 24. 4. 1888. Urm. i Hobro.

KRUSE, NIELS. Urm. i Hobro til 1907. Forretn. overtoges af Th. Ottosen, f. 1882.

KRUSE, RASMUS, f. 2. 11. 1873 i Auning, Randers amt, død 3. 11. 1919 i Aalborg, s. a. husmand Niels Rasmussen Kruse og Georgine Nielsen, g. m. Eleonora Bothilde Jensen. Urm. i Nørresundby.

KÜRSCH, JOHAN FREDERIK, f. 1806, død 3. 5. 1854 i Aalborg, g. i Aalborg 1. 6. 1828 m. Ane Margrethe Bredesen, død 8. 6. 1875. Urm. Thisted 1835—37, urm. på Klosterjordet i Aalborg 1838—54. LARSEN, JENS P. C., g. m. Karen Petersen. Etabl. som urm. i Bispensgade 16, Aalborg 29. 5. 1878.

LARSEN, LARS PETER, f. 17. 6. 1868 i Brøndum v. Løgstør, s. a. værtshusholder Lars Christian Pedersen og Else Larsen, g. 10. 11. 1891 m. Mette Marie. Lærling 1884, svend 1889. Etabl. som urm. i Løgstør 1891.

LASSEN, THØGER HAUGAARD, f. 29. 10. 1811 i Tårs, Hjørring amt, død 17. 5. 1893 i Aalborg, s. a. kaptajn Lassen og Mar-

grethe Haugaard, g. 14. 5. 1841 m. Johanne Birgitte Kürsch. Bsk. som urmager i Aalborg 21. 4. 1841. Etabl. i Bispensgade 11. Var borgerrepræsentant og en dygtig urmager, som udlærte mange lærlinge.

LEVY, ISACH HENRIK, f. 1795 i Fredericia, g. m. Magdalene Ruben. Bsk. som urm. i Aalborg 1820, derefter i Helsingør, men tilbage til Aalborg igen 1842. Bortrejst 1859.

LIFLAND, LORENTS LORENTSEN, f. 1748, død 1799 i Aalborg, g. 16. 11. 1779 m. Appelone Kirsten Raae. Bsk. som urm. i Aalborg 1774, nævnt som urm. ved ft. 1787.

LUND, JØRGEN JACOB, f. 1779 i Aalborg, død 3. 4. 1825 i Hamburg, g. m. Christiane Danke Baht. Bsk. som urm. i Aalborg 1804, var endnu i Aalborg 1816 (søn født), men blev urm. i Hamburg.

LUND, ALFRED EMIL, f. 21. 1. 1850 i Randers, g. i Hobro 4. 11. 1884 m. Trine Faarup. Urm. i Hobro.

LUNDGREEN, LARS (LAURITS), f. 21. 12. 1813 i Stångby, Skåne, død 9. 1. 1899 i Aalborg, s. a. sognesmed Jöns Lundgren og Else Persdotter i Stångby, g. m. Sigvardine Hoff, som døde 16. 3. 1896. Lært i Lund, Skåne 1829—34, svend i Aalborg 1835—36 hos Dahlin, svend i Hamburg 1837, på rejse til Lübeck og Stockholm. Derefter svend hos Niels Mou i Aalborg. Bsk. som urm. i Aalborg 7. 9. 1843. Etabl. sig i Sankelmarksgade 16.

MADSEN, CHRISTIAN ULRIK ERIKSEN, f. 24. 9. 1839 i Svendborg, død 20. 7. 1911 i Aalborg, s. a. smedemester v. Valdemar Slot på Tåsinge Mads Madsen og Christiane Elisabeth Hansen, g. m. Pauline Petersen. Urm. i Kristiansgade 22, Aalborg.

MADSEN, MADS CHRISTIAN, f. 1865, g. 22. 12. 1889. Urm. i Bonnerup.

MEYER, MARTIN CARL, f. 1785, død 1. 3. 1838 i Aalborg. Fraskilt. G. 2. g. 26. 10. 1823 m. Karoline Holm, enke efter skræddermester Geitner. Bsk. som urm. i Odense 1811, opsagt 1816. Bsk. som urm. i Aalborg 1824. Nævnt som urm. i Gravensgade ved ft. 1834. Et rejsepas for urmagersvend Martin Carl Meyer, udstedt i Odense 1804 og et rejsepas udstedt i Aalborg 1828 findes i Aalborg historiske Museum (5944-5946).

- MEYER, WULFF, f. 1813. Bsk. som urm. i Aalborg 13. 3. 1839. Bortrejst 1848.
- MOLIN, JOHAN, f. 2. 4. 1865 i Mariestad, Sverige, s. a. skræddermester Carl Johan Molin og Charlotte Andersson, g. 13. 10. 1892 m. Karen Marie Johansen. Etabl. som urm. i Stockholm 1. 10. 1892, senere til Aalborg og senest i Landemærket 31, København.
- MORTENSEN, JENS PETER, f. 23. 11. 1835 i Alstrup, død 20. 12. 1895 i Løgstør, s. a. husmand Morten Larsen og Christine Jensdatter, g. 1. g. m. Marie Magdalene Jensen, g. 2. g. m. Ane Mette Pedersdatter. Urm. i Torvegade, Løgstør 1868.
- MORTENSEN, JENS PETER HELENIUS, f. 12. 6. 1872 i Løgstør, s. a. urmager Jens Peter Mortensen og Ane Mette Pedersdatter Friis, g. 2. 11. 1894 i Løgstør m. Gjertrud Kirstine Thorup. Urm. i Løgstør. Afstod 1930 forretn. til N. M. Clemmensen (1902—57).
- MOU, NIELS CHRISTIAN, f. 1780 i Aalborg, død 28. 8. 1846 s. st., g. i Aalborg 1. 5. 1822 m. Dorthea Maria Møller. Bsk. som urm. i Skolegade, Aalborg 1823. Nævnt ved ft. 1834.
- MOURITSEN, AXEL ALBRECHTSEN, f. 1878, død 3. 9. 1943 i Nørresundby. Lært hos Chr. Jensen, Hjørring. Svend i Østervrå og Hornum. Urm. i Nørresundby.
- MYHLENDORPH, VIGGO AUGUST, f. 1850, g. 21. 11. 1876 i Aalborg m. Jakobine Christensen. Urm. i Bælum og Sdr. Kongerslev.
- MØLLER, ADAM C., f. 1762, død 9. 11. 1798 i Aalborg. Bsk. som urm. i Aalborg 1791.
- MØLLER, ANTON NIELSEN, f. 1860 i Sebbersund, s. a. snedker J. N. Møller og hustru, g. 23. 11. 1888 i Aalborg m. Jørgine Mette Marie Sørensen. Urm. i Nibe 20. 9. 1889.
- MØRK, THOMAS, f. 1821 i Aalborg. Ved ft. 1855 urm. i Nibe.
- NICOLAJSSEN, MIKEL PETER, f. 25. 6. 1834 i Vester Hassing, død 13. 6. 1894 i Nibe, s. a. tjenestekarl Nicolai Christensen og Inger Mikkelsdatter, g. m. Ane Pedersdatter. Urm. i Grystedbomsgade i Nibe.
- NIELSEN, ANDERS, urm. i Arden — 1891 —.
- NIELSEN, ANDREAS, f. 1868, g. 9. 10. 1891 i Aalborg m. Petrea Ane Marie Andersen. Urm. i Reberbanegade, Aalborg 1896.

NIELSEN, CHRISTIAN, urm. og guldsmed i Kongerslev — 1919 —.
NIELSEN, CHRISTEN, f. 10. 1. 1844 i Balle, Hyllested v. Grenå, død 2. 1. 1881 i Aalborg, g. 1. g. 6. 5. 1879 m. Anna Mathilde Lorentzen, g. 2. g. 7. 7. 1881 m. . . . Mammen. Bsk. som urm. i Aalborg 7. 11. 1877.

NIELSEN, E. C., urm. i Solbjerg — 1885 —.

NIELSEN, FRITS MARINUS, f. 26. 1. 1841 i Aalborg, g. 26. 1. 1869 i Nibe m. Micholine Petrea Kirstine Mikkelsen. Bsk. som urm. i Slotsgade 15 i Aalborg 2. 7. 1881, men var fra 1869—81 urm. i Løgstør.

NIELSEN, JAN, f. 1746, g. m. Elisabeth Jensdatter. Urm. i Aalborg ved ft. 1787.

NIELSEN, JENS, døbt 8. 7. 1798 i Ulbjerg, s. a. Niels Roersen, g. m. Maren Sørensdatter. Urm. i Fjelsø ved ft. 1845.

NIELSEN, JENS CHRISTIAN, f. 1835 i Aalborg, død 11. 6. 1888 i Nørresundby, g. i Nøresundby 12. 7. 1859. Lært hos Lundgreen i Aalborg. Urm. i Aalborg og Nørresundby.

NIELSEN, L. P. Konc. som urm. i Ranum 23. 1. 1874.

NIELSEN, SØREN, f. 27. 3. 1784 i Gunderup, s. a. Niels Hansen og hustru, g. m. Maren Pedersdatter. Ved ft. 1834 husmand og urm. i Askilddrup, ved ft. 1845 og 1855 urm. og husmand i Blendstrup.

NISSEN, JENS HENRIK, f. 3. 3. 1833 i Aalborg, død 18. 7. 1910 i Aalborg, s. a. skomager Peter Ludvig Nissen og Karen Johanne Poulsdatter, g. i Aalborg 10. 11. 1860 m. Hanne Koopmann. Lært hos Lundgren, Aalborg. Bsk. som urm. i Aalborg 15. 12. 1858, men blev senere købmand.

NØRHOLM, CHRISTEN MORTENSEN, f. 7. 4. 1797 i Nykøbing Mors, død 19. 5. 1836 i Aalborg, s. a. snedker Morten Nørholm og Marie Christine Christensdatter, g. m. Kirsten Nielsdatter Lundsbye. Udlært som klejnsmed, senere lært som urmager. Bsk. som urm. i Nykøbing M. 6. 11. 1819, bsk. i Aalborg 3. 10. 1827. Ved ft. 1834 er han opført som indsidder og urm. i Hove, Vandfuld herred. Atter til Aalborg. Et 2-døgn standur med slagværk sign. Christen Nørholm, Nyekjøbing, i privat eje i Vils, Mors. Et meget særpræget standur m. hans sign. i privat eje i Hurup, Thy.

*Standur med 2-døgns slagværk og viser
til to stuer.
Fremstillet af Chr. M. Nørholm.*

Foto: P. E. Bilstrup.

Særpræget standur af C. M. Nørholm.

Foto: M. Nørby Jakobsen.

- NØRHOLM, J. V. S., data ukendt. Urm. i Hobro 23. 5. 1877.
- OVESEN, N. P., urm. i Skørping — 1883 —.
- OVESEN, PETER, bsk. som urm. i Algade 2, Aalborg 1. 5. 1886.
- PEDERSEN, CHR. H., f. 1858 i Hjørring. Lært hos sin fader. Etabl. som urm. i Sæby 1. 10. 1882, flyttede til Aalborg 1892.
- PEDERSEN, J. K., urm. og guldsmed i Åbybro, etabl. 12. 5. 1884. Reparationsseddel af ham på Aalborg historiske Museum (10131).
- PEDERSEN, JENS PEDER, f. 1829, død 10. 11. 1879 i Hobro, begr. i Års. Urmager i Sjøstrup, Års sogn.
- PEDERSEN, JOHAN MARIUS, f. 20. 12. 1893 i Vadum. Etabl. som urm. i Vestergade 2, Nørresundby 20. 10. 1925. Flyttede 1936 til Brogården, Nørresundby.
- PEDERSEN, SVENNING, f. 1866, begr. 13. 10. 1936 i Års, g. m. Mathilde Balleby. Urm. i Hvam 1893—96. Urm. og optiker i Års 2. 1. 1896. Forretn. overtaget 1940 af sønnen Holger R. Pedersen, f. 1910. Faderen medstifter af Himmerlands Urmagermesterforening.
- POLITUUR, BENJAMIN, data ukendt. Bsk. som urm. i Aalborg 1793.
- PRÆSTMARK, CHRISTEN JENSEN, f. 28. 5. 1797 i Klitmøller, Thy, død 20. 11. 1846 i Hobro, s. a. Jens Peter Præstmark og hustru, g. i Løgstør 22. 10. 1822 m. Johanne Sørensdatter. Bsk. som urm. i Løgstør 1822. Bsk. som urm. i Hobro 22. 12. 1834.
- PRÆSTMARK, JENS PETER, f. 26. 12. 1822 i Løgstør, død 2. 2. 1898 i Hobro, s. a. foregående, g. 1. g. 20. 11. 1852 i Hobro m. Mariane Dyhrberg, som døde 1861. G. 2. g. 18. 1. 1862 i Hobro m. Ane Dorotea Thorup. Urm. i Hobro 7. 10. 1852.
- PRÆSTMARK, JENS PETER, f. 1855 , begr. 12. 2. 1929 i Løgstør. Bsk. som urm. i Løgstør 23. 4. 1881.
- POULSEN, MATHIAS RANDRUP, f. 14. 12. 1858 i Roum, død 2. 7. 1935 i Møldrup, s. a. sognefoged og gdr. Poul Melchiorsen og Bolette Christensen, g. m. Anne Nielsen. Var først gårdmand og hedeopdyrker i Roum, men blev senere urm. i Møldrup.
- RASMUSSEN, J. P., data ukendt, g. m. Petrea Nicoline Christensen, som døde i Nibe 11. 3. 1872. Urm. i Nibe — 1872 —.
- RASMUSSEN, RASMUS ANDREAS, f. 1. 9. 1827 i Aalborg, død

7. 11. 1879 i Aalborg, s. a. småhandler Rasmussen og Dorothea Andersdatter, g. i Aalborg 29. 12. 1865 m. Magdalene Cathrine Halkjær. Svend hos Thøger Lassen. Bsk. som urm. i Vesterå 9, Aalborg 9. 8. 1854.

RAVN, NIELS PETER, f. 1823, død 19. 12. 1866 i Hobro, g. i Hobro 3. 1. 1860 m. Petrea Nøsborg. Bsk. som urm. i Hobro 19. 8. 1858.

ROSENBERG, FRANTS, f. 12. 12. 1809 i Thisted, s. a. Mette Maria Pedersdatter og Andreas Rosenberg. Død 23. 3. 1876 i Løgstør, g. 11. 10. 1840 m. Else Kirstine Andersdatter. Urm. i Løgstør. ROSENMEIER, JENS PETER CARLSEN, f. 27. 7. 1829 i Randers, død 10. 10. 1920 i Nibe, s. a. vognmand Carl Pedersen og Karèn Marie Christensdatter, g. 1. g. 9. 5. 1856 i Aalborg m. Petrea Nicoline Christensen, g. 2. g. i Nibe 15. 11. 1878. Lært hos Islin i Randers, svend hos Thøger Lassen, Aalborg. Bsk. som urm. i Nibe 17. 4. 1855. Deltog i krigen 1864.

ROSENMEIER, WILLIAM, f. 30. 3. 1861 i Nibe, død 19. 6. 1933 i Nøresundby, s. a. foregående. Lært hos sin fader i Nibe, svend hos Høegh i Randers. Etabl. som urm. i Nørresundby 1898. Forhandlede også cykler, symaskiner og radioapparater.

RUNCHEL, PETER CHRISTIAN, død 1825 Bsk. som urm. i Nyborg 1807, opsagt 1809. Bsk. i Aalborg 1810, blev 29. 4. 1811 indskrevet i Københavns Uhrmagerlaug som udenbys mester.

SANDERSEN, GR., data ukendt. Urm. i Farsø — 1873 —.

SCHEEL, CHRISTIAN, f. 1805 i Aalborg, død 30. 1. 1830 i Aalborg, død 30. 1. 1830 i Aalborg, s. a. distriktskirurg Christian Poul Scheel og Mariane Jelstrup. Bsk. som urm. i Aalborg 7. 5. 1828.

SCHOTTLAND, J. J., data ukendt. Urm. og guldsmed i Ulsted — 1917 —.

SIMONSEN, CARL, f. 1830 i Hjørring. Bsk. som urm. i Aalborg 4. 3. 1863.

SPRINGBORG, CARL MARTIN JACOBSEN, g. m. Christiane Andersen. Bsk. som urm. i Nibe 6. 8. 1858. Var medstifter af Nibe Håndværkerforening.

SPRINGBORG, CHRISTEN JENSEN, data ukendt. Averterede i »Jydske Efterretninger« 1777, at han forfærdigede såvel 8-dages

repetér- og stueværker samt større kirke- og herregårdsure, der kan gå i 8 dage uden at optrækkes. Var urm. i Hals, Nibe og Ny Mølle v. Aalborg. Bsk. som urm. i Aalborg 1782. Ejer af Ny Mølle 1788. SPRINGBORG, JENS CHRISTENSEN, f. 1755 i Hals, g. 4. 1. 1782 m. Marie Kirstine Simonsdatter. Husmand og urm. i Hals. Standur med hans sign. nr. 97 i privat eje i Aså.

STUDSTRUP, JENS NIELSEN, f. 1862, død 21. 8. 1938 i Gedsted, g. m. Maren Marie Larsen. Urm. i Gedsted, havde også manufaktur- og herreekviperingsforetning. Medl. af bestyrelsen for Gjedsted og Omegns Håndværkerforening (1893).

SØRENSEN, MADDS CHRISTIAN, f. i Flejsborg sogn, g. m. Gjertrud Jensen. Urm. i Vester Hornum — 1894 —.

SØRENSEN, MOGENS, f. 3. 7. 1841 i Vester Velling, død 30. 10. 1915 i Hadsund. Urm. i Hadsund. Mogensgade er opkaldt efter ham.

SØRENSEN, NIELS CHRISTIAN, f. 3. 11. 1816 i Fjelsø, s. a. Søren Christensen og Else Nielsdatter, g. m. Sophie Cathrine Nielsdatter. Indsiddet og urm. i Fjelsø ved ft. 1845.

SØRENSEN, SØREN, f. 1821 i Aalborg. Bsk. som urm. i Algade 2, Aalborg 28. 8. 1850.

TERP, MICHAEL PETERSEN, f. 31. 3. 1784 i Hvorup, død 25. 8. 1876 i Vanggård ved Hjørring, s. a. degn og skoleholder Peter Christensen Terp og Maren Laursdatter. Urm. og toldbetjent i Aalborg, flyttede 1813 til Uttrup og senere til Frederikshavn og Nørresundby. I en skifteprotokol fra 1832 nævnes han som bosat i Nørresundby. Ur med hans sign. i privat eje i Nørresundby.

THIM, JOHAN GEORG, f. 1828, g. i Randers 19. 10. 1874. Urm. i Hadsund.

THOMSEN, ANDERS, f. 17. 6. 1794 i Fjelsø, s. a. Thomas Vandrup og Anne Marie Madsdatter, g. m. Maren Andersdatter. Ved ft. 1834 urm. i Mjels, Ferslev sogn, ved ft. 1855 urm. i Volsted, Ferslev sogn.

THORSTED, JACOB JENSEN, f. 1823 i København, g. 15. 5. 1851 i Aalborg m. Ane Kirstine Madsen, Bsk. som urm. i Aalborg 26. 8. 1868. Som mesterstykke fremstillede han et cylinderlommeur.

THORSTED, NIELS JAKOB, f. 17. 2. 1853 i Nørresundby som

søn af foregående, g. 3. 2. 1880 i Aalborg m. Emilie Maria Mathilde Ahrens, f. i Hamburg 1853. Etabl. som urm. i Bispensgade 2, Aalborg 15. 10. 1879. Fremstillede som mesterstykke et lommecylinderur. Medl. af bestyrelsen for Håndværkerforeningen.

TORBECK, JOHAN CHRISTIAN, f. 1674 i Lübeck, død 18. 12. 1734, g. 1. g. m. Anna Kirstine Schlønvoigts, død 1716. G. 2. g. 1716 m. Cathrine Christensdatter Hamer. Bsk. som »lilleurmager« i København 22. 11. 1702, flyttede til Aalborg 1705. Blev stående som medlem af Kjøbenhavns Uhrmagerlaug. Ur af ham på Aalborg historiske Museum.

TORBECK, JOHAN (den yngre), f. 1706 i Aalborg, død 16. 6. 1764 s. st., s. a. foregående. Urm. i Aalborg.

TORBECK, MORTEN TRANE, f. 9. 11. 1750 i Aalborg, s. a. foregående og Marie Trane. Bsk. som urm. i Aalborg 1784.

TYDSK, JENS NIELSEN, f. 1747, død 22. 10. 1820 i Haverslev. Urm. i Mejlby, Brorstrup sogn og i Haverslev. Død som almisselem.

UNDEEN, CARL GOTTFRIED, f. 1810 i Helsingør, g. m. Ane Marie Jacobsen, Bsk. som urm. i Bispensgade, Aalborg 15. 11. 1837.

USSING, CORNELLI, f. 12. 7. 1855 i Randers, død 19. 10. 1931 i Aalborg, s. a. malermester Johan Ludvig Ussing og Christence Nielsine Ussing, g. i Randers 20. 7. 1880 m. Auguste Christine Caroline Sommer. Lært hos urm. Møller i Randers. Svend i København. Etabl. som urm. i Aalborg 29. 10. 1879, Kongensgade.

WILLS (VILS), THOMAS CHRISTIAN NIELSEN, f. 1794, død 18. 9. 1857 i Sebbesund, g. m. Kirsten Christensdatter Outrup. Urm. i Galtrup på Mors til 1819, urm. i Thisted 1819—21, i Hjørring — 1827 —, i Aalborg, Dal Mølle v. Hjallerup, bsk. i Nibe 6. 11. 1852, urm. i Sebbesund.

WINTHER, J. Urm. i Nørresundby — 1891 —.

WORM, CLAUS, f. 1787 i Skjoldborg, Thy, død før 1845 i Aalborg, g. i Aalborg 24. 11. 1815 m. Ane Jørgensdatter Frydkjær fra Frederikshavn, som betegnes som enke 1845. Urm. i Aalborg 21. 7. 1825.

WÖHRENBÄK, FRANDS, f. 1770, katolsk, g. 2. g. 15. 11. 1815 i Aalborg m. Ane Dorothea Henriksen. Urm. i Aalborg.

ØRTOFT, JENS CHRISTENSEN, f. ca. 1800, g. i Ørum 1835 m.

en datter af sognefoged Jens Sørensen, V. Glinvad. Urm. i Aalborg — 1835 —, boede 1840 i Teglovnv. v. Dronninglund og i Sæby — 1851 —. Defekt døgnværk af ham på Sæby Museum.

Noter og kildebemærkninger:

- 1) Området omfatter Kjær herred og hele Himmerland, altså landet, der begrænses af Limfjorden, Kattegat, Mariager fjord, Onsild å, Skjern å, Hjarbæk fjord, Lovns bredning, Risgård bredning og Livø bredning med de 8 herreder: Slet, Års, Gislum, Hørnum, Fleskum, Hellum, Hindsted og Rinds samt købstæderne Aalborg, Nørresundby, Nibe, Løgstør og Hobro.
- 2) Nibe Tingbog 1672 fol. 97 b, efter C. Klitgaard: Nibe Bys Historie indtil 1728, Hjørring, 1917.
- 3) Kulturhistorisk Leksikon for nordisk Middelalder (urmageri), sp. 354. — Kancelliets Brevbøger, Sj. R. 12, 528b (14. 5. 1586), Christian Waagepetersen: Gamle Ure i Danmark, Kbhvn. 1966, s. 9. H. C. Bering Liisberg: Urmagere og Ure i Danmark, Kbhvn. 1908, s. 127 og 159. — Katalog over Ure i Møntergården, Odense, 1975, s. 6.
- 4) Elis Sidenbladh: Urmakare i Sverige, 2. udg., Stockholm, 1947, s. 9.
- 5) P. C. Knudsen: Aalborg Bys Historie, 1931–33, bd. I, s. 84.
- 6) Timeglasset er afbildet med tekst i Thelma Jexlev, Peter Riismøller og Mogens Schlüter: Dansk Glas i Renæssancetid 1550–1650, Kbhvn. 1970, s. 103.
- 7) Peter Riismøller: Vor Frue Kirke, 1952.
- 8) Tårnuret blev skænket af købmand Jacob Palludan.
- 9) Bertram-Larsens arkiv 1846–1941 på Erhvervsarkivet i Århus. Arkivet består af 77 bd. og pakker, som især omfatter tegninger og sagsmateriale vedr. enkelte entrepriser, heraf en stor del på kendte bygninger.
- 10) Hj. Schmidt: Af Hobro Bys Historie, 1928, s. 230.
- 11) Se note 9.
- 12) Aalborg borgerskabsprotokol 1786–87.
- 13) Statistisk Tabelværk, 10. hæfte, 1. 2. 1845.
- 14) Hans Povlsen: I Himmerlands Dale, 2. udg. 1936, s. 46.
- 15) Ved udarbejdelsen af navnelisten er benyttet kirkebøger, borgerskabsprotokoller og folketællinger m. m. på Landsarkivet i Viborg samt H. C. Bering Liisberg: Urmagere og Ure i Danmark, 1908. — D. Yde-Andersen: Bornholmere og andre gamle ure. 2. udg., 1968. — S. Schiønning (red.): Jydske Byer og deres Mænd, bd. 8, 1916–18. — Dansk Haandværker-Stat, 1933, bd. 5. — Kongeriget Danmarks Handelskalender, 1883–84 og 1891–93. — KRAK: Danmarks ældste Forretninger, Kbhvn. 1950. — Dansk Tidsskrift for Uhrmagere, årg. 1900–1915. — Dansk Urmager-Tidende, 1916–70. — P. Christensen: Urmagere og Tusindkunstnere i Vendsyssel ca. 1750–1850, Hjørring, 1962 med tillæg, udkommet s. st. 1963. — Der rettes en tak til alle personer i området, som venligst har besvaret mine spørgsmål.

J. L.

Alterbilledet i Nørresundby kirke

Historie og tolkning

Af N. E. Mikkelsen.

Alterbilledet i Nørresundby kirke betegnes i alle omtaler af det som et himmelfartsbillede. Det viser en skare af personer i østerlandske dragter og i et antal, der nogenlunde svarer til apostlene. I luften over dem ser man Jesus omgivet af skyer. Tilmed står der under billedet et vers fra himmelfartsberetningen i Apostlenes Gerninger, kapitel 1.

Der skulle altså slet ikke være noget problem. Alligevel har mere end en af de præster, som har haft deres stadige tjeneste i kirken med dette billede for øje, ikke kunnet frigøre sig fra den fornemmelse, at billedet rummer noget mere. Det trænger sig ind på en, at billedet tillige indeholder en forkyndelse af Jesu genkomst.

Denne fornemmelse har ført mig ind i en række undersøgelser for at få fastslået, om det virkelig kan tænkes, at billedet indeholder et sådant dobbelt aspekt. Disse undersøgelser, der førte langt omkring, forekommer mig så interessante, at jeg tør forelægge dem for årbogens læsere.

Alterbilledets historie.

Den 20. maj 1770 døde Knud Christensen Schott, der siden 1724 havde været præst i Nørresundby. I sit testamente af 20. dec. 1769 og 20. marts 1770 havde den velhavende, men barnløse mand skænket sin store formue — mere end 10.000 rdl. — til en lang række velgørende formål. Også Nørresundby kirke blev rigelig betænkt. Blandt andet var der afsat midler til altrets fornyelse og udsmykning. I efteråret 1772 var dette formål opfyldt på en smuk måde. Man bevarede alterbordets renaissanceforstykke. Derimod blev der lavet en ny alteropbygning med korinthiske søjler, og heri indsattes

et nyt alterbillede, fremstillet af Aalborgmaleren Laurids Friederich Weise.

Det nye alter blev taget i brug ved en højtidelighed søndag d. 1. november 1772. Vi er så heldige at have et fyldigt referat af begivenheden i Jydske Efterretninger for 6. november. Her hedder det, at »Tavlen i midten forestiller Christi Himmelfart, meget ziirlig tegnet«. Desuden indeholder avisen et resumé af den prædiken, som Knud Schotts efterfølger Johannes Hauch Clausen holdt i dagens anledning. Efter at have talt om de forskellige altre i Det gamle Testamente siger han, at »dette alter skal være et hellighedsalter at hellige sig for Herren fornemmelig ved den hellige nadvers nydelse, og et ihukommelsesalter at komme hans død og fyldestgørelse ihu, ja endog ved alterets billede levende at forestille sig Herrens Christi korsfæstelse og himmelfart«. Det er altså åbenbart, at pastor Clausen også opfatter maleriet som et himmelfartsbillede. Mærkeligt er det derimod, at han også nævner Kristi korsfæstelse. Der er intet i billedet, som har med korsfæstelsen at gøre. Forklaringen er formentlig den, at Clausen taler ud fra den ældre kirkelige tradition. Her indgår altertavlen nøje i nadverhandlingen. Man fremstiller ofte forneden Den hellige Nadver, medens midterfeltet viser korsfæstelsen. Det er først en senere tid, der indlader sig på væsentlige afvigelser fra dette mønster. Som det fremgår af prædikenreferatet, har Clausen endnu en tydelig fornemmelse af den levende forbindelse mellem den hellige nadver og alterets billede, og ledet af traditionen nævner han Jesu korsfæstelse, skønt den slet ikke er med i billedet.

Samtiden fandt altså, at billedet var »meget ziirlig tegnet«. Men tiderne skifter. Af Nørresundby kirkes protokol fremgår det, at der den 8. juli 1895 blev holdt provstesyn over kirken, og her skrives der: »Da alterbilledet er i æstetisk og opbyggelig henseende uden al værdi og enkelte figurer i høj grad karikerede, må synet formene, at der bør anskaffes et nyt alterbillede, hvorimod den ret kønne ramme vistnok kan bibeholdes med nogen reparation«!

Så forskelligt kan et kunstværk vurderes. Set med vore øjne har man svært ved at begribe, hvorledes man har kunnet frakende billedet enhver æstetisk værdi. Alene dets fine farver er en fryd for

Altartavlen i Nørresundby kirke.

L. Rostrup Boyesen fot.

øjet. At billedet også frakendes opbyggelig værdi afslører, at man ved »opbyggelig« forstår noget, der taler til følelserne. Tankerne i Grundtvigs sejrsglade himmelfartssalmer er endnu ikke slået igennem.

Derimod kan man godt se, hvad synet mener med, at enkelte af figurerne er karikerede. Navnlig indtager tre af de apostle, der er anbragt i forgrunden af billedet, mærkeligt forvredne stillinger.

Weises alterbillede led altså den skæbne at blive pure kasseret. I dets sted blev der i 1898 opsat et billede, forestillende Jesus i Getsemane Have med engelen, der trøstende bøjer sig over ham. Dette billede, der er holdt i mørkeblå og sorte farver, er malet af Frans Schwartz (1850—1917). Samme maler har fremstillet alterbilledet i Vor Frue kirke i Aalborg »Den tornekrønte Kristus«. Schwartz's Getsemanebillede i Nørresundby kirke kommer i kunstnerisk henseende ikke på højde med Weises himmelfartsbillede. Men det var på grund af sit motiv værdsat af menigheden og efterlod et savn hos adskillige, da det blev fjernet.

Så underligt gik det nemlig. I 1962 blev der foretaget en restaurering af Nørresundby kirke. Ved den lejlighed blev Weises billede genfundet. Det havde — så vidt jeg har kunnet få oplyst — en tid hængt i ligkapellet, men var siden endt på kappellets loft. Efter en istandsættelse kom det nu atter til ære og værdighed på sin gamle plads over alteret. Schwartz's billede blev ophængt i sakristiet ud mod Sankt Pedersgade, hvor det endnu er at se.

En stort opsat artikel i Aalborg Stiftstidende for 9. marts 1962 viser, at den tanke, at det kunne være et genkomstbillede, var fremme ved billedets »genkomst«. Artiklen bærer overskriften: »190 år gammel avisartikel har løst altertavles gåde«. Det hedder herefter: »Der hersker ikke længere tvivl om, hvorvidt motivet på den gamle altertavle, som er opsat på prøve i Nørresundby kirke, er hentet fra Jesu opstandelse eller fra Jesu genkomst«, hvorefter det foran omtalte referat fra Jydske Efterretninger af 6. 11. 1772 gengives, endda med et stykke deraf in facsimile. Begejstringen over dette fund har åbenbart været så stor, at man har glemt at læse, at det er et himmelfartsbillede og ikke et opstandelsesbillede, hvad man i øvrigt selv burde have kunnet se.

Maleren Laurids Friederich Weise.

Spørgsmålet om himmelfart og/eller genkomst har altså også den gang været rejst. Det næste skridt måtte nu være at undersøge, om maleren Laurids Weise kunne tænkes at have malet begge motiver sammen i ét billede.

I konservator Sylvest Granzaus fortræffelige værk: »Aalborgmalere i 500 år« omtales Weise side 28-36. Weise var født i Løvsta Gruvværk i Sverige i året 1733. Han kom til Aalborg før 1760. I det år blev han gift med malermester Christen Bruuns enke Sophie Amalie. Han blev en af de betydeligste malere i Aalborg i ældre tid. I Granzaus bog er der gjort rede både for hans personlige forhold og for hans kunstneriske virksomhed. Vort problem er imidlertid: kan vi få noget at vide om hans kristelige holdning. Var han religiøst indifferent, eller var han påvirket af tidens strømninger: pietisme eller rationalisme? Det er naturligvis svært at vide noget herom. Men et lille fingerpeg kan vi få gennem den fortegnelse over hans bogsamling, som findes i Granzaus værk side 30. Fortegnelsen omfatter dels nogle bøger i 1763, dels hvad han efterlod sig ved sin død 1775. Titlerne må have været unøjagtigt anført eller vanskelige at læse i den oprindelige kilde. I det følgende anfører jeg først bøgerne, som de står hos Granzau.

1. Meulers evangeliske hertespeil: Det må være Heinrich Müllers vidt udbredte Evangeliske Hjertespejl. Bogen udkom på tysk 1679 under titlen: Der evangelische Herzenspiegel. Første danske udgave udkom 1705. Den oplevede en lang række optryk, sidste gang 1813. Heinrich Müller var professor i Rostock. Han tilhørte den gruppe af ortodexe lutheranere, der var med til at bane vej for pietismen.
- 2 og 3. En defekt bibel og en gl. bibel.
4. Freseni Comunion andagt: Johan Philip Fresenius (1705—1761): »Beicht- und Communionenbuch« fra 1746, oversat til flere sprog. Fresenius var bl. a. præst i Frankfurt og stod pietismen nær.
5. Troens kamp og seir: det er ribebispen Jens Dinesen Jersins højt skattede bog, som udkom 1636, to år efter forfatterens

- død, og som er genoptrykt helt op i vor egen tid. Jens Dinesen Jersin var en tidlig forløber for pietismen.
6. En gl. salmebog med sølvkroge.
  7. og 8.: Kong Frederik 5.s bibel med stor stil, og Fr. 4.s mindre do.
  9. Brochmans huus postil: Jesper Brochmand (1585—1652), professor, senere Sjællands biskop, var den betydeligste skikkelse i den ortodoxe periode. Trods sin lærdom skrev han både jævnt og hjerteligt. Hans huspostil var nok den mest udbredte opbyggelsesbog i Danmark og udkom i stadige nye oplag. I det sognehistoriske museum i Lindholm findes et eksemplar udgivet så sent som 1865 hos Marius M. Schultz's Boghandel i Aalborg af J. Vahl, kapellan i Jetsmark.
  10. Kingos salmebog med smaae stil.
  11. Troens rare klenodie: Hans Adolph Brorsons salmebog 1739. Brorson var som bekendt pietismens salmedigter.
  12. Spencers christendomsøvelse: Philip Jacob Spener (1635—1705), tysk præst. Han regnes for pietismens fader og havde et omfattende forfatterskab, væsentlig om praktisk kristelige emner, heriblandt »Christendoms Øvelse«, 1736 (dansk udgave).

Herudover nævnes et par bøger, hvis forfattere jeg ikke har kunnet identificere, nemlig professor Prouskkers theoride (måske en fejl-skrivning for »teodicé«) og Dirch Prochts erfinden reglen 2. og 3. teil. Endelig har jeg udeladt et par bøger, som ingen interesse har i denne sammenhæng.

Man må være varsom med at drage forhastede slutninger ud fra Weises bogsamling. Det er for største delen bøger, der havde en stor udbredelse på den tid. Alligevel falder det stærkt i øjnene, at de fleste af dem har en eller anden tilknytning til pietismen. Med al forsigtighed kan man formode, at Weise har haft en vis fromhed, og at dette har sat sig spor i hans religiøse kunst. Vel kendte den almindelige pietisme ingen sværmerisk kredsen om Jesu genkomst. Det er dog fra den kant, man snarest kunne vente et syn for sammenhængen mellem Jesu himmelfart og hans genkomst.

Sagen er imidlertid mere kompliceret end som så. Tidligere tiders malere brugte ofte som forlæg kobberstik efter malerier af de store malere, navnlig fra Italien og Nederlandene. I Sigrid Christies værk: »Den lutherske Ikonografi i Norge inntil 1800« vises en række eksempler på, hvorledes malerne har benyttet sig af forlæg, enten med lette ændringer, eller på den måde, at de har taget en figur fra et stik og sat den ind i en anden sammenhæng. Ifølge Granzau efterlod Weise sig ved sin død ca. 250 kobberstik i løse blade samt 12 i ramme. Da Weise selv havde værktøj til fremstilling af kobberstik, kan man ikke se, om stikkene er hans egne frembringelser, eller om de har været arbejdsforlæg. Det er dog mest sandsynligt, at Weise i lighed med andre samtidige har benyttet sig af sådanne stik som forlæg. Men er dette tilfældet, betyder Weises personlige opfattelse mindre. Såfremt der virkelig er et dobbelt aspekt (himmelfart/genkomst) i billedet, må dette allerede søges i forlægget.

Himmelfartsmotivet i dansk kirkekunst.

Kommet så vidt sendte jeg et billede af altertavlen til Kobberstiksamlingen på Statens Museum for Kunst med forespørgsel, om man kendte et stik, der havde lighed med billedet. Min henvendelse forblev ubesvaret. Jeg valgte derfor at gå en anden vej. Ved gennemgang af en lang række værker om dansk kirkekunst undersøgte jeg himmelfartsmotivets anvendelse som alterbillede. Undersøgelsen gav følgende resultat:

Der findes to hovedtyper af himmelfartsbilleder. På den ene ser man disciplene samlet på bjerget. Men af Jesus ser man kun fødderne og det nederste af hans kjortel. Resten er skjult af en sky. Der findes flere varianter over temaet. Denne fremstilling går tilbage til senmiddelalderen, hvor vægten flyttedes fra Kristi sejrige indgang i himmelen til disciplenes smerte ved afskeden. Navnlig har et himmelfartsbillede af Albrecht Dürer (1471–1528) været normgivende i denne retning. Sådanne himmelfartsbilleder forekommer mig bekendt aldrig som centralbillede på altrene, derimod ofte ovenover eller ved siden af centralbilledet. Eksempler fra vort område kan ses i Sulsted kirke (ovenover) og Ravnkilde kirke (ved siden).

På den anden hovedtype ser man hele Jesuskikkelsen, altså som på Nørresundbybilledet. Denne type er langt sjældnere. I det store materiale, som jeg har gennemgået, har jeg kun fundet den få steder: I Houlbjerg kirke i Århus stift findes et billede på højre sidefløj. Den himmelfarende Jesus er malet som en let »dansende« skikkelse, altså helt annerledes end vort billede. I Lejerskov kirke i Ribe amt findes på venstre sidefløj et maleri fra ca. 1585, der betegnes som et himmelfartsbillede. For mig at se forestiller det forklarelsen på bjerget.

Tilbage er så de ganske få tilfælde, hvor himmelfartsfremstillinger af denne type er brugt som centralbillede på altertavlen. Her vil man straks fæste sig ved et maleri i Helligåndskirken i København. Det er malet i 1727 af maleren Hans Krock (1671—1738). Det er altså kun lidt ældre end Nørresundbybilledet. Farver og stil kan godt minde lidt om det andet. Men Kristusskikkelsen er anderledes. Den har det samme svaj, som findes på billedet i Houlbjerg. Figuren har slægtskab med Kristusskikkelsen på Raphaels billede af »Forklarelsen på Bjerget«.

Størst interesse knytter der sig derfor til en altertavle i Hoven kirke i Ribe stift. Det er en udskåren tavle i gotisk stil. På forgyldt baggrund ser man disciplene samlet på bjerget. Ovenover svæver Kristus, omgivet af fire små engle. Øverst ser man Gud Fader, der tager imod Kristus. Så forskellig dette billede end er fra maleriet i Nørresundby, er der dog visse ligheder mellem Kristusskikkelserne den samme ranke holdning og det samme skråbånd, der blæser ud i en stor flig. Noget kunne derfor tyde på, at Nørresundbybilledet har en forbindelse tilbage til ældre kirkelig tradition.

Resultatet af undersøgelsen blev altså: Himmelfarten er som motiv ret sjælden på vore altertavler og forekommer mest som den »Albrecht Dürerske type«. Med Kristus i hel skikkelse og navnlig som centralbillede er det uhyre sjældent.

Himmelfartsfremstillingen i gammel kirkelig tradition.

Men berøringspunkterne med altertavlen i Hoven viste tillige, at det var nødvendigt at gå endnu længere tilbage.

Jeg måtte efterforske, hvorledes dette motiv har været brugt i den

ældste kirkelige kunst. En meget grundig gennemgang af dette emne findes i dr. Helena Gutberlets værk: *Die Himmelfahrt Christi in der bildende Kunst*, udkommet i Strassburg 1935. Værket behandler himmelfartsmotivet fra oldkirkens dage til 1200-tallet, med linjer ført frem til senmiddelalderen. Allerede kejser Konstantin skal have bygget en kirke på oliebjerge. I hvert fald har der omkr. år 400 ligget en himmelfartskirke der. Denne kirkes monumentalmalerier er i dag ukendte, men de afspejles i gengivelser på små miniaturer. Og nu kommer det spændende! *Helt fra første færd har der i kirkekunsten været en forbindelse mellem himmelfart og genkomst*. Jeg citerer (i oversættelse) nogle steder fra dr. Gutberlets værk, udvalgt blandt mange lignende:

Side 14 ff: »At erindringen om himmelfarten var levende i den tidligste tid i forbindelse med genkomsten, lader sig overbevisende eftervise«.

»Her kan vi klart se den nære forbindelse mellem himmelfart og genkomst«.

Og et eksempel fra den behandlede periodes sidste tid: side 223 om Ashburnham Evangelistar i Cambridge: »Endnu et tredje kommer til udtryk i den nedadbøjede Kristus: tanken om genkomsten«.

Endelig henvises der side 29-30 til Apostlenes Gerninger kap. 1,9-11, et forhold jeg kommer tilbage til senere.

Ifølge dr. Gutberlet er det oprindelige, at Kristus fremstilles som den himmelfarende, regerende og genkommende Kristus, og denne linje fortsætter i den østlige kirke. I den vestlige kirke forrykkes interessen i senmiddelalderen til apostlenes og Marias afskedssmerte, medens Jesusskikkelsen praktisk talt forsvinder i skyerne, hvorved naturlig også enhver tanke om hans genkomst går tabt. Det er denne type, der — som vi så — er mest almindelig blandt de forholdsvis få danske billeder af himmelfarten. Men selv om denne type blev den dominerende, har den ældre type fortsat levet videre og påvirket kunstnere her og der. Det er ikke lykkedes mig at finde det eller de led, som forbinder Weises billede med denne ældre tradition. Men jeg er ganske sikker på, at Weise på en eller anden måde står i gæld til den.

Nærlæsning af alterbilledet.

Med den viden, som vi nu har i ryggen, vil vi til sidst tage selve billedet for os til en slags nærlæsning. Kristus befinder sig oppe blandt mørke skyer, men på en baggrund af strålende lys. Intet i skikkelsen røber, om han er bortdragende eller kommende, om skyerne er ved at skjule ham, eller om han »kommer på himmelens skyer«. På marken under neden befinder sig et antal personer, der i himmelfartens sammenhæng må være Jesu disciple. Dog er en af personerne tydeligt en kvinde. Det må være Jesu mor, der sluttede sig til den første menighed. Man skulle så vente, at der var 11 disciple tilbage (Judas var af gode grunde fraværende). Men tæller man nøje efter, finder man, at der i virkeligheden er 13 personer foruden Maria. Nu havde Jesus flere disciple end de tolv. Netop i Apostlenes Gerninger kap. 1 nævnes yderligere to: Josef og Mattias. Men der kan også i det unøjagtige antal ligge en antydning af, at den strengt historiske fremstilling er i opløsning. Dette indtryk forstærkes, når vi betragter de fire figurer i billedets forgrund. Det er dem, der blev betegnet som karikerede ved synet 1895. De indtager mærkelige forvredne stillinger. Desuden ser de ikke op mod Kristus. Deres blik er rettet alle mulige andre steder hen! Endelig er der en ejendommelighed. De tre, hvis ansigter vi ser, har det samme ganske karakterløse udtryk! Var Weise da så ubehjælpelig en maler, at han måtte anbringe sine figurer i forvredne stillinger, eller så kritikløs i sin anvendelse af forlæg? Det er næppe troligt. Formåede han ikke at give sine personer individuelt og karakteristisk præg? Man kan blot betragte hans apostelfigurer på pulpiturene i Budolfi kirke.

Men er der genkomst i billedet, giver disse figurer god mening. Ifølge evangelierne skal Herrens genkomst være som lynet, der flammer fra øst til vest (Mattæus 24,27), hvortil svarer, at personerne ser i alle mulige retninger. Folkene skal gribes af panik (Lukas 21,26-27) — det markeres af de forvredne stillinger. Endelig betegner de karakterløse ansigter, at de i genkomstaspektet repræsenterer »folk i almindelighed«. De øvrige skikkelser i billedet rækker sig derimod op imod Kristus. De står altså — samtidig med, at de i himmelfartsmotivet er disciple — for dem, der modtager den kommende Herre med glæde og forventning.

Der er endnu en enkelthed i billedet, som påkalder sig interesse. For at få rigtig fat på den, er det nyttigt at sammenligne med et andet af Weises alterbilleder. Det er det fine nadverbillede, som findes i Klosterkirken i Aalborg. Situationen er det øjeblik, da Jesus siger: »En af jer vil forråde mig!« Disciplenes mimik røber deres bestyrtelse. Judas sidder isoleret i forgrunden skråt overfor Jesus. Judas er mørk, Jesus i hvid kjortel. Farverne er de samme som på Nørresundbybilledet. Men nu kommer det interessante: billedet, der er meget harmonisk opbygget, er delt midt igennem af en vægkant. Med centrum i det punkt, hvor vægkanten ender for oven, kan der trækkes et cirkelslag, der følger disciplenes hoveder. Kun en løftet arm bryder buen og er med til at give billedet spænding.

Vender vi nu tilbage til Nørresundbybilledet, vil vi der kunne tegne en tilsvarende cirkelbue med centrum nøjagtig midt i billedets øverste kant. Den løber i et tydeligt niveau fra højre side. Men i venstre side presses den opad, så den kommer til at virke som en spændt fjeder. Dette tilfører billedet en stærk spænding, der fremhæver genkomstens højdramatiske situation.

Til sidst vil vi se på det skriftord, der helt fra begyndelsen har stået under billedet. Det er som nævnt fra beretningen om himmelfarten i Apostlenes Gerninger kap. 1. Men man skal lægge mærke til, *hvilket* vers der er anført. Selve Jesu himmelfart er nævnt i v. 9. Men under billedet står v. 11 b.

Det lyder:

Denne Jesus, som er optagen fra Eder til Himlen,
skal komme ligesom I have set ham fare til Himlen.

Ja, men det står der jo klart og tydeligt! Vi kunne blot have taget valget af skriftsted alvorligt: både himmelfart og genkomst er med i dette korte skriftord.

Vi kan nu gøre undersøgelsens resultat op. Den fornemmelse, som nogle af os har haft overfor dette billede, var ikke løs fantasi. Det viste sig, at vi stod overfor en ældgammel kirkelig tradition, der fremstillede Jesu himmelfart og genkomst i ét. Således forstået giver en række ellers uforklarlige enkeltheder i billedet mening. Endelig kommer skriftordet under billedet til sin fulde ret.

Men derved drages billedet ind i altrets funktion som nadverbord, sådan som det var skik i ældre tid, førend alterbillederne blev bibelske genremalerier. I 1. korinterbrev 11,26 skriver Paulus: »Så ofte som I spiser dette brød og drikker af kalken, forkynder i Herrens død, *indtil han kommer*«. På samme måde hedder det i nadverritualet: »Hellig, hellig, hellig er Herren, Gud den almægtige, han som var og som er og *som kommer*«. Det er åbenbart denne billedets organiske samhørighed med nadveren, som pastor Clausen har fornemmet ved det nye alters indvielse i 1772, selv om årsagen dertil måske ikke helt har stået ham klart.

Hvilket alterbillede var der før?

I sin »Nørresundbys Historie« 1. bind, side 277 beskæftiger Chr. Petresch Christensen sig med spørgsmålet om, hvilken altertavle der har været i Nørresundby kirke, før Weises billede blev sat op. Der findes ingen omtale af den, og den ses heller ikke at være blevet solgt i 1772. Derimod ved vi fra et salmehefte, der blev trykt i anledning af en fest i 1848 efter en reparation af kirken, at der på det tidspunkt hang et maleri i kirken. Det forestillede den lidende frelser »malet efter et syn, forekommet Kong Christian den Fjerde den 8de december 1625 tidlig om morgenen, da han på sit hus Rosenborg gjorde sin bøn til Gud for den ganske evangeliske kirkes anliggender og nød«. I en lille sognebeskrivelse af pastor Flindt, der var kapellan i Nørresundby 1837—43, omtales det samme billede og betegnes som meget slet udført. Petresch Christensen fremsætter nu den formodning, at maleriet med Christian d. 4.s syn kan have været anvendt som altertavle. Det forekommer mig dog lidet sandsynligt. Hvad Petresch Christensen ikke vidste, var, at der bag Weises maleri befinder sig et ældre billede. Det blev man opmærksom på, da billedet blev genfundet i 1962; men man kunne dengang ikke bestemme dets karakter (jvf. den tidligere omtalte artikel i Aalborg Stiftstidende af 9. 3. 62).

I 1972 foretog kirkemaleren Rosing Holm, Hasseris, en ny restaurering af maleriet på grund af begyndende afskalning. Herved konstaterede kirkemaleren, at det underliggende maleri har været af den vidt udbredte type, forestillende Jesus på korset med Maria ved

den ene side og Johannes ved den anden. Det var nu fristende at antage, at dette maleri har været kirkens alterbillede i tidligere tid. Sikker på det kan man dog ikke være. Er det tilfældet, må kirken have undværet sit alterbillede, mens det nye blev malet. Herom foreligger intet. Lige så muligt er det, at Weise har malet sit billede oven på en af ham andet steds erhvervet altertavle. Han kan så have fået den gamle altertavle som led i betalingen for den nye. Spørgsmålet om, hvilket alterbillede der var i Nørresundby kirke, før Weises maleri blev sat op, kan ikke besvares med rimelig sikkerhed.

Ved udarbejdelsen af denne artikel har jeg været i forbindelse med: Nationalmuseets 2. afdeling, Aalborg Kunstmuseum, Nørresundby Bibliotek, vicedstadsbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen, konservator Sylvest Granzau samt sognepræst Urban Schrøder, Varnæs (opbyggelseslitteratur). Alle, som beredvilligt har hjulpet mig, bringer jeg hermed min bedste tak.

Oversigt over benyttet litteratur.

Chr. Petresch Christensen: Nørresundbys Historie, bd. 1 og 2, Aalborg 1921 og 1924.

Sylvest Granzau: Aalborgmalere i 500 år. Aalborg 1969–71.

Sigrd Christie: Den lutherske Ikonografi i Norge inntil 1800, bd. II, Oslo 1973.

S. Helena Gutberlet: Die Himmelfart Christi in der bildenden Kunst. Strassburg 1935.

Danmarks Kirker, udg. af Nationalmuseet, bd. 1,1.

Erik Horskjær (red.): De danske Kirker, Kbhvn. 1968.

Herman Madsen: Kirkekunst i Danmark. Odense (uden årstal).

Gorm Benzon: Vore gamle Kirker og Klostre, Kbhvn. 1973.

Niels Th. Mortensen: Religiøs Malerkunst i Danmark 1954.

Kindlers Malerei Lexicon. Zürich 1967.

Kirkeleksikon for Norden, Aarhus 1900 ff.

Weilbach: Kunstnerleksikon.

Fra museernes og lokalhistoriske arkivers arbejdsmark

Lokalhistoriske arkiver i Nordjyllands amt (LANA)
Årsberetning 1978.

Den kraftige vækst i antallet af lokalhistoriske arkiver over hele Danmark i de seneste år (1960: 30; 1970: 70; 1978: 250) har efterhånden gjort en snæver direkte kontakt mellem det enkelte arkiv og Landssammenslutningen af Lokalhistoriske Arkiver (SLA) vanskeligere at opretholde. Samtidigt har en stadig udvikling af de enkelte arkivers virkefelter og arkivarbejdets afgørende betydning for de enkelte lokalsamfunds historiske identitet givet et voksende behov for en løbende udveksling af erfaringer arkiverne imellem.

Disse kontaktspørgsmål er i det forløbne år mange steder i landet løst gennem oprettelsen af amtskredse under SLA. Således også i Nordjyllands amt, hvor de 32 lokalhistoriske arkiver pr. 27. april 1978 dannede sammenslutningen »LANA«.

I modsætning til flertallet af amtskredse i landet, der er dannet for overhovedet at *starte* et amtsligt samarbejde, oprettedes LANA for at *videreføre* en række fællesaktiviteter, der hidindtil, opgave for opgave, var blevet løst af udvalg midlertidigt nedsat af amtsdækkende »arkivmøder«.

Det gælder således den nordjyske *billedindsamlingskampagne* fra 1974/75, under hvilken flertallet af arkiverne oprettedes; *foreningsarkivskampagnen* fra 1976/77, hvor arkiverne som de første i landet tog systematisk hul på et historisk materiale, der vigtigere end noget andet fortæller om lokalsamfundenes indre tilværelse; samt *kursusvirksomheden* fra 1977/78, hvor arkivernes medarbejdere mødtes

til drøftelse af faglige spørgsmål og søgte træning, ordning og benyttelse af lokalhistorisk arkivmateriale.

Disse fællesaktioner, der i praksis har skabt arkiverne og formet deres arbejde, viste imidlertid tendens til svækkelse p. g. a. de snævre tidsgrænser hver enkelt aktion måtte virke under.

Under selve billedindsamlingskampagnen reddedes således ca. 50.000 gamle fotografier — men ved den indsamlingsvirksomhed der herefter fortsattes overalt, viste det sig efterhånden, at det kampagnebestemte ordningssystem var utilstrækkeligt på længere sigt. Det er her blevet LANA's opgave at udarbejde forslag til et egnet fælles-system.

For foreningsarkivskampagnens vedkommende var der derfor fra begyndelsen udarbejdet et effektivt registreringssystem, der på én gang medfører, at alle arkiver ved, hvad alle andre opbevarer. Et system, der ikke alene medførte registrering af henved 1600 foreningsarkiver i Nordjylland, men som siden er indført over hele landet. Men betingelsen for at dette system kan fungere, ikke blot over for en fortsat indsamling af foreningsarkiver, men tillige for person-, erhvervs- og kommunalarkiver, er et fælles sekretariat på amtsplan. Denne vedvarende sekretariatsfunktion er det blevet LANA's opgave at udføre.

Endelig, for kursusvirksomhedens vedkommende, er det naturligvis ikke tilstrækkeligt med ét vellykket kursus. LANA har her til opgave at udarbejde forslag til mere langsigtede undervisningsprogrammer. En opgave der er så meget vigtigere, som der ikke eksisterer undervisningstilbud på dette felt overhovedet i Danmark.

Opgaven for det nyoprettede samarbejdsorgan for de lokalhistoriske arkiver i Nordjyllands amt er derfor at befæste en række væsentlige landvindinger i det lokalhistoriske arkivarbejde, således at arkiverne, hvert i sit lokalområde, styrker en kulturel indsats, der bedst kan sammenlignes med museer og bibliotekers. For hvor museerne fra gammel tid har varetaget indsamlings- og formidlingsopgaver i lokalsamfundene på grundlag af fortidens genstande; bibliotekerne har varetaget de trykte oplysninger herfra — har arkiverne først fornyligt påtaget sig det store ansvar at sørge for den del af lokalsamfundenes hukommelse, der hviler på billeder, nedskrevne op-

lysninger i protokoller og regnskabsbøger, samt det talte ord. Uden dette arbejde vil museernes genstande stå i en uforklaret sammenhæng og bibliotekernes trykte oplysninger blot gentage andet trykt materiale. Uden de lokalhistoriske arkivers samlede indsats vil det danske samfunds hukommelse også fremover blive lig med administrationens overleverede oplysninger, således som tilfældet allerede uopretteligt er for tiden før ca. 1850.

Lokalsamfundenes historiske identitet vil, uden en samlet indsats fra lokalsamfundenes egne arkivers side, gå i glemmebogen.

Henning Bender.

Beretning for Lokalhistorisk arkiv for Aalborg kommune 1978.

Arkivets pligter, således som de blev fastlagt af Aalborg byråd ved arkivets oprettelse i 1974, er:

Indsamling, registrering, ordning og opbevaring af alt relevant historisk arkivalie- og fotomateriale fra Aalborgområdet, samt *Formidling* af dette materiale til fremme af den historiske interesse, historieforskning og historieundervisning i Aalborgområdet.

Arkivets udsigter til også for fremtiden at varetage disse pligter på en tilfredsstillende måde er på to helt afgørende punkter blevet forbedrede i 1978. Nemlig ved den sikre udsigt til at få stillet langt bedre lokaler end de nuværende til rådighed, samt ved inddragelsen af historisk materiale fra det kommunale arkiv.

Situationen så ellers truende ud i første halvdel af 1978. En afgørelse på disse to punkter var endnu ikke truffet, mens arkivets heltidsbeskæftigede arbejdskraft blev mere end halveret. En af arkivets ældste og bedste medarbejdere døde, samtidigt med at en lang række af udstationerede civile værnepligtige afsluttedes med tre, der ikke erstattedes af nye. Krisens første stød blev imidlertid redet af ved hjælp af arkivets aldrig svigtende og uundværlige frivillige arbejdskraft. Heltidsbeskæftiget arbejdskraft vil nu blive erstattet med ansættelse af langtidsledige m. fl.

Trods en periodisk svækkelse blev varetagelsen af arkivets pligter således opretholdt. Et arbejde der groft kan inddeles i flg. punkter:

1. Indsamling og formidling af *personarkiver*. Et arbejde der i første række har de mange slægtsforskere som kundekreds og derfor tillige gennem fotokopier og mikrofilm inddrager statsligt personmateriale (kirkebøger, folketællinger o. l.). Samtidigt afholdes kurser ved arkivet i læsning af gammel skrift som den nødvendige forudsætning.
2. Indsamling og formidling af arkivmateriale fra *foreninger og er-*

hvervsliv. En samling der omfatter et repræsentativt udsnit af kilde-materialet til belysning af den private sektors aktiviteter i Aalborg-området de sidste 125 år, og efter vejledning fra arkivet, benyttes af by- og egnhistorikere samt studerende og lærere på AUC og andre læreanstalter. Den samme kundegruppe som benytter:

3. Indsamling og formidling af historisk arkivmateriale fra den anden halvdel af helheden: *den kommunale sektor*. Her er arkivets største enkeltprojekt i 1978, indsamlingen og registreringen af alt skolehistorisk arkivmateriale i forvaltning, på skoler og hos privatpersoner. Et arbejde der vil blive afsluttet med en skolehistorisk arkivregistratur (ca. 1700—1970) for Aalborgområdet.

Dette arbejde, der er af en så indlysende værdi for historieforskningen i Aalborgområdet, ønskes naturligvis fortsat med andre dele af kommunens historiske arkivmateriale.

4. Indsamling og formidling af *fotografisk billedmateriale*. En samling, der med sine ca. 700.000 stk., benyttes af alle kundekategorier, idet billederne benyttes til udstillinger, skoleundervisning, illustrationer til forskningsopgaver, samt til alm. forespørgsler vedrørende ældre huse, begivenheder og personer.

For alt dette har det været af afgørende betydning, at arkivet nu kan lægge planer og arbejde ud fra den forudsætning, at det fra 1980 vil kunne overtage Det nordjyske Landsbiblioteks nuværende bygninger ved Frue kirke efter bibliotekets fraflytning. Dette vil, i stærk modsætning til de nuværende forhold, dels give fuldt tilstrækkelige og hensigtsmæssige magasin- og arbejdslokaler, dels mulighed for fuldt ud at kunne opfylde de mange og velbegrundede ønsker om formidlingsopgavers løsning, arkivet nu konstant præsenteres for.

Denne løfterige udvikling i arkivets arbejde har naturligvis kun været mulig p. g. a. den kraftige opbakning, arkivet fra begyndelsen har mødt i Aalborg. Ved oprettelsen i begyndelsen af 1974 var det svært for en sådan ny institution overhovedet at gøre sig kendt. Kun få i den brede offentlighed vidste overhovedet, hvad et historisk arkiv var. Dette så meget mere som dette arkiv, i mangelen på arkivalier, egentlig intet havde at formidle. At institutionen *nu »kører«*, d. v. s. modtager relevant historisk arkivmateriale, formidler dette — og i kraft af denne formidling, modtager yderligere relevant mate-

riale til gavn for alle, skyldes i virkeligheden udelt støtte fra alle de første kontakter.

Støtte fra et fremsynet byråd, fra fagbevægelsen, erhvervslivet og pressen — fra ældre, men beslægtede institutioner som museum, bibliotek og historiske foreninger — samt fra den lange række af enkeltpersoner. Alle kræfter, der uden at kræve nogen modydelse af formidlingsmæssig karakter på et tidspunkt, hvor sådanne ikke kunne ydes, troede på, at arkivet havde en rolle at spille i Aalborgs kulturliv. At dette initiativ fra 1974, i kraft af denne brede støtte, nu synes at ville lykkes efter hensigten, har herefter ikke alene været til gavn for Aalborg. Det har medført en styrkelse af det historiske arbejde i Nordjyllands amt (jfr. beretning for Lokalhistoriske arkiver i Nordjyllands amt), ligesom arkivet i Aalborg, gennem personlig repræsentation i bestyrelsen for Sammenslutningen af Lokalhistoriske Arkiver, i tilsynsrådet for indsamling af foreningsarkiver, samt i koordineringsudvalget for udarbejdelse af lokalhistorisk undervisningsmateriale på alle trin, søger en række historiske aktiviteter fremmet på landsplan efter Aalborg-mønstret.

Henning Bender.

Museumsforeningen for Hadsund og Omegn.

Als Hjemstavnsmuseum og Hadsund Egnsmuseum indgår i »Museumsforeningen for Hadsund og Omegn«.

På museet i Hadsund har der i vinterens løb været afholdt fem foredragsaftener med god tilslutning.

I årets løb har museerne modtaget mange gode gaver, som vi hermed benytter lejligheden til at takke alle giverne for.

Den mest pladskrævende foræring er de gamle maskiner, kedler, beholdere, flasker og kasser fra Egon Steffensens Bryggeri og Mineralvandsfabrik i Hadsund. Fabrikken blev nedlagt den 1. januar 1976. Genstandene blev i øvrigt fotograferet, inden de blev flyttet til museet og opstillet.

*Barselkrans
med barselpotte.*

Jørn Larsen fot.

Fra Marius Larsen har museet modtaget 40 stk. forskellige gamle sæthamre, naglejern og smedetænger fra den gamle smedie i Ved-dum.

Af Helene Gade har museet modtaget et tre etagers dukkehus fra 1918, fuldt møbleret med møbler, dukker, lys og alt dertil hørende. Endvidere en dukkevogn med dukke fra samme tid.

Af Harald Gade har museet modtaget en barselkrans, der er fremstillet af grønt optrævlet garn og pyntet med hæklede blomster i røde, gule og blå farver. Den blev i øvrigt benyttet til barselspotten, når der blev bragt varm mad ud til en barselkone i sin tid.

I året 1977 var der 462 besøgende i Als Hjemstavnsmuseum og 1765 besøgende i Hadsund Egnsmuseum.

Tage Jespersen.

Hadsund Museums Lokalhistoriske Arkiv.

Arkivet har i det forløbne år modtaget foreningsarkiver fra I/S Hadsund Vandværk, Hadsund Musikerforening, Buddum Transformatorforening samt en Svinekort Journal fra 1938–40 i Als kommune. Af enkeltpersoners skriftlige papirer har arkivet modtaget koppeattester, skudsmålsbøger, fæstebreve og testamenter.

Fra Landsarkivet i Viborg har arkivet fået xeroxkopier af kirkebøger fra Viborg sogn 1813–1879, Skelund sogn 1813–1853 og fra Als sogn 1813–1841.

Arkivet har også fået en kopi af en smalfilm, optaget på Hornbechs Marmelade-, Frugtsaft- og Vinfabrik af Steen Hornbech i tiden 1962–74. Filmen er også indtalt på bånd.

Endvidere har arkivet modtaget mange gamle billeder fra Hadsund og omegn, hvoraf en del er forstørret til store formater.

Tage Jespersen.

Limfjordsmuseet 1977.

Undersøgelser.

Museets undersøgelse af Limfjordens søfart i de sidste 100 år er fortsat i 1977, og den mere intensive del af indsamlingsarbejdet vil nok også foregå i 1978.

Gaver.

I årets løb har museet modtaget flere gode gaver, som vi hermed benytter lejligheden til at takke for:

En issav (Ejvind Amtoft, Løgstør), en dykkerdragt (Børge Andersen, Løgstør), en jomfru i vantbeslag (Brdr. Andersen, Vildsund), pæleoptagningsspil (Karl Bachmann, Gjøl), en tønde (Poul Dahlstrøm, Nibe), akvarel S/S »Erindring« (Jens Gunnensen, Løgstør), 4 hummertejner, 2 åleminer (Willy Garde, Næsborg), Livø mursten (N. Hammild, Løgstør), et stel sjægtesejl, 4 lokkeænder (Henrik Hvass, Hjarbæk), Krudtmål (Børge Jacobsen, Løgstør), sydvest (Henning Jensen, Løgstør), bødenål, 2 lystre, lampeglas, sydvest og en blypilk (Lau Jeppesen, Aars), stikspage (Ingolf Kjær, Løgstør), 2½ HK Göta motor, en petroleumsbrænder (Chr. Knudsen, Løgstør), en talje m/ 2 blokke (Jens Justesen, Sebbesund), akvarel af briggen »Azela« og galease »Sarp« (Jørgen Falck Madsen, Viborg), hagl, krudt og fænghætter (Anna Nielsen, Løgstør), ankersignal, emalieret kaffekande (Bent Mikkelsen, Aggersund).

Desuden har museet modtaget fotografier, arkivalier eller tryksager fra: E. Hyldig Andersen, Nyk. M., O. Nørager Bay, Kongsted pr. Rønnede, Johs. E. Tang Kristensen, Nørresundby, Åse Bak Nielsen, Nibe, Anna Nørgaard, Løgstør, Kaj Strand Petersen, Kbh., Struer Museum.

Bevaring og registrering.

I forbindelse med nyindretningen af magasinet er en del af museets

ældre genstande blevet rensede, restaurerede og nyregistrerede. En del jernting er desuden behandlet med Ferrobot. I årets løb er registreret 148 genstande og 376 fotografier.

Udstillinger.

Museet har i 1977 produceret 2 udstillinger og lånt 1.

19. 3.-4. 5. vistes »Fisk fra Nibe«, som blev lavet i samarbejde med kulturhistorisk forening for Nibe og omegn.

Hovedudstillingen var indrettet på Nibe bibliotek, og desuden var der mindre udstillinger i byens pengeinstitutter og på Rådhuset.

Anledningen var Nibes 250 års købstadsjubilæum.

2.-15. 4. kunne man på museet se »Vore Vådområder«, som blandt andet fortalte om Vejlernes fugleliv. Udstillingen var fremstillet af Naturhistorisk Museum i Aarhus.

1. 7. åbnede vi den årlige særudstilling for sommeren, som under titlen »Fjorden søfart gennem 100 år« fortalte om de seneste resultater fra vinterens indsamling.

Desuden havde vi lånt billeder fra Th. Søgaard og H. Wadmann Pedersen, begge Løgstør, og Jørgen Falck Madsen, Viborg.

20. og 21. 12. afholdtes den traditionelle julestue for børn på museet med juleklip, film, musik og sang.

Omvisning, foredrag og undervisning.

Hans Jeppesen har haft 4 aftenomvisninger på museet og følgende foredrag:

12. 1. i Aalborg, 18. 1. i Struer, 24. 1. i Blære, 21. 2. på Institut for Europæisk Folkelivsforskning i Kbh., 23. 2. i Aalborg, 24. 5. på Taarupgaard nær Virksund og 29. 11. i Nibe.

25. 5. og 1. 6. havde Hans Jeppesen AOF-kursus i Års for pensionister.

25. 7.-30. 7. havde Hans Jeppesen kursus på Livø for Foreningen af historielærere i gymnasier og HF.

Besøg.

I 1977 har museet haft 6797 besøgende (1976: 5850), hvoraf 750 var skoleelever (40 klasser fra 28 skoler).

Publikationer.

I anledning af at Løgstør lodseri d. 22. august kunne fejre 200 års jubilæum, har N. H. Lindhard skrevet en 22 siders pjece, som er udgivet med støtte fra Privatbanken.

Med stor imødekommenhed har lodseriet skænket størstedelen af oplaget til museet.

Hans Jeppesen har skrevet anmeldelser af 3 bøger: »Dansk fiskeri før industrialiseringen«, red. M. Lundbæk, i Fortid og Nutid 1977. »Ålejern og andre lystre« af G. Nulleman, samme sted.

»Galionsfigurer« af Hanne Poulsen, i Folk og Kultur 1977.

Desuden har Hans Jeppesen skrevet artiklen »Et landsplan for Danmarks Museer«, til første nr. af tidsskriftet »Museumsmagasinet«, og et oplæg til en debat om forskning og formidling på DKM's møde på Fuglsø er trykt i Stof nr. 19, juli 1977.

MRN og SMN.

(Museumsrådet for Nordjyllands amt og Statens Museumsnævn).

Hans Jeppesen har i det forløbne år været næstformand i MRN, og medlem af SMN.

Hans Jeppesen har desuden været Dansk Kulturhistorisk Museumsforenings (DKM) repræsentant i udvalget vedrørende beskyttelse af museumsbegrebet, nedsat af Kulturministeriet.

Bygningerne.

Den 22. 4. kunne museet invitere håndværkerne til færdiggilde efter den udvendige istandsættelse af forhus og baghus.

Da den omfattende oprydning var afsluttet, kunne vi begynde at indrette baghusets loft som magasin, hvorved kælderen i forhuset kan udnyttes bedre til værksted. Samtidig er kontor og arkiv på 1. sal i forhuset blevet sat i stand.

Møder og kursus.

Udover forretningsudvalgsmøder i MRN og møder i SMN har Hans Jeppesen deltaget i:

24.-26. 3. DKM-formidlingsmøde på Fuglsøcentret.

28. 4. Møde med Morsø kommunes initiativudvalg vedrørende re-

staurening af sluppen »Ruth« som beskæftigelsesarbejde for unge arbejdsløse.

29.-30. 4. DKM-møde om museumsloven i Bønnerup Strand.

19.-20. 5. »Feltakademi« i Vejlbj Strand i forbindelse med Nationalmuseets hævning af et middelalderskib (en kogge).

1.-9. 8. For Nationalmuseet har Hans Jeppesen også i år været leder af skonnerten »Fultons« togt for sportsdykkere.

17.-19. 11. DKM-arbejds møde på Vingstedcentret.

Personalia.

Efter aftale med museets bestyrelse har Hans Jeppesen haft orlov i tiden 1. 8-1. 11. for at vikariere for museumsinspektør Ole Crumlin Pedersen, som leder af Vikingskibshallen og Nationalmuseets skibshistoriske laboratorium i Roskilde.

Til gengæld kunne museet 1. 7. ansætte den forvalter, som længe har været ønsket, uden at sprænge budgettet for 1977.

I bestyrelsen var der enighed om, at den bedst egnede blandt ansøgerne var Børge Jakobsen, Løgstør, der størstedelen af sit liv har sejlet, fisket og været i vandbygningsvæsenet.

Hans Jeppesen.

Aalborg historiske Museum 1977.

Også 1977 blev et stilfærdigt arbejdsår stærkt præget af de indre ordningsarbejder vedrørende den allerede foreliggende samling. Museets skilderisamling blev nyordnet, samlingen af bygningsdele: døre, vinduer og paneler blev gennemgået og magasineret. Mariendals Mølle blev gennemgået og det der opbevarede materiale sorteret og hjemtaget. Øland Fajancefabriks udgravning i 1950'erne blev afsluttet med endelig sortering, registrering og nummerering. Materialet vedrørende Lindholm Høje-bopladsen blev gennemgået af hensyn til den kommende publikation, idet gravpladsen nu foreligger publiceret af Thorkild Ramskou i serien Nordisk Fortidsminder.

I alt blev der i årets løb afsluttet 91 gamle og nye antikvariske sager. På grænsen mellem nye og gamle sager lå det bemærkelsesværdige fund af den 3-hovede gud: »Krastruphovedet« hvis eksistens vi blev opmærksom på for et par år siden. Fundet lå stadig hos en efterkommer af finderens, der i 50'erne gravede det lille hovede op i en tørve-

*Krastrup hovedet.
Støbt i bronze og forsynet med
et lodret hul gennem hovedet.
Højde 4,4 cm.*

mose. Museet fik i 1977 endeligt lokaliseret mosen og foretog en omfattende, men desværre resultatløs eftergravning og undersøgelse med minesøger. Det spændende keltiske gudehovede kommer fortsat til at stå alene.

Endnu en negativ efterundersøgelse med minesøger blev foretaget ved Hvanstrup i Farsø sogn efter fundet af en guldhalsring fra Germansk jernalder. Denne ringtype optræder oftest i par, men pendenten blev ikke fundet.

Museets øvrige undersøgelser indenfor forhistorien strækker sig i tid fra yngre stenalders begyndelse med et ertebølleudsmidslag i Ullits sogn over bronzealder med en høj i Næsborg sogn til jernalderen, der var repræsenteret med 2 hustomter og en grav fra ældre romertid og en stensat jordfæstegrav fra ældre germanertid.

Den overpløjede høj i Næsborg indeholdt en stendynge på 7 meters diameter med tre grave. Dels to hellekister hvoraf den ene indeholdt brændte ben og en dobbeltknap af bronze, dels en urnegrav med brændte ben, to spiraloprullede bronzeringe, en ravperle og en ornamenteret bennål. Højen var omsat med en fodkrans af sten. Under og udenfor stenene var spor efter pløjning med ard.

Af jernalderhusene hørte huset i Kølby, Farstrup sogn til den gruppe af nedgravede langhuse der er iagttaget i de senere år ved gravninger i Limfjordsområdet (Stae, Sejlflod). Huset var anlagt i en 1 meter dyb nedgravning. I huset var der tre bebyggelsesfaser, alle med beboelse i vestenden og stald i østenden. Syd for huset var en lille anneksbygning og stenbrolagt i indgang.

Romertidsgraven ved Østergaard, Bislev sogn indeholdt, som disse grave vanligt gør, et stort udvalg af gravgods. I dette tilfælde 11 lerkar, en bronzefibula, en sølvring, et bæltespænde, en jernkniv og lidt tekstilrester.

Udover de egentlige gravninger er der foretaget et antal registreringer og besigtigelser i årets løb.

Sammen med landinspektørstuderende Jens Høgh har der været arbejdet med forsøg indenfor fotogrametrisk opmåling i forbindelse med arkæologiske objekter. Sønderholmgraven i museets trapperum erstattede her et egentligt arkæologisk objekt.

Den middelalderarkæologiske aktivitet, museet har taget op i de

senere år, er nu blevet tilknyttet et samlet projekt under Statens humanistiske Videnskabsfond, hvor 10 af landets middelalderbyer skal gøres til genstand for speciel undersøgelse. Den første fase (2 år) er en registrering af alt tilgængeligt skriftligt materiale til belysning af byernes topografi i middelalderen. Dette delprojekt er igangsat i beretningsåret.

Af byarkæologiske undersøgelser er der i 1977 foretaget flere, som har givet gode resultater, således i Niels Ebbesensgade, hvor udgravning til en nybygning førte til påvisning og undersøgelse af en del af Vor Frues kirkegård. Kirkegårdens østlige afgrænsning kunne fastslås, og det kunne konstateres, at der var sket en udvidelse af kirkegården hen over et tidligere bebygget areal.

I Søndergade er der udlagt flere søgegrøfter, som antyder at bebyggelsen her ikke har nogen høj alder. I Nørregade er der foretaget undersøgelser i nr. 1, 5, 9 og 13. Alle steder blev der påvist spor af bebyggelse, hvor de ældste lag lader sig datere til 1100-årene. Undersøgelserne fortsætter ved det kommende medborgerhus.

I Himmerland er foretaget en del mindre undersøgelser, bl. a. af et gårdsanlæg ved Gundestrup og af en vejdæmning mellem Gudum og Vårst.

Foruden den egentlige arkæologiske aktivitet påtager museet sig ved landmåler Jan Slot-Carlsen en række opmålingsopgaver for andre institutioner. For Nationalmuseet er lavet nivellement ved Aggersborg, for Forhistorisk Museum ved Ringkloster og for Viborg Stiftsmuseum ved Asmild Kloster, i Foulum, i Pederstræde, Gråbrødre-klostret i Viborg m. fl.

Museets indsamlings- og undersøgelsesaktiviteter vedrørende historisk og nyere tid søges stadig holdt på et minimum indtil de bestående samlingers ordning er nået til en foreløbig afslutning. Alligevel har der også indenfor dette felt været en lang række aktiviteter, hvoraf i flæng skal nævnes afslutningen af registreringen af apoteker S. C. Strøybergs samlinger for Jens Bangs Stenhus Fond, registrering af en samling af inventar og rekvisitter fra de nordjyske afholdsloger hos Frank Jensen i Gudum, fotografering af en samling af gårdmaler Petersen, Bierstedts gouacher, filmning af produktionsgangen hos De Smithske, Annebergvej inden virksomhedens ophør.

Et hjørne af samlingen i Gudum med rekvisitter fra nordjyske afholdsløger.

Til disse større sager, som er taget op bl. a. fordi de dårligt har tålt udsættelse, kommer de mange tilbud om enkeltoverdragelser af genstande, som museet til stadighed modtager, og endelig må nævnes de systematiske suppleringer af bestående samlinger, hvor f. eks. glassamlingen i årets løb er blevet forøget med en del veldokumenterede stykker.

Museets indsamlings- og undersøgelsesvirksomhed er baggrunden for museets formidlingsvirksomhed, der for den umiddelbare betragtning er den mest iøjnefaldende del af museets arbejde. Aktiviteterne indenfor dette felt skal kort nævnes.

Udstillingen *Lys og Varme*, der var spændt op over den stærkt foruroligende uøkologiske brug nutidssamfundet gør af vores ressourcer, sluttede 30. april. Her var søgt demonstreret, hvordan man tidligere anvendte skovens træ, mosernes tørv, de importerede kul og de animalske fedtstoffer for at skaffe sig lys og varme. Udstillingen var velbesøgt som mange af landets øvrige udstillinger i fællesarrange-

mentet: Fra Hånden i Munden, uden at vi dog fik indtryk af, at den satte så forfærdelig meget andet i gang hos publikum end nostalgisk glæde over de rørende kakkelovne og hovedrysten over 1800-årenes uoplyste Aalborgenseres utroligt få tranlamper.

For samlerne (organiseret i Glashistorisk Forening) og i samarbejde med dem og Holmegårds Glasværk vistes udstillingen: »Flasker gennem 150 år« fra 6. maj til 14. august. Ved udstillingens nedtagning gennemfotograferedes samlingen, der var et udvalg af Holmegårds Prøve- og studiesamling.

Kunstindustrimuseet og Museet i Herning havde i samarbejde med Lise Warburg udarbejdet udstillingen: »Spind og Tvind«, som Lise Warburg i maj måned foretog opstillingen af i særudstillingslokalet og forhallen. Udstillingen stod til 15. juli. Her behandlede tekstilfremstilling som håndværksproces med hovedvægten på garnfremstilling af uld. Udstillingen var grundig og instruktiv samtidig med, at den var meget visuelt tilfredsstillende uden at være æstetiserende.

Efter sommerferien opbyggedes i særudstillingsrummet: »Himmerlands Jernalder«, der hører til museets egne produktioner. Hensigten var at vise dele af samlingen, der ikke er repræsenteret i den permanente udstilling. Udstillingsperioden er derfor sat til godt et år.

I forhallen vises til stadighed mindre særudstillinger.

De faste udstillinger — der må formodes at komme til at stå mindst 10 år — bygges langsomt ud. I 1977 blev hovedparten af genstandene til Stænderrummet på 1. sal udtaget, istandsat og monteret i udstillingen. På anden sal blev foran glasudstillingen lavet en foreløbig udstilling af bondemøbler på grundlag af museets meget store inventarsamling. Det er hensigten, når tiden tillader det, at opbygge en udstilling i dette rum, hvori museets sølvsamling og dele af kobber, tin og keramiksamlingen bygges sammen i en formidling af materialet ud fra dets elementære brugsfunktioner.

Museets emnekasser til brug for skolerne, med tilhørende teksthefter, planchemateriale og supplerende litteratur er efterhånden ved at være indarbejdet. Foruden emnerne: Lamper, lygter og lys, — Uld og hør — samt Køkkentøj, arbejdes der med en diasserie »Aalborg i 1850'erne«. En introduktionsdiasserie til museumsbesøg er også ble-

vet produceret i årets løb og vist for adskillige besøgende grupper. Museets medarbejdere har som de tidligere år holdt en del foredrag udenfor museet, og den serie, der oprindeligt blev lavet i forbindelse med en beskrivelse af Nordjyllands Kulturlandskab, er efterhånden blevet til en betydelig lysbilledsamling på mere end 1.000 optagelser. I 1977 fungerede undertegnede som formand for Museumsrådet for Nordjyllands Amt og affattede i denne egenskab Museumsrådets 4-årsplan: Nordjyske Museer 1978—81. Formandsskabet har også i en vis udstrækning betydet en sekretariatsvirksomhed oveni museets øvrige administrative opgaver.

Torben Witt.

Litteratur om Himmerland og Kjær Herred 1977-1978.

Ved bibliotekar Jeppe Hansen, Det Nordjyske Landsbibliotek.

Fortegnelsen omfatter litteratur, som er udkommet i 1977-1978, suppleret med enkelte titler fra tidligere år.

Artikler i *Fra Himmerland og Kjær Herred* er ikke medtaget. Lokale institutioners årsberetninger og andre periodiske publikationer medtages kun første gang, de udkommer.

Det Nordjyske Landsbibliotek modtager gerne meddelelse om manglende titler.

Himmerland og Kjær herred i almindelighed:

Andersen, Peter: Smalsporede industrimotorlok. 1976. Bind 1: Nordjylland. 56 sider.

Barn af Vendsyssel. Lions Clubber i Vendsyssel, 1977. Bind 2. 173 sider, illustreret.

Bech, Jens-Henrik: Ta' en tur i Vildmosen. 1976. 13 sider, illustreret. (+Tysk udgave: Besuchen Sie das Wildmoor).

Bygd, 1978 nr. 2: Temanummer om Mariager Fjord, Rebild Bakker og Lille Vildmose.

Dahl, Knud: Grønne egne – grønne veje. 1976. 64 sider, illustreret. (Side 4-17: Nordjyllands Amt).

Dansk Gymnastik-Forbund. Nordjyllandskredsen: Dansk Gymnastik-Forbund, Nordjyllandskredsen 1926 - 50 år - 1976. 1976. 27 sider, illustreret.

Drewes Nielsen, Lise: Bistand til små virksomheder – et nyt led i regionalpolitikken? (I: *Byplan*, 1977 nr. 6, side 215-217). (Om Regional Indsats i Nordjylland (RINA) og dens teknologiske konsulentbistand).

Fog, Førgen: Danmarks vildtreservater. 1976. 197 sider, illustreret. (Side 11-30: Nordjyllands Amt).

Færch, Lise: Bro over vind og vejr og vande. 1975. 24 sider, illustreret. (Heri tegninger af bl. a. lokale broer).

Hansen, H. H.: Gamle Himmerlands-danse. 4. oplag. 1978. 39 sider.

Hartoft Nielsen, Peter: Erhvervsudvikling i Nordjylland. 2. udgave. Danmarks Tekniske Højskole. Institutet for Vejbygning, Trafikteknik og Byplanlægning, 1977. 480 sider, illustreret. (Rapport, 14).

Hartoft Nielsen, Peter: Krisens regionale gennemslag; en empirisk analyse af det regionale konjunkturforløb med særligt henblik på industrien i Nordjylland. Danmarks Tekniske Højskole. Institutet for Vejbygning, Trafikteknik og Byplanlægning, 1977. 124 sider, illustreret. (Notat, 77-7).

Hvad vil vi? Arden, Hadsund, Hobro, Nørager Kommuner oktober 1977. 1977. 12 sider, illustreret.

Hytter og lejrgrunde i Nordjylland 1976. Udgivet af KFUM-Spejderne i Vendsyssel Division. 3. oplag. 1976. 13 sider, illustreret.

Lauring, Palle: Østjylland. 2. rev. udgave. 1976. 272 sider, illustreret.

Museumsrådet for Nordjyllands Amt: Nordjyske museer 1978–1981. 1977. 77 sider, illustreret.

p. b.: Nordjyderne vil ikke finde sig i DSB's nedskæringer: især er man utilfreds med den skæbne, som venter Løgstørbanen. (I: *Ingeniøren*, 1978 nr. 8, s. 10). (Om Plan 1990).

Regionplanlægning i Nordjylland. (I: *Danske Kommuner*, 1978 nr. 9, side 4-20).

Vejdirektoratet. Økonomisk-Statistisk Afdeling: Pilotstudium vedrørende en amts-trafikmodel for Nordjylland, Århus og Sønderjyllands Amter. 1977. 33 sider, illustreret.

Vejdirektoratet. Økonomisk-Statistisk Afdeling: Stopinterviewanalyse, Vesthimmerland og Farsø den 9. og 10. okt. 1974. 1976. 87 sider, illustreret.

Det yderste Fylland. 1978. 142 sider, illustreret (Turistårbogen, 1978).

Ørndorf, Steen og Jørgen Schmidt: Nordjysk fiskeri-beskæftigelse og statsregulering. Aalborg Universitetscenter. Institutet for Sociale Forhold, 1977. 41 sider, illustreret.

Aalborg Privatbaner: Fortegnelse over driftsmaterialet. Fotografisk genoptryk. 1978. Bind 1-2 (1911+1923), illustreret.

Aalborg Turistforening: En undersøgelse af svenske og norske bilturister i Aalborg, Nordjylland og Danmark. 1977. 46 sider, illustreret.

Amtskommunale publikationer:

Fredningsplanudvalget for Nordjyllands Amt: Fredningsplanudvalgets bidrag til regionplanlægning i Nordjyllands Amt, ideskitse. 1976. 109 sider, illustreret. (+ Sammendrag. Revideret udgave. 1977. 41 sider, illustreret).

Koordineringsgruppen for Rekreativ Planlægning Langs Vendsyssels Østkyst:
Rekreativ planlægning langs Vendsyssels østkyst. Udgivet af Nordjyllands Amtskommune. 1975. 74 sider, illustreret.

Nordjylland (amtskommune): Principprogram for den offentlige debat/godkendt af styringsgruppe/økonomiudvalg mandag den 4. april 1977. 1977. 13 sider.

Nordjylland (amtskommune): Regionplanlægning i Nordjyllands Amt. 1977. Bind 7. (Alternative skitser). 100 sider, illustreret.

Nordjylland (Amtskommune). Fælleskommunalt Miljøudvalg: Vandforsyningsplanlægning i Nordjyllands Amtskommune. 1977. Bind 1-.

Nordjylland. Amtsvandværket: Oversigt over forureningstilstande i vandløb. 1975-: Afstrømningsregioner, I-VIII.

Enkelte lokaliteter:

Farsø

Christensen, Tom: Farsø Kirke. Forkortet udgave. 1977. 46 sider, illustreret.

Hadsund

L. B. L. Planlægning: Centerplan for Hadsund By. 1976. 27 sider, illustreret.

L. B. L. Planlægning: Dispositionsplan for Hadsund Kommune. 2. udgave. 1976. 27 sider, illustreret.

Teatergruppen Skifteholdet: A/S Hope. 1975. 45 sider.

Toubro, Førgen: Mariagerbogen. 1976. 96 sider, illustreret. (Heri adskilligt om Hadsund og omegn).

Hemdrup

Kock, Jan: Trehovedguden. (I: Skalk, 1978 nr. 1, side 11-13). (Om et mosefund fra Hemdrup).

Hobro

Morell Førgensen, H.: Hobro Apotek gennem 175 år. 1978. 58 sider, illustreret.

Langholt

Langholt-pjece sept. 1976. 1976. 17 sider, illustreret.

Livø

Lidt om Livø's træer og buske. Livøudvalget, 1974. 16 sider, illustreret.

Livø en tur rundt. Livøudvalget, 1974. 8 sider, illustreret.

Velkommen til Livø. Livøudvalget, 1974. 4 sider, illustreret.

Løgstør

Håndværk og industri gennem 112¹/₂ år. Løgstør Rørindustri, 1977. 35 sider, illustreret.

Løgstør Kommune: Løgstøregnen år 1997. 1977. 12 sider, illustreret.

Nibe

Christensen, Harry: Ni tværsnit af Nibes historie. Nibe Kommune, 1977. 288 sider, illustreret. (Udgivet i anledning af byens 250-års jubilæum som købstad).

Lund Andersen, H.: Nibe (Portræt af en by). (I: Stads- og Havneingeniøren, 1977 nr. 5, side 90-97).

Nørholm

Frederiksen, Lars: Bidrag til Nørholm Sogns historie 1960. 1978. 170 sider.

Overbygård

Lund, Jørgen: I en kælder. . . . (I: Skalk, 1978 nr. 1, side 3-10). (Om udgravning af et 2000-årigt rum i Overbygård).

Romdrup-Klarup

Vi viser vej i Romdrup-Klarup. 1977. 36 sider, illustreret.

Svenstrup

Svenstrup byder velkommen. 1977. 71 sider, illustreret.

Aabybro

Aaby Højskole, Aabybro Ungdomsskole 1877-1977. 1977. 77 sider, illustreret.

Aabybro Vejviser. Officiel adressebog for Aabybro Kommune. 1977. 112 sider.

Aalborg

Arbejdsgruppen vedrørende Etablering af et Fælles Fragtcenter i Aalborg: Forslag til etablering af et fælles fragtcenter i Aalborg. 1977. 107 sider, illustreret.

Brems, Hans: Sporvejen, Ålborg aldrig fik. 1977. 63 sider, illustreret.

Dansk Eternit-Fabrik A/S før og nu 1927-1977. 1977. 26 sider, illustreret.

Enviroplan A/S: Luftkvalitetsundersøgelse Aalborg. 1974-76. Bind 1-4.

Henriksen, Poul Ib: Sten på sten i 40 år. Tekst: Kaj Christensen. 1976. 30 sider, illustreret. (Jubilæumsskrift for Holger Frederiksen A/S).

Knudsen, Erik R.: Aalborgskolen i 25 år og skolens opgaver i dag. Døveskolernes Materialelaboratorium, 1977. 32 sider, illustreret.

Kommunerne og egnsudviklingen: et debatoplæg april 1977. Kommunernes Landsforening, 1977. 158 sider, illustreret. (Heri: Side 60-65: Hans Bruusgaard: Den store provinsby-et vækstcenter).

Nitten biblioteksfilialer. Placering, indretning, virksomhed. 1975. 63 sider, illustreret. (Heri side 20-22: Grønlands Torv Filial, Aalborg Kommune).

Skillsingsviser og sørgmuntre gadeviser. Hygaa, 1975. Bind 1. 40 sider, illustreret. (Heri side 5-8 genoptryk af: En sørgelig sang samt beretning om den gruelige ulykke, som søndagen den 20de juli 1862 foregik paa fjorden mellem Nørresundby og Aalborg med beretning om, hvorledes og af hvad grund ulykken skete).

Specialarbejderforbundet i Danmark. Anlægs- & Bygningsarbejdere, Aalborg: Rapport om ledighed: arbejdsløshed i anlægs- og bygningsarbejdernes fagforening i Aalborg. 1978. 32 sider.

Stegmann, Holger: Erindringer fra Aalborg Katedralskole under besættelsen. 1978. 31 sider.

7 B's historie. Vejgård Østre Skole, 1976. 20 sider, illustreret.

Ungdomsringen og Socialforvaltningen, Aalborg: Rapport fra kursus i miljøet, Aalborg Øst. 1978. 95 sider, illustreret.

Ørberg, Paul G.: Om arv og skifte. (I: Skalk, 1978 nr. 4, side 18-27). (Om aalborgensiske skiftedokumenter fra 1600-tallet).

Aalborg Fodboldkommerklub 50 år 1927-1977: stiftet den 27. februar. 1977. 36 sider, illustreret.

Aalborg Stiftstidende: Kort over Aalborg/Nørresundby samt nærmeste omegnsbyer. 1977.

Aars

Vejdirektoratet. Økonomisk-Statistisk Afdeling: Stopinterviewanalyse Aars 21. august 1975. 1976. 46 sider, illustreret.

Aalborg. Kommunale publikationer:

Geografisk inddeling i Aalborg Kommune. Udgivet af Statistisk Kontor. 1976. 37 sider.

Lokalhistorisk Arkiv for Aalborg Kommune: Kortfattet oversigt over personarkiver. 1977. 22 sider.

Aalborg Kommune: Gade- og vejnavne. 1977. 26 sider.

Aalborg Kommune: Hovedbibliotek i Aalborg, reduceret konkurrenceprojekt marts 1975. 1975. 6 bilag.

- Aalborg Kommune: Hvad vil vi med Aalborg? Regionplan Nordjylland. 1977.*
- Aalborg Kommune. Skoleforvaltningen: Undervisningsplan pr. 1.8. 1978. 1978. 11 sider.*
- Aalborg Planlægningssekretariat: Bolig- og befolkningsprognose 1977: til brug ved sektorplanarbejdet i Aalborg Kommune. 1977. 58 sider.*
- Aalborg, Planlægningssekretariatet: Dispositionsplan for Vejgård Center. 1977. 47 sider, illustreret.*
- Aalborg, Stadsingeniørens Kontor: Notat. 1976: 1-5 + 1977: 1-6.*

Aalborg Universitets Center:

- AUC-forelæsninger. 1975/76- . 1977- .*
- Første indstilling om landinspektøruddannelsen. 1975. 110 sider.*
- Materialeundersøgelser. ML-Gruppen, AUC, 1976. 96 sider, illustreret.*
- Nielsen, Henrik: SAMF BASIS: en vurdering af den samfundsvidenskabelige basisuddannelse ved AUC 1974/75 og 75/76. 2. udgave. 1976. 128 sider.*
- Rapport om pilotprojektperioden: erfaringer fra storgruppe 7723. Af Jens Hjerrild-Jensen m. fl. AUC, 1978. 80 sider.*
- Styringsgruppen vedrørende den Fysiske Opbygning af Aalborg Universitetscenter: Universitetscenterområdet ved Sdr. Tranders: Forslag til byplan og principiel bebyggelsesplan for byområde A. 1976. 66 sider, illustreret.*
- Utryk. Kanal for Faglige og Fagpolitiske Papirer. AUC. Institutet for Uddannelse og Socialisering. 1975- .*
- Videnskabsforskning. AUC. Institutet for Sprog, Kommunikation og Kulturhistorie. 1977- .*
- Aalborg Universitetscenter: Ruskursus 77. 1977- . Bind 1-2.*

Årlige publikationer:

- Rapport/Nordjysk Ornitologisk Kartotek. 1976- . (Udkommer 2 gange årligt).*
- Stokholm, Torben og Christian Duch: Landsbymiljøer ved Aalborg. 1977. 92 sider. (Aalborg-Bogen, 1977).*

Det store antal slægts-tavler og -litteratur, der er fremkommet i de senere år, vil i næste årgang af årbogen blive samlet i en særlig liste.

Meddelelser fra styrelse og redaktion

Traditionen tro blev der også i 1978 afholdt to udflugter eller historiske ekskursioner, som vel egentlig er den rette betegnelse.

Den første tur, der fandt sted søndag den 11. juni, havde samlet ca. 100 deltagere. Turens første mål var Taarupgaard ved Hjarbæk Fjord. Den gamle herregård har siden 1948 virket som den selvejende institution Taarupgaard Ungdomsskole. Skolens forstander, Jørgen Vindvad, gav en glimrende orientering om såvel gården som den nærliggende Taarup kirke.

Derefter besøgte Jesperhus Blomsterpark ved Nykøbing Mors. Sidste station på turen var senmiddelalderborgen Spøttrup, hvor turens afslutning fandt sted ved fælles kaffebord i borgens cafeteria.

Sensommerturen foregik lørdag den 23. september med ca. 75 deltagere. Man samledes ved Gunderup kirke, hvor pastor Jørgen Juul fortalte om kirken og dens inventar. Rektor Kaj Løber fortalte indgående om de to runesten, som findes i kirkens våbenhus, ligesom han omtalte krigsmindesmærket, som findes på kirkegården.

På Kongerslev Hotel afholdtes efter kaffebordet foreningens årlige generalforsamling med postmester A. Kolle, Hals som dirigent. Formanden, vicedadsbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen, aflagde beretning om foreningens virksomhed i det forløbne år, ligesom kassereren oplæste regnskabet. Såvel beretning som regnskab godkendtes enstemmigt. Til bestyrelsen blev genvalgt skovejer Bernhard Jacobsen, St. Restrup, fru Valborg Larsen, Sulsted og kontorchef Carl A. Larsen, Nørresundby. Ligeledes genvalgte de to revisorer, lektor Knud Madsen, Hasseris og revisor Arne Pedersen, Aalborg. Til slut foretoges den sædvanlige og populære bortlodning af bøger, skænket af Viggo Madsens Boghandel.

Til slut aflagdes besøg på Randrup hovedgård, hvor ejeren, Niels L. Hjorth og frue beredvilligt viste rundt og forklarede både inde og ude.

Som tidligere år har Historisk Samfund i det forløbne år deltaget økonomisk i en foredragsrække sammen med en række lokale foreninger. Der har i afvigte sæson været afholdt 24 foredrag, og tilslutningen har gennemgående været god.

Denne årbog, som er nr. 67 i rækken siden foreningens start i 1912, er i særlig grad helliget Vor Frue kirke i Aalborg i anledning af kirkens 100 års jubilæum.

Takket være økonomisk støtte fra Sparekassen Nordjylland og Aalborg Stiftsfond er udgivelsen af denne meget bekostelige publikation muligjort.

Når der i år mangler en del beretninger fra områdets lokalhistoriske arkiver og museer, skyldes det i nogen grad, at det af hensyn til årbogens omfang netop i år ikke er fundet nødvendigt at rykke for indsendelse af beretningerne. Dog er de beretninger, som var indkommet inden den fastsatte frist, medtaget i årbogen.

Medlemmerne gøres opmærksom på at følgende årbøger: 1962, 1968-73, 1975-77 kan fås for 15 kr. pr. årgang ved henvendelse til kassereren.

I lighed med staten og kommunerne omlægges Historisk Samfunds regnskab, så det for fremtiden følger kalenderåret. Af samme grund vil regnskabet, der slutter 31. december 1978, først komme i næste årbog.

Historisk Samfunds ledelse:

Vicestadsbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen, Nørresundby (formand).
 Rektor Kaj Løber, Skalborg (næstformand og sekretær).
 Konsulent J. Jeppesen Jensen, Aalborg (kasserer og redaktør)
 Konsulent F. Bek-Pedersen, Hobro.
 Museumsdirektør Lars Rostrup Bøyesen, Aalborg.
 Skovejer Bernhard Jacobsen, St. Restrup, Nibe.
 Amtskontorchef Carl A. Larsen, Nørresundby.
 Fru Valborg Larsen, Sulsted, Vestbjerg.
 Overlærer Svend B. Olesen, Aalborg.
 Gårdejer Knud Ottosen, Nordkær, Vadum.
 Sparekassedirektør S. Bugge Vegger, Farsø.

Forretnings- og redaktionsudvalg:

Johs. E. Tang Kristensen, A. C. Jacobsensvej 16, Nørresundby,
 telf. 17 18 27.
 Kaj Løber, Birke Allé 3 D, Skalborg, telf. 18 02 06.
 J. Jeppesen Jensen, Danmarksvej 96, Aalborg, telf. 13 80 22.
 Svend B. Olesen, Nr. Trandersvej 69, Aalborg, telf. 12 59 72.
 Lars Rostrup Bøyesen, Kong Christians Allé 51, Aalborg, telf. 18 82 85.

Artikler og andet vedrørende årbogen bedes tilsendt J. Jeppesen Jensen under ovenstående adresse.

INDHOLD

<i>Vor Frue kirke i Aalborg.</i> Af overlærer Svend B. Olesen, Aalborg	5
<i>Bidrag til urmageriets historie i Himmerland og Kjær Herred.</i> Af Jens Kongsted Lampe, Beder	145
<i>Alterbilledet i Nørresundby kirke.</i> Af provst N. E. Mikkelsen, Nørresundby	175
<i>Lokalhistoriske arkiver i Nordjyllands amt (LANA).</i> Af arkivleder Henning Bender, Nørresundby	189
<i>Beretning for Lokalhistorisk arkiv for Aalborg kommune 1978.</i> Af arkivleder Henning Bender, Nørresundby	193
<i>Museumsforeningen for Hadsund og omegn.</i> Af borgmester Tage Jespersen, Hadsund	197
<i>Hadsund Museums lokalhistoriske arkiv.</i> Af borgmester Tage Jespersen, Hadsund	199
<i>Limfjordsmuseet 1977.</i> Af museumsinspektør Hans Jeppesen, Løgstør	201
<i>Aalborg historiske Museum 1977.</i> Af museumsdirektør Torben Witt, Aalborg	205
<i>Litteratur om Himmerland og Kjær Herred 1977–1978.</i> Af bibliotekar Jeppe Hansen, Aalborg	211
<i>Meddelelser fra styrelse og redaktion . . . . .</i>	217

186926587 Nordjyske Landsbibliotek